

Mit barndomshjem

Jeg er født den 21-10 1906 på Havnevejen i Gammelsohn, og jeg flyttede som 3½ årig med mine forældre til ejendommen her på Stensmark mark, Hammelev sogn.

Der blev i 1909 udstykket jord fra gården "Stensmark", der dengang ejedes af et konsortium, i alt 11 ejendomme med forskellige størrelser jordtilliggende. Min far havde betinget sig en jordlod, der gik ned til havet. Lodden er på ca. 13 tdr. land, deraf ni tdr. landbrugsjord. Resten forstrand, der kun kan bruges som græsning. Det var jo ikke meget at forsørge en familie på. Vi var fem søskende, hvoraf de tre var konfirmerede og ude at tjene. Derfor fiskede far en del. Senere blev det til en mælketur og en sjælden gang til lidt arbejde for kommunen, men da far ville have fem kroner om dagen, var han en dyr

arbejdskraft. Der var også en del tærskearbejde om vinteren på gården "Stensmark". Det blev betalt med halm og roer, hvad der var god brug for, da jorden her var meget stenet og i dårlig gødningsstand. Det var jo altid den dårligste jord, der blev stykket ud fra de store gårde.

Det var en murermester, der skulle bygge ejendommen her, der skulle stå færdig til indflytning den 1. april 1910, men da mine forældre flyttede ind, var der hverken vinduer eller døre sat i, og midt i stuen stod en høvlebænk, men de var nødt til at flytte ind, som det var. Der var mange småting, min far selv måtte lave. Mureren fik også kun 2400 kr. at bygge for, så det var jo nok ikke så sært, om der manglede lidt hist og her

Stensmarksvej 12 med udsigt over Kattegat. Jenny og hendes mand Viktor med hunden.

Bygningerne er vinkelbygget med stuehus og lade i én længe, der vender syd/nord, den anden længe i øst/vest. Der var både heste- og kostald samt svinesti og et lille roehus. Alle ydermurene og skillerummet mellem bryggers og lade er støbt af materialer hentet ved stranden. Det er kalk og flintesten, så de mure er ikke nemme at lave hul i, når der skal forandres noget. De øvrige skillerum er af store klodsede cementsten, der vistnok blev lavet på stedet. Lofterne er gipsdæk og taget med spåner og paptag.

Stuehusets areal er ca. 76 kvadratmeter og inddelt fra sydgavlen med entre 3,75 x 1,35 meter med fløjdør med vinduer, men ikke skabe eller knagerække. Gulvet var bræddegulv. En dør fører ind til dagligstuen på 3,60 x 3,80 meter. Derfra dør ind til den pæne stue, soveværelse og køkken. De to stuer og soveværelse var lige store eller små, om man vil. Den pæne stue samt soveværelse plus et kammer havde vinduer mod vest, to i stue og soveværelse. Fra soveværelset førte en dør ind til kammeret på 3,70 x 1,90 meter. Der var kun et vindue. Dagligstuen indeholdt husets eneste kakkelovn. Der var også to fag vinduer, der vendte mod øst. En dør førte ud til køkkenet på 3,80 x 2,30 meter. Derfra dør ud til bryggers på 3,85 x 1,70 meter, hvorfra der gik en dør ud i gården, og en ind i laden, så vi kunne gå fra bryggerset ud i laden, derfra ud i heste-, ko- og svinestald. Den længe ligger mod øst.

Stuehus og lade er bygget ud i eet. Det lille hus var beregnet til får.

Møbler var det sparsomt med. I entreen var der intet, i den pæne stue en buffet uden opsats, en puf, et gammelt bord. I begyndelsen var væggene kalket hvide. Senere kom der tapet på, men da der ikke kunne fyres der, og der jo var støbte ydervægge, blev tapetet muggent og vådt om vinteren.

I dagligstuen var et rundt fyrretræsbord, købt som brugt til mine forældres bryllup i 1889, seks gamle stole, et tobaksbord, mors spinderok, en kommode, over bordet en hængelampe, der hang i en krog i loftet, en chaiselongue, ingen tæpper, ferniseret bræddegulv, væggene tapetserede, men i flere år var dørene ikke malet, bare grundet. Pengene var jo små.

I soveværelset stod to $\frac{3}{4}$ senge, hvor mine forældre sov i den ene, jeg i den anden, en gammel dragkiste, et klædeskab, men ingen belysning. Jeg kan aldrig mindes som barn, at vi har haft lys i soveværelset eller i kammeret, hvor der stod et lille bord og en slagbænk. Der sov min yngste bror, til han blev konfirmeret og kom ud at tjene. Så flyttede jeg ind i slagbænken, der var med rughalm i bunden og gammel olmerdugsdyne. Der var aldrig nogen, der tænkte på, hvor kolde sengene var at krybe i om vinteren, når ruderne var frosset til. Vi havde også halm og tykke dyner i sengene i soveværelset.

I køkkenet var der komfur og køkkenbord. Ingen skabe af nogen art, men to tallerkenrækker. I gulvet under køkkenbordet en lem til kælderen, hvor der var et bord og et saltkar og plads til kartofler om vinteren. Belysningen i køkkenet var en lille køkkenlampe. I bryggerset hang en lyslygte, der blev brugt i stalden. I bryggerset var der cementgulv, en gruekedel af de gamle kobberkedler og bare et hul i ydervæggen ved gulvet. Det var det eneste afløb, men vandet kunne da selv løbe ud. Senere lavede far kloak under kostalden, så vandet kunne løbe i et hul

bag kostalden. Det måtte vi så øse op derfra og hælde ud, så det kunne sive i jorden.

Vand skulle hejses op fra åben brønd, der var 28 alen dyb. Der var sat en træramme om, hvorpå var anbragt en bom med håndtag, til at dreje bommen rundt. Om bommen var lagt en stålwire med en spand i hver ende, så når den ene spand var nede, var den anden oppe. Vi havde så en vandspand i køkkenet. Den stod på en stol. Ved komfuret en trækasse med låg og inddelt i to rum, et til brænde, mest småpinde, og et til tørv, der blev købt i Skindbjerg Mose. En del træ blev bjerget fra stranden. Senere havde vi selv en del, da hegnene blev større, men jeg kan da huske i tørre somre, mor samlede tørre kokasser hjem for at have noget at fyre med i komfuret. Det kan man da kalde genbrug.

En ting havde mor altid: det var blomster i vinduerne, både pelargonier, nelliker og roser, senere en del kaktus.

Dagligstuen blev brugt mest. Det var bortset fra køkkenet, hvor vi altid spiste på nær aftensmaden, der spistes i stuen, det eneste sted, der var varme, og da der var kogerum i kakkelovnen, kunne mor der koge vand til te om vinteren. Om sommeren brugte vi en primus. Det var jo en god hjælp dengang.

Jeg synes altid, vores vinterdage og -aftener var så hyggelige. Far havde gerne fiskegarn, der skulle repareres, eller laves nyt. Det blev spændt over spisebordet. Vores spisebord var næsten altid fyldt med fiskegarn. Min mor sad gerne og kartede eller spandt (vi havde selv får). I mørkningstimen var det strikkepindene, der var i gang. Når mor så sang, eller der blev fortalt om tildragelser fra mine forældres ungdom, var vinteren aldrig kedelig at komme igennem.

I 1914 havde mine forældre sølvbryllup. Da fik vi en del nye møbler i den pæne stue, bl.a. spisebord med to fløje, fire spisestuestole,

buffet med opsats med spejl i, en lille rød sofa og fire røde stole med fjedre, betrukket med rødt ligesom sofaen, nye lange blandedgardiner i stedet for de gamle gul- og blåstribede, mor i sin tid købte for 14 øre pr. alen. Gardinstængerne var jo bare et stykke træ, hvorpå der var sømmet et stykke tøj til at fæstne knappenålene i. Ellers skete der ikke de store forandringer angående beboelsen.

Engang i tyverne fik vi pumpe i gården. Det var jo en stor lettelse. Det var også dengang, far fik et tillægslån på 1600 kr. til at bygge hestestald, vognport og værksted, en bygning på 51 kvadratmeter, som far selv lavede alt arbejde på. Senere blev bygget et lille hønsehus og hus til fårene.

Det blev uforandret til 1942. Da var mor død. Så købte min mand og jeg ejendommen af far med den klausul, at far skulle blive boende, så han fik soveværelset møbleret med seng, klædeskab, spisebord og stole. Vi fik soveværelse, hvor der før var pæn stue, to senge, servante, kommode og klædeskab. De gamle møbler i dagligstuen beholdt vi, så vi har stadig det gamle, runde bord i spisestuen, hvor de andre møbler i dag består af bogreol, lille skab, tobaksbord, divan, fjernsyn, to små lænestole og fire spisestuestole. I 1966 lavede vi om på stuerne. Far var for længst død. Vi fik fjernet skillerummet mellem stuerne, der vender mod syd, og flyttet et skillerum ind mod soveværelset, så det i dag er på 3,80 x 2,30 meter. Så blev der nemlig en lige væg i stuen, der i dag er ca. 34 kvadratmeter og foruden de gamle møbler indeholder sofa, reol, dækketøjsskab, to små borde, et lille skab til porcelæn, fire lænestole. Vi havde for længst fået lagt lys ind. Vi bruger stadig kakkelovn samt to elradiatorer ved ydervæggene længst væk fra kakkelovnen. Vi har i gavlen mod syd indsat vindue, samtidig med at de gamle også blev fornyet. På den måde er der sol i stuen hele dagen. Der er også sat dør i fra kammeret ud i bryggerset, hvor den gamle gruekedel til fast brændsel er

erstattet med en gasgruekedel. Den gamle kobberkedel er nu brændekasse i stuen.

Der er på væggene dels familie billeder, forskellige platter, et manglebræt fra 1836 og et enkelt maleri.

I køkkenet er der gaskomfur, elektrisk bageovn, køleskab, køkkenskab, indlagt vand og vask i køkkenbordet, men stadig ferniseret gulv. På væggene fliser forneden, resten samt loftet plastmalet. Det er loftet i stuen også. I stuen er der tæppe over hele gulvet.

I entreen er en buffet, knagerække og bord. Det gamle brædegulv er erstattet med gulv af gamle munkesten, fisket op ude i Kattegat af min bror. I kammeret står der en dragkiste, klædeskab, bord og fryser.

Af udhuset er senere lavet garage til traktor. Hvor der før var får engang i halvtredserne, byggede min mand et større hønsehus, som i dag, hvor vi ikke mere har høns, bliver brugt som garage til bilen og til haveredskaber.

Det er vist, hvad der er at fortælle om mit hjem. Det er jo ikke de store forandringer fra den ene generation til den anden. Der bliver nok mere, når tredje generation skal til.

Jeg glemte en ting, nemlig toiletforholdene. Dem var der slet ikke tænkt på. Det var jo almindeligt på landet, at karlene brugte hestestalden, og dem, der arbejdede i kostalden, benyttede grebningen der.

Her var der heller intet toilet og langt mindre badeværelse, så min far byggede et skur ude i gården, en kasse med hul i låget, derunder en spand, altså et gammeldags lokum. Badning om vinteren var en balje vand. Om sommeren havde vi jo havet. Vi har stadig ingen træk og slip, men tørkloset, der står i laden, der ikke bruges mere, da vi ikke har kreaturer mere, og gasgruekedlen er let at varme vand i til bad. Med de besværligheder, der er med at få noget lavet om, klarer vi os på den måde.

Min barndomshave

Det er med glæde, jeg hermed vil fortælle om min barndomshave, der blev påbegyndt 1910 af mine forældre, og da jeg i dag sammen med min mand er ejer af mit barndomshjem, er jeg jo vokset op med havens tilblivelse, men det med at tegne et rids af haven med buske og træer, tør jeg ikke love. Jeg har jo kun gået i skole i den stråttækte med syv års skolegang og kun hver anden dag. Til gengæld har jeg nogle få billeder af mit hjem. Det er de eneste billeder, jeg har tilbage. Resten har jeg overgivet til Grenaa Egnsarkiv, for at de kan blive bevaret.

Ejendommen her er et statshusmandsbrug på 7,0 ha, så det er jo ingen stor ejendom. Da vi flyttede hertil, var mine forældre begge sidst i fyrrerne. Vi var fem søskende, men det var kun min bror, der ikke var konfirmeret, og jeg selv var kun 3½ år. De tre andre børn var ude at tjene, hvad min bror også kom, da han blev konfirmeret i 1913. Da skulle jeg først til at begynde min skolegang, og da det var før skolebussernes tid, var det til fods både sommer og vinter. Jeg tror aldrig, jeg har forsømt en skoledag på grund af vejret. Det var far striks med. Min skolevej var ca. 2½ kilometer, ikke lige morsom tur.

Nu vil jeg så begynde med haven her. Forhaven, der var blomsterhave, ligger foran stuehuset og begrænses af Stensmarkvejen. Den blev som den øvrige have anlagt af mine forældre, der overtog ejendommen her, da jorden blev udstykket fra gården "Stensmark". Bygningerne skulle så stå færdige til indflytning den 1. april 1910. De var nu langt fra færdige, men mine forældre havde solgt deres hus på Havnevej i Grenaa, så de var nødt til at flytte. Noget af det første, de gjorde, var at få plantet hæk, så der kunne skabes læ. Hækken omkring blomsterhaven bestod af liguster med kirsebærtræer imellem mod syd langs indkørslen og mod vest langs Stensmarkvejen, som dengang kun var en smal grusvej, der ikke engang var optaget som

kommunevej. Mod nord ud mod vores markvej, der fører til stranden, blev plantet rønnetræer, asketræer og hyld. Senere blev mellem dem fyldt op med sten og jord til et dige.

I det sydvestlige hjørne blev plantet lind, der skulle klippes, så de dannede et lille lysthus. To af træerne fik lov at gro op, så de dannede indgangen. Haven blev anlagt med jordgange, der skulle rives, og i første halvdel et rundt bed, der blev brugt til sommerblomster og tulipaner. Som kant var der de gammeldags aurikler, langs havegangen fløjsaurikler i flere farver, og mors stolthed var en gammeldags hvid rose af dem, der kun blomstrer en gang årligt og ikke skal klippes. Den flyttede min mor med sig, først fra Gjerrild Nordstrand til Grenaa, så ned på Havnevej og derfra hertil, hvor dens afkom står i haven i dag.

Min mor var altid ude om sig med planter til blomsterhaven, dels i bytte med andre, og dels ved såning af frø. Sirbuske var der ingen af, og en forårsblomst som erantis kendte vi ikke. Den så jeg først, da jeg kom i skole, og da jeg hørte navnet, troede jeg, det var et uartigt ord i stedet for en af vore første og efter min mening kønneste forårsblomster.

Blomsterne stod ikke efter nogen bestemt plan. De blev plantet, hvor mor nu syntes, de passede bedst, og det blev efterhånden til mange forskellige i årenes løb, såsom ambratræ, krusemynte, lammeører, gulknab, fløjsaurikler, almindelige aurikler, gule skovaurikler, vinterasters, strandasters, porcelænsblomster, tulipaner, vintergækker, både enkelte og dobbelte, floks, morgenfruer, gyldenlak, riddersporer, reseda, lavendler, vintergrønt, kejserkroner, bonderose, silkepæoner, tusindfryd, violer, stedmoder, nelliker, valmuer, flæg (iris) samt "fingerbøller". Mor kendte ikke navnet digitalis. Jeg har ikke hørt, mor har sagt andet end fingerbøller. Der var også en del

buksbom, som blev klippet, nogle runde og andre i spids eller pyramide, og ikke at forglemme krokus, både gule, hvide og blå. Ja også påske- og pinseliljer. Der var næsten altid noget, der blomstrede. Var der ikke noget i haven, var der i vindueskarmen, både roser, nelliker, pelargonier og kaktus, men mor var ikke glad for, at der skulle plukkes blomster. Hun ville helst se blomsterne i haven, men når en af naboernes døtre skulle til bal, skulle hun først lige op til "Laurette" (min mor) og hente en blomst. Enten det var fra haven eller fra vindueskarmen, fik hun det altid.

Min mors stolthed var, når hun kunne få fingerbøllerne til rigtigt at vokse sig store. Så udsøgte hun nogle af de pæneste, som så fik lov at bære frø, så de kom igen år efter år. I dag står der stadig fingerbøl i haven, afkom efter dem, min mor såede for så mange år siden.

Jenny i blomsterhaven

Græsplæne var der ingen af. Mor ville helst have blomster over det hele. Der var heller ingen, der måtte hjælpe med at luge mellem blomsterne eller skuffe og rive gangene. Når der var revet, var det med ikke at komme i haven.

I 1923 kom jeg til at tjene på Epidemisygehuset i Grenaa. Der havde vi i haven nogle store tidsler. Portøren kaldte dem maretidsler, så jeg ved ikke noget andet navn til dem. Der fik jeg nogle frø med hjem til mor, der altid kunne finde en plads i haven til en plante mere. De tidsler fik også lov at bære frø til selvsåning, så dem har jeg stadig i haven. De har i sommer været så store og flotte, så jeg har måttet forære frø væk af dem. Det er morsomt at have planter i haven, som min mor har sået for mange år siden.

Frugthaven, der var min fars domæne, blev påbegyndt samtidig med hyld og syrener og elmetræer som hæk. Af buske og træer var en række kirsebærtræer, to blommetræer, et viktoriatræ og et med blå blomster. Af æbler var der skovfogedæbler, to træer mere, jeg ikke husker navn på. Da træerne var små og begyndte at bære frugt, fik jeg ordre på ikke at plukke noget, og da jeg vidste, far havde tal på, hvor mange æbler, der sad på træerne, turde jeg jo heller ikke, men da det med at få et æble dengang, var en sjældenhed, var fristelsen jo stor, så i stedet for at plukke gik jeg ind på den side af æblet, der vendte ind mod træet, og tog en bid, og da jeg først havde begyndt, fortsatte jeg med at tage en bid af alle dem, jeg kunne stå på jorden og nå. Da far opdagede det, blev han alligevel ikke vred, men jeg fik streng ordre på ikke at gøre det mere. Senere blev der æbler nok at spise af. Af bærbuske blev der plantet ribs, stikkelsbær, både gule og røde, solbær, hindbær. Jordbær tror jeg ikke, vi havde nogle af, før haven flere år senere blev gjort 3-4 gange så stor. Jeg mener, det var omkring midten af tyverne, far tog et stort stykke af

marken til frugthave. Der blev jo, da træer og buske groede op, ikke plads til grøntsager i det første stykke have. Der blev igen plantet hæk af hyld, syrener, asketræer, kirsebærtræer og ud mod vejen en række elmetræer, indenfor en hæk af rødgran, der blev klippet til hæk. Der blev så plantet flere bærbuske, en række rabarber og nogle grev moltkepærer, en gråpære, en far kaldte herrepære, og et mere, jeg ikke husker navn på, men de skulle helst mærke frosten, så de blev først spist i jul og nytår

Af urter blev der dyrket porrer, selleri, radiser, ærter, bønner, rødbeder, persille (både rod- og krus-), jordbær, pastinak, grøn-, hvid- og rødkål. Resten blev lagt til med tidlige kartofler. Der blev med spade gravet hul til hver kartoffel, først trukket en snor, så rækkerne blev lige. Fra første hul blev jorden spredt ud og kartofflen lagt. Derefter blev jorden til næste hul brugt til at dække første kartoffel med. Far var meget nøje med, at alt blev gjort omhyggeligt. Vi var næsten også altid de første, der havde nye kartofler. De fik også noget at gro af. Der blev om efteråret gravet staldgødning ned og om foråret kunstgødning. Haven blev gravet med spade på den måde, at det ene år blev jorden vendt mod højre, næste år mod venstre, akkurat som vi pløjer i marken. Det skal jo heller ikke til samme side hvert år. Kartofler blev omhyggeligt holdt rene. Det gjorde nu hele haven. Der fandtes ikke ukrudt af nogen art. Det fik jeg engang skældud for i skolen. Vi havde botanik og skulle blandt andet møde med en sort natskygge. Jeg kunne selvfølgelig ingen finde i haven. Det ville skolelæreren ikke tro, for det var en plante, der groede mellem kartoflerne i enhver have, men desværre for mig altså ikke i fars have. Det var en fornøjelse at se, når far havde hyppet kartofler. Han havde et særligt hyppejern. Så var jorden omhyggeligt skrabet op i en spids.

I den ene ende af haven, der blev dyrket med kartofler, havde far en række bihuse. Dem var

mor ikke glad for, når hun skulle grave kartofler op. Så kom hun gerne løbende ned i gården med bier i håret. Det var jo heller ikke videre morsomt.

Det var ellers en hel festdag for mig, når vi skulle slynge honning ud. Da var det en herlighed at sutte honning af det voks, der blev skrællet af tavlerne. Jeg var ikke så glad for bierne. Der kom jo gerne nogle med ind.

De første år, da der ikke var ret meget frugt i haven, måtte min bror og jeg ud i markskellet og plukke syreblade til at drøje på rabarberstilkene med, og når vi skulle have pandekager til middag, plukkede vi brombær. Dem var der mange af i skellene dengang. Senere plantede far et par brombær op ad ståltråden, der indhegnede hønsegården.

Om efteråret blev kartoflerne lagt i kule, dækket først med halm, derefter med jord, og var der drevet tang ind fra havet, blev der hentet nogle læs hjem og lagt ved kullen til dækning, når frosten kom. En del blev lagt i kælderen til vinterbrug. Kålene blev samlet og sat på hovedet og dækket til. Porrer og selleri blev der lavet en jordkule til dækket med brædder, derover tang. Så kunne det ikke fryse. Så var der jo altid til at få fat på det om vinteren.

Græskar og agurker blev syltet. Det gjorde nogle rødbeder også. Resten kom i kælderen. Bær og blomster blev syltet, æbler og pærer blev sat i kasser ude i haven, til frosten kom, derefter anbragt på loftet i nærheden af skorstenen. Vi fik jo efterhånden mange æbler, både belle de boskop, husmoderæble, venusæble og pederstrup. Der blev efterhånden en del til salg, både frugt og bær, men det var ikke så dyrt dengang. Vi fik 2 kr. for et lispund (16 pund) ribs, og jeg har plukket adskillige pund kirsebær og cyklet med små portioner, 5 og 10 pund til 25 øre pundet, så det blev ikke til ret meget, men det

var jo med at tage det hele med, der gik ikke noget til spille.

Far passede selv haven, indtil han ikke så så godt mere. Så måtte jeg luge urtetøj og tynde ud, for jo ringere far blev til at se, jo tykkere blev der sået. Det var en fornøjelse at se, når far havde revet de lange gange, der gik langs med hækkene hele vejen rundt. De var revet i mønster i en slags fiskeben. Så var der heller ikke noget med at træde der.

Vi havde flagstang i haven, lige så længe jeg kan huske. Den stod i gangen nærmest gavlen af huset. Der var et rundt bed beplantet med roser. Der stod den, indtil to kastanjetræer, der var plantet ved indgangen til frugthaven, blev så store, så de var i vejen, når der skulle flages. Da blev den flyttet op i frugthaven, indtil træerne der også blev for store. Da blev den sat om i blomsterhaven, hvor den stadig står. Der blev flaget, når der var bryllup eller sølvbryllup, konfirmation og påske og pinse. Når snoren var sprunget, eller stangen skulle males, måtte vi have naboerne til hjælp, hvis ikke det kunne passe, at mine brødre var hjemme. Vi har altid haft en flagstang på 10 a 12 meter, og et flag på 3½ meter blev anskaffet 1939 til mine forældres guldbryllup. Stangen var hvidmalet med rød fod og knop. Når flaget om sommeren ikke var oppe, hang der en vimpel. Der er i årenes løb slidt flere flag op, da et flag ikke måtte repareres, men bruges, som det var med trævler, til det næsten var halveret. Resterne blev gemt i en gammel puf, der stod på loftet. Da mine forældre ikke drev nogen større selskabelighed, tror jeg ikke, der blev plukket blomster til pynt ud over, når det var her, der skulle festes.

Af haveredskaber, der blev anskaffet efterhånden, som haven blev større, havde far til frugthaven en spade, havegreb og hyppejern til kartofler. Det var firkantet og større end et roejern. Endvidere skuffejern, rive og et roejern, først de gammeldags trekantede, senere et af samme slags, der

bruges i dag. Så var der snor til at så efter, da alt blev sået i rækker på nær radiserne, der blev bredsået på en lille firkant. En plantepind, hjemmelavet med hak skåret med målet på den afstand, planterne skulle stå i, hækkesaks, grensaks og beskærersaks. Der var ingen kultivator til haven. Der blev luget med roejernene og ellers med fingrene. I blomsterhaven blev kun brugt skuffejern og rive og så fingrene. De blev jo brugt meget dengang.

I en udkant af haven var der sat jordskokker, men hvordan de blev lavet til, og hvordan de smagte, husker jeg ikke. Jeg ved bare, de blev brugt som middagsret. Salat og spinat var der ikke meget af, men mens jeg var hjemme som barn, begyndte far med tomater. Han havde smagt nogle et sted, og da de faldt i hans smag, plantede han så mange, så dem, der ikke blev spist som pålæg, blev syltet som grønne tomater, men mor vænnede sig aldrig til tomater. Det gør jeg heller ikke selv. Jeg smagte dem som barn og har flere gange siden smagt dem, men det er ikke noget for mig.

Far havde intet drivhus, men lavede en mistbænk, hvor de forskellige kål blev sået, men ikke porrer og selleri. De blev købt som planter ved gartneren. Far var altid tidligt med nye kartofler, det var rosenkartofler, og grøntsager. Det var en lækkerbid med de første nye kartofler. De første blev spist som pålæg på maden. Når så grønkålen var stor nok, skulle vi gerne have grønkålssuppe med nye kartofler og nye gulerødder. De groede ude i marken, og ny grønkål. Der skulle gerne koges noget af stokken med. Det ville far have. I min første barndom havde vi en åben brønd med en bom og to spande til vand. En dag, mor lavede de første nye grønkål, skulle far hejse en spand vand op. Han opdagede så, den var fuld af kattehår. Der var så druknet en kat i brønden, og da det var lige før middag, var der jo altså ingen, der var sultne den dag.

Hvornår de første jordbær blev plantet, husker jeg ikke bestemt, men det var da, før jeg kom ud at tjene i 1920. De stod i rækker, et-årige, to-årige og tre-årige, to rækker af hver. Det var en hel begivenhed med de første jordbær. De blev spist med sødmælk fra egne køer. Det var nu ikke hvert år, det var lige godt med jordbær, da alt vandet skulle bæres op i haven. Så var det en tør sommer, var det småt med jordbær.

Græsplæne har der aldrig været i nogle af haverne. Vi døger en del med sandflugt her. Jeg har i mine unge dage hjulpet far med at køre 50 læs sand ud af frugthaven. Først skulle det køres ud af haven på trillebør. Derefter læsses på vogn og køres i marken. Jorden eller sandet lå som driver. Vi kunne lige se toppen af frugtbuskene. Så er det næsten, som hele havearbejdet er spildt. Det varer jo lidt, inden det bliver rettet op igen.

I øverste ende af haven, hvor bistaderne stod, plantede far en hel række havefuksia, der blev så store, at de skabte læ for bierne.

Da vi havde mange hyldebuske, blev der plukket en del blomsterklaser af og hængt til tørre på snore oppe på stuehusloftet. De blev om vinteren brugt til te, der med en stor skefuld honning blev brugt mod forkølelse og skulle drikkes så varm som muligt. De modne hyldebær blev kogt til saft og blev brugt dels som hyldebærsuppe, dels som varmt saftvand, når man havde ondt i halsen.

Da der efterhånden blev mange bær i haven, blev der lavet vin af både solbær, ribs og stikkelsbær. De bær, der blev syltet, var efter den gamle opskrift med pund til pund af sukker og bær. Det var, da min søster var hjemme, der blev lavet vin. Da hun i ca. 1935 rejste hjemmefra, blev der ikke lavet mere vin.

Jeg havde ingen have som barn, men måtte spise, hvad jeg ville, af bær, ærter og andre

frugter, da der efterhånden blev rigeligt af alt. Der blev også foræret en hel del væk. Jeg skulle som barn hjælpe med at plukke bær, hvad jeg ikke syntes særligt godt om, men det blev der jo ikke spurgt om. Der blev ikke leget i haven, som min far sagde: "Der er plads nok udenfor, så I behøver ikke rende og springe inde i haven." Det var også galt, hvis en af mors høns var sluppet ud af hønsegården. Så var det ellers med at få den fanget og vingerne stækket. Far var mildest talt rasende, hvis der var kommet en høne ud. De måtte ikke lukkes ud før om efteråret, når høsten var til ende og stubbene revet, og da vi havde naboer til 3 sider, blev der holdt øje med, at de var helt færdige også.

Vi har altid haft mange fugle i haven. Er der noget skønnere end en stille sommeraften at gå i haven og høre solsorten fløjte eller se, hvordan han maser for at hale en orm op af jorden. Far satte stærekasser op på gavlen af kostalden. Jeg kendte ikke navnet på alle fuglene, men der var da stære, solsorter, stillids, irisk, siskener, rødkælk, fuglekonger, gærdesmutter, gråspurve, og en sommeraften, vi stod i haven, lød der pludseligt nogle klare triller. Det var en nattegal. Det er kun den ene gang, vi har haft den i haven.

Der blev altid sat havreneg ud til fuglene. Fik vi sne før jul, blev der straks sat neg ud på en stang. Ellers blev det altid gjort den aften, det var jul. Der blev også fodret med kogte kartofler, brødkrummer, og når der blev sorteret æbler, var der altid nogle til solsorten og sjakkerne at slås om. Far var meget glad for fuglene, da de jo tog en mængde insekter. Han var bare ikke så glad, når kirsebærrene var modne, og der kom store stæreflokke og slog sig ned i træerne. Da blev der sat fugleskræmsel op. Da det ikke var nok, blev der hængt stumper af gamle spejle op. Når det var særlig galt, måtte far undertiden have fat i bøssen. Det ville han nu helst være fri for. Engang far stod på en stige og plukkede kirsebær, kom en stæreflok og slog sig ned i modsatte side af træet. Far begyndte at råbe og

klappe i hænderne, men stærene blev bare ved at hakke i bærrene. Så måtte far ned fra træet for at få dem jaget væk. Det, der ærgrede far mest, var, at de hakkede flere ned på jorden, end de åd.

Vi havde ingen græsplæne i haven i begyndelsen, da haven ikke var større, end at det hele skulle udnyttes til planter. Først senere, omkring 1927-28, da haven var blevet udvidet, blev der først for i frugthaven lavet en lille plæne, hvor vi havde bord og bænke, som far selv lavede. De var stillet, så vi kunne sidde i skyggen af en række kirsebærtræer. Græsset blev slået med le, hvad min far var meget dygtig til, og da der var hønsegård lige ved siden af, blev der slået et lille stykke ad gangen, så græsset kunne bruges som grøntfoder til hønsene.

Her på Grenaaegnen blev der først i 1900-tallet udstykket en del husmandsbrug både fra en gård, der hed "Christiansminde", og så fra "Stensmark", så allerede mens jeg var barn, blev der stiftet en husmandsforening, hvor min far i mange år var med i bestyrelsen. Inden for foreningen blev der holdt konkurrencer både i mark- og havebrug gennem mange år, hvor mine forældre hentede sig mange præmier gennem årene. Der var en bestyrelse for havebruget, der under ledelse af konsulent Gram fra Aabyhøj kom på besøg hos dem, der var med i konkurrencen. Formanden for haveudvalget var i mange år Camilla Høgh fra Voldby. Når konsulenten kom, og de skulle starte, spurgte han gerne om, hvor de skulle drikke kaffe. "Det skal vi ude hos "Laurette"". Det var min mor, så på den måde var der jo tit konsulentbesøg her i haven. Der blev foruden udstilling af mark- og havesager også holdt havebrugskurser, hvor far lærte at beskære og sprøjte frugttræer, så i flere år gik han rundt og beskar og sprøjtede for folk her på egnen.

Der blev også holdt udflugter for de forskellige husmandsforeninger. Der var far gerne med. Mor brød sig ikke om at komme

med. De kunne jo heller ikke så godt tage af sted begge to, der var dyr, der skulle passes. Der kom også andre husmandsforeninger her på besøg. Mine forældre skulle engang stå for modtagelsen og arrangementet for en forening. Da vi ikke dengang havde nogen plads til at dække kaffebord til så mange i det fri, aftalte far med naboen, der havde en lille granskov ved siden af sit hus, at vi kunne stille borde og bænke op der. Der kom nogle medlemmer og hjalp til med borddækning og servering, og da vi hjemme havde en af de gammeldags grammofoner med de store tragte og håndsving og en hel del plader, blev den taget med over i skoven, så der blev spillet på den, mens de drak kaffe. Det var en hel forlystelse dengang. De fremmede var da også vældigt tilfredse, de syntes, de havde haft en dejlig udflugt.

Far fik en del bøger om havebrug og sprøjtning dels som præmie og dels af konsulenten, en del stof fra bladet "Husmandshjemmet", hvor der også var en del havebrugsstof i. Far kunne da læse sig til det, men han havde næsten ingen skolegang haft, så da jeg fik lært at skrive i skolen, måtte jeg skrive for far. Han må sikkert også have været ordblind, for det var ikke altid, vi kunne blive enige om, hvordan ordene skulle staves. Far var også med til, at der inden for foreningen blev holdt husholdningskursus og sykursus. Han gik selv rundt og fik de forskellige damer til at komme. Det var heller ikke noget, min mor deltog i. Hun var mere hjemmemenneske.

Da jeg var 12 à 13 år, blev det min bestilling at skrive medlemskort og cykle rundt og kræve kontingent op.

Om foråret 1932 den 1. april flyttede jeg hjem for at hjælpe mine forældre, der da begge var over de 70 år. Min søster, der ellers havde været hjemme, tog så plads ude som husbestyrerinde. Der var mest brug for mig, der var udlært ved landbruget, og det med markarbejde var ikke noget for min søster. På

den måde kom jeg til at hjælpe mor i blomsterhaven og far i frugthaven, d.v.s. i frugthaven kunne jeg få lov til at luge og tynde urtetøjet ud, da far ikke kunne se så godt mere. Skuffejernet kunne jeg også få lov at bruge, men rive gangene kunne jeg ikke gøre godt nok. Bær og frugt kunne jeg også få lov at plukke, da træerne efterhånden var blevet så store, at far havde lavet en lang stige med støtteben, så den kunne stå frit. Al frugten skulle jo helst plukkes ned, så den kunne gemmes til vinterbrug. Vi brugte selv mange æbler. De blev dels brugt til grød, og en del blev til stegte æbler. Vi havde en god kakkelovn med kogerum. Der blev æblerne sat ind på en lagkageform. Det var mest belle de boskop, der blev spist på den måde.

Til at efterårsgrave i haven kunne jeg heller ikke bruges. Det blev gjort med spade, men ikke før alle blade var af træerne. De blev omhyggeligt gravet ned sammen med affaldet fra køkkenurterne. Det var jeg nu heller ikke så ked af, jeg ville hellere efterårsploje i marken.

Var der en, der havde brugt fars redskaber, skulle vi nok sørge for at gøre det rent igen og få det sat på plads. Hvert redskab havde sin bestemte plads, og stod det ikke der, blev der ellers råbt højt.

Far var ikke glad, når vi havde snevinter. Der lå gerne store driver i haven, og selv om far var omhyggelig med at grave frugttræerne fri, når vejret slog om i tø, blev jo en del af træerne ødelagt.

Guldbrudeparret med deres fem børn, Jenny yderst til højre

Maj 1939 havde mine forældre guldbryllup og fik en del hortensia forærende. Da de var færdige med at blomstre inde, blev de plantet ud i haven og omhyggeligt vandet, så de groede fint. De står stadig i haven endnu i dag den 23. februar 1978 og er i blomst hver sommer.

Nu er der vist ikke mere, jeg kan skrive om mine forældres have, men det er jo den samme have bare med min mand og mig som ejere, da vi overtog ejendommen her i november 1942. Da var min mor død om foråret, og jeg havde så passet blomsterhaven hele sommeren. Den måde, haven var lagt an

på, ville jeg ikke lave om, heller ikke, da det blev min egen, men jeg ville nok have lidt andre blomster. Jeg har bl.a. aldrig kunnet fordrage morgenfruer, så de blev hurtigt udryddet. Det var mest de forskellige stauder, jeg beholdt, såsom fingerbøl, iris, asters, den gamle rose og hortensiaerne. Jeg har da kunnet tælle over 700 blomster i en enkelt busk, men er det streng vinter, fryser de ned. Jeg har flere gange om foråret klippet dem helt ned, men de er villige til at skyde igen og blomstrer da hver sommer. Jeg havde også fået erantis og dorthealiljer anskaffet, men vi har jo tit om foråret sandflugt her. Det går gerne ud over både frugthaven og

blomsterhaven. Jeg måtte et år, det var særligt galt, ligge på knæ og grave dels med hænderne og dels med en kulskovl omkring mine stauder. Det var lige, da påskeliljerne stod i blomst. Der var så meget sand, at vi bare kunne skimte enkelte blomsterhoveder. Min mand stillede vognen lige uden for hækken. Jeg øste sandet op i en spand, jeg så tømte af i vognen. Der var flere dages arbejde. Så er man lige ved at tabe tålmodigheden. Der bliver jo meget ødelagt efter sådan en omgang. Min far blev ved at passe frugthaven, til han døde i 1952, omtrent 90 år gammel.

Så havde jeg selv begge haver at passe. Min mand interesserer sig ikke for haven. Træerne var efterhånden blevet så store, så der ikke rigtigt kunne gro noget. Urtetøjet blev sået eller plantet i marken, gerne i roestykket, og hvor der blev gravet tidlige kartofler op, blev der plantet kål. Da det kneb for mig at holde den store have i orden på grund af markarbejde, da vi også hjalp hos en nabo både i roer og høst, satte vi hønsetråd om det hele. Vi havde da udvidet hønseholdet. Så kunne de passende holde ukrudtet nede. At vi så havde en hane, der fløj op i vores moreltræ og hakkede bærrerne ned til hønsene, kunne vi ikke andet end more os over.

Jeg havde nu lidt bedre tid til at passe blomsterhaven. Jeg købte en del forskellige tulipaner. Det er en blomst, jeg holder meget af. Jeg købte også nogle få begonia af sorten Oskar Larmark. Dem formerede jeg op, så jeg endte med at have 300. De kunne lige fylde rundbedet ud. Så var der jo blomster hele sommeren. Jeg har da også haft held med at plante de fuchsia, vi køber som pottedplanter, ud i haven, og ved at dække dem om vinteren har jeg kunnet få dem til at blomstre flere år i træk. I den nordlige ende af haven har jeg plantet nogle sirbuske, bl.a. bambuskvæder og af træer vinterbøg, rødtjørn, fyr og gran og en enkelt tuja. Jeg skal have det, så det er nemmere at holde rent. Af stauder har jeg julerose, palmelilje, raketblomst, forårsløng,

ildtorn. Dem har jeg også selv formeret nogle stykker af ved at slå de grene i jorden, jeg klipper af. Jeg plantede da otte nye ildtorn ud her i efteråret, så nu er jeg spændt på, hvordan de klarer vinteren. De havde da et fint rodnet, da de blev plantet. Jeg har det med ikke at kassere noget. Derfor har jeg om foråret et væld af erantis, krokus, vintergækker, dortheliljer, hyacinter og tulipaner, når de er fremme. Jeg har ikke så mange forskellige i dag. Det er mest den store røde appeldorn. Det sker ikke sjældent, der holder biler uden for haven for at kikke. Der bliver ikke plukket buketter i blomsterhaven, da jeg har plantet et stykke til i køkkenhaven, så jeg kan hente blomster der. Vi har nemlig ikke høns mere, og ved at fælde et par træer, har jeg fået et stykke urtehave igen.

Engang i 1960-erne ville kommunen gerne udvide vejen, da der er et grimt sving her. Så måtte ligusterhækken og det ene af de store lindetræer fjernes, og da jeg ikke er glad for at klippe hæk, plantede jeg i stedet hæk af berberis, også for at have nogle bær til fuglene om vinteren, foruden hvad der er af røn og hyld. Vi har da haft besøg af store flokke af silkehaler. Det er morsomt at stå og høre deres kvidren, og hvor er de kønne.

På den tid havde vi i stedet for de blå blommer og viktoriablommetræerne, der var fældet, plantet to gule reineclauder. De er gode til henkogning, der blev brugt meget til både frugt og kød. Det er først senere, frysningen er kommet til. Jeg fik kummefryser i 1966. Der fryser jeg bær ned i små portioner i stedet for at sylte, og da vi har landbrug og derfor hjemmeslagter, fryses der også en del kød ned.

Jeg henter blomster, hvor jeg kan få fat på dem. Jeg var engang en tur på Anholt. Det var lige, da kaprifolierne var i blomst, så der tog jeg nogle stykker med hjem. De gror godt. Jeg har også i haven en busk blå anemone, jeg i sin tid havde med hjem fra Hjelm. Jeg kan

bare ikke få den til at formere sig. Det er nok ikke den rette grobund. Jeg har også flere gange plantet klematis af de storblomstrede, men ikke haft held med dem. Vestenvinden er for slem her. De holder ikke mere end et par år, så går de ud.

Hvordan haven kommer til at se ud herefter, ved jeg ikke, for i sommeren 1966 skulle Stensmarksvejen udvides på hele strækningen, og for at rette så meget af svinget ud som muligt, skulle de omtrent have det halve af forhaven, så der forsvandt så det sidste af lindetræerne, berberishækken, et stort staudebed, en del sirbuske og det halve af rundbedet, så det blev lidt forvirret alt sammen. Jeg måtte godt nok tage alle planterne og sirbuskene, men der kunne jo ikke blive plads til det hele. Jeg gravede så mange stauder som muligt op og slog dem ned i frugthaven, men så kom der totalt vandingsforbud fra kommunen, så gik det meste af det, jeg havde flyttet på, ud. Vi fik godt nok erstatning for jord og planter, men det er jo ikke altid, det kan gøre det. Jeg måtte så til at regne ud, hvordan jeg bedst kunne lægge haven om. Jeg var ked af at plante hæk en gang til, så i stedet købte jeg imprægnerede stolper og et solidt trådhegn. Der har jeg så plantet den smalbladede efeu. Den kan hurtigt gro op og danne læ, og så har jeg jo en grøn hæk om vinteren. Rundbedet blev så til en halvmåne, men jeg kunne så ikke få plads til alle begoniaerne, men de kunne bruges til at bytte med, så nu har jeg i frugthaven lavet et staudebed med en hel del vinterasters. Så kan jeg plukke buketter der i stedet for i forhaven.

Da jeg nu skulle lave om, ville jeg have et hjørne med storblomstrende roser. Jeg købte 25 forskellige. De blev plantet sidste forår og blomstrede hele sommeren. Så var det meningen, jeg ville plante flere nu i foråret, men har opgivet det. Vi opdagede pludseligt sidste sommer, der var noget galt med vore træer og buske her på egnen. Æbletræerne smed bladene på den ene side, og frugterne

var forkrøblede knolde. Jeg plantede i foråret fire nye sirbuske, der var godt i gang med at gro, men så begyndte skuddene at visne, så de gik helt ud. En rødtjorn stod med brune forkrøblede blade, og de store gamle elmetræer smed også bladene. Vi havde så havebrugskonsulenter ude at se på det, da det var galt mange steder. Vi fik så besked senere, at det var kemikalieskade, og da vi jo har en kemikaliefabrik her i nærheden, og de udgåede partier vendte i den retning, så er vi jo spændt på til foråret, hvor meget der vil skyde igen. Det er mest frugttræer. Elmetræer, roser og tulipaner skulle det også indvirke på, men konsulenterne regnede med, at træerne nok skulle skyde igen til foråret. Jeg tvivler nu på det, da barken på flere af dem er revnet.

Æbletræerne har vi fældet, så kan vi da bruge dem til brændsel. Nu skal vi have en bulldozer ud og rykke rødderne op. Så bliver der så et stort stykke, hvor vi kan have vores kartofler og grøntsager. Der er jo ikke meget ved at plante frugttræer igen, og da jeg har en havefræser, er det nemt at behandle jorden, da jeg kan få det hele lagt i lange rækker. Om det så bliver, som jeg har planlagt, er jo så noget andet. Jeg er jo ikke ung mere.

Der bliver nok ikke noget, der hedder erstatning fra det firma, men ærgerligt er det jo, hvis hele vores gamle læhegn går ud. Det er vist, hvad der kan fortælles om haven her.

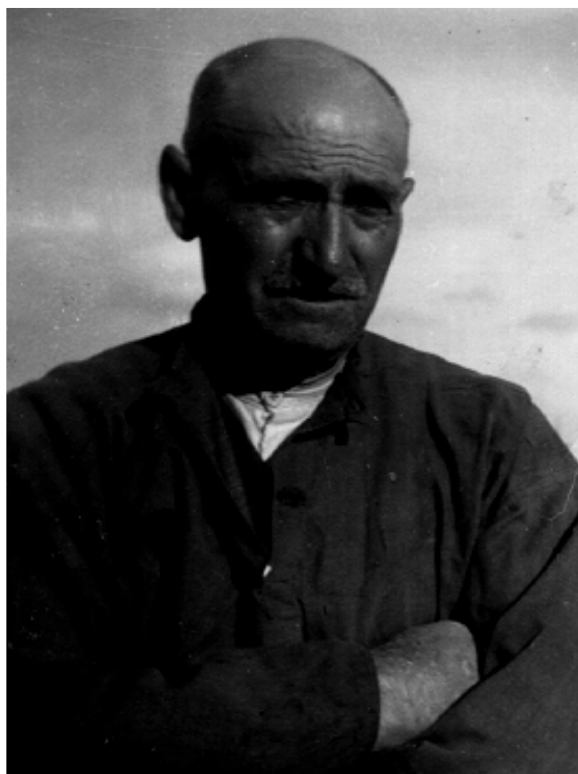

Min mor Laurette Jensen.

Barndomsminder fra Stensmarksvej

Som jeg før har fortalt, flyttede jeg med mine forældre fra Havnevejen i Grenaa her til ejendommen på Stensmark Mark den 1. april 1910. Far havde arbejdet herude det meste af sommeren før, idet han havde været med til at grave alle brøndene til ejendommene her, og efter hvad han fortalte, var det ikke noget let arbejde. De første 4-5 meter blev muret rundt, resten er hugget gennem kalk, og længere nede kom de til et lag flint. Der sad de i flere dage og huggede med en hammer og mejsel for at komme igennem, og alt blev hejset op i spande.

Vores brønd her var 29 alen, ja, jeg skriver var, for i dag er den der ikke mere, men blev tømt for vand, da Grenaa by gravede kloakrør ned til det nye rensningsanlæg. Derfor fik vi brønden fyldt op; det var jo nødvendigt med det hul lige uden vinduerne, da vandet er væk.

Min far Jens Peter Jensen.

Min far, der var gammel fisker, havde betinget sig ved udstykningen at få en jordlod, der gik ned til stranden. På den måde fik jeg en tumleplads, der ikke er alle børn forundt. Det var ellers i en sen alder, mine forældre ville have eget landbrug, men de var begge vant til det fra deres unge dage. Her skulle de begynde helt på bar bund. Der var hverken redskaber eller dyr, jo et par stykker: de havde en malkeged og nogle høns med fra Havnevejen, men der var heller ikke føde til ret meget mere. Det var jo en udmark og den ringeste jord, der blev solgt fra gården dengang. Her var aldrig kørt staldgødning ud, og det fortaltes, at daglejerne, der blev sendt ud at strø lidt kunstgødning, bare gravede et hul og hældte det deri! Jorden var i hvert fald forsulten.

Den første sommer avledes der ikke mere, end far kunne bære hjem, og kartoflerne var ikke større end hasselnødder. Far fik da købt et par heste og begyndte at køre mælk. Der var ikke penge til en ko, men så var der en gårdmand,

der kautionerede, så der blev købt en kælvsko. Min far havde et godt håndslag, så han kunne lave alt selv. Det var også nødvendigt! Der var flere ting, håndværkerne var løbet fra. De fik en fast sum at bygge for, i alt 2400 kr.. Det er ikke mærkeligt, der var manglede noget her og der. Det var ellers billige materialer, da alle ydermure og flere skillerum er støbt af materialer hentet ved stranden, og taget var spåner med pap over, og selv om far holdt det godt vedlige med tjære, varede det ikke længe, før det begyndte et regne gennem taget. Jeg husker en nat, det øsregnede, så det begyndte at dryppe gennem loftet i stuen. Far stod op og hentede en balje og satte under, tog sin lommekniv og borede hul gennem gipsdækket, for at vandet ikke skulle ødelægge hele loftet. Efterhånden som der blev flere huller i taget, blev der sat blikbøtter oppe på loftet til at opsamle vandet. Det var først flere år senere, der blev råd til nyt tag.

Far fiskede en del ved siden af, med garn om sommeren, kroge om vinteren, og havde også sammen med en nabo ålegård i nærheden af Fornæs. Det var Jens Peter Møller, der ejede "Stensmark" dengang, så retten til at fange ål blev lejet af ham og skulle betales med ål.

En overgang kunne der lejes et stykke af "Stensmark" `s eng til græsning af køerne og et stykke forstrand, hvor vi havde ungkreaturer. Besætningen var vokset efterhånden. Det var mors arbejde at passe kreaturer og grise samt tynde roer, så jeg var ikke ret gammel, da jeg begyndte med at flytte og med at hente køer hjem fra engen. Jeg kom også tidligt med i roerne. I begyndelsen skulle jeg bare skille roerne ad, hvis mor havde efterladt for mange, men på den måde lærte jeg at kende roerne fra agerkålene, der var mange af dengang. Det var, før det var blevet aktuelt at sprøjte for ukrudt. Det var også mor, der tog mig ved hånden for at flytte og viste mig, når hun havde fundet en lærkerede og fik mig til at lytte til lærken, der hang højt oppe i luften og slog sine triller. På den måde lærte

jeg at lytte til fuglenes fløjt og nyde synet i stedet for at ødelægge. I det hele taget at følges med mor i naturen var en oplevelse. Det er vel derfor, jeg selv er glad for at færdes i naturen.

Her var i rækken af ejendommene en del børn, så vi var mange til at lege. Om sommeren var det ved stranden, vi legede. Om vinteren (jeg synes, der var mere sne dengang end nu) kørte vi i slæde på skrænterne ud mod havet, vi sagde altid havbakken. Vi havde en dejlig slædebakke på vores forstrand. Den var også god om påsken at trille påskeæg ned ad, men inden vi trillede med æggene, skulle vi jo beundre, hvordan de fleste af æggene var malede eller farvede, og se, hvis der var pæneste.

På den tid havde Bachmann i Hammelev et fiskerhus ved stranden på den sidste af ejendommene. Det var en fiskerbåd, der var endt med kølen i vejret og den ene ende savet af. Der var så slået brædder for og sat en dør i. Båden hed "Viggos Arv". Der legede vi også tit omme. Bachmann fiskede sild i bundgarnene; der kunne vi også få fisk. Jeg husker en af konerne. Hun hentede sild i sit forklæde, og det var et af de gammeldags uldtavlede forklæder, og da hun kom ned og forærede mor nogle af sildene, fik vi at se, hvordan hendes forklæde var fyldt med sildeskæl. Det har sikkert ikke været nemt at få rent bagefter. Konen, der hed Marie, ville gerne ud at snakke om formiddagen, men pludseligt kunne hun udbryde: "Jeg skal skynde mig hjem og bage en galopkringle!" Om hun fik den bagt, ved jeg ikke. Det var ikke et sted, vi altid var velkommen. Hendes mand, der hed Erik, tog sig sommetider en glad tur til Grenaa. Den varede gerne til ud på aftenen. Da kunne vi pludseligt høre en med høj røst komme syngende: "Jeg er født ved den gamle Englands kyst", men når han kom hjem til Marie, lukkede han stille døren op og smed sin kasket ind. Kom den ud igen, skulle Erik ikke ind! De to havde ikke ejendommen

ret længe. Den blev solgt til en, der hed Søren Andersen. Han havde også børn. En, der hed Sigrid, var ældre end mig, og så et par mindre tvillinger. Siden kom der to mere, også piger. Der var dengang flest piger af børnene her, så vi var mange til at lege sammen.

Børnene fra Stensmarkshusene skal på udflugt.

Søren og min far blev, da vi om sommeren var færdige med roer og hø, enige om, at vi skulle lave en lille udflugt. Det blev en køretur med hestevogn til Katholm skov. Der blev om formiddagen slået græs til køerne, så de blev bundet ind. Noget skulle jo også med som foder til hestene. Der boede to ældre mennesker, Laurits og Trine i Åstrup Mark. De skulle også med, så vi kørte i to vogne og havde så kaffe og vores aftensmad med. Mændene havde også sikret sig med en flaske brændevin til en halv kaffe. Engang, vi kom hjem fra sådan en tur, opdagede far og Søren, at de havde glemt en halv flaske brændevin i skoven, så dagen efter cyklede de hen for at hente den, men der var kommet dem en tørstig sjæl i forkøbet: brændevinen var væk. - Et andet år var vi så uheldige at slå os ned i nærheden af en myretue, da en af Søren's piger gav sig til at græde. Da der kravlede myrer på hende, og hun sagde, at det gjorde ondt, skældte Søren ud, indtil han selv fik myrer på

sig og opdagede, det var de store, røde skovmyrer, så måtte vi jo hurtigt finde en anden plads. De skovture var noget, vi børn glædede os til længe i forvejen. Vi var jo ikke forvante med udflugter dengang.

Vi havde dengang min kusine Ella fra København på ferie hos os. Hun var nogle år ældre end mig. Når vi sammen med de andre børn var nede at bade, ville jeg jo også gerne med ud på det lave vand på revlen, hvor vi rigtigt kunne tumle os, men jeg var for lille til at kunne bunde mellem land og revlen, så Ella tilbød at bære mig, men jeg betingede mig, at hun ikke måtte dukke mig under vandet. Selvfølgelig fik jeg en to-tre dukkerter med hovedet under vand, inden jeg blev sat af på revlen, og da jeg jo vidste, at hun skulle bære mig i land igen, var det for mig en lidt blandet fornøjelse, indtil jeg fik at se, hvordan vores hund "Trofast", der altid var med i vandet, bar sig ad. Når den svømmede, prøvede jeg, om jeg kunne gøre lige sådan, så efter en del forsøg kunne jeg selv svømme turen mellem land og revlen, så på den måde var det jo godt, Ella havde dukket mig.

Jeg nåede så den tid, jeg skulle begynde skolen. Det var april 1913. Da var jeg seks et halvt år, og min yngste bror manglede et halvt år i sin skolegang. Han var syv år ældre end mig. Han cyklede i skole og havde mig på stangen. Det var så heldigt, at 1. og 4. klasse gik i skole samme dag. Vi gik kun hver anden dag, men så var dagene jo lange. Jeg gik til en lærerinde, der hed frk. Larsen, en bestemt, men dygtig lærerinde. Der var ikke noget, der hed så meget som en rids på nogle af skolebordene der! I begyndelsen var jeg ikke særligt glad for skolen. Jeg havde hjemme for længst lært at læse om Knold og Tot i "Hjemmet". Her skulle jeg så begynde med a-b-c, men måtte ikke udtale dem, kun bogstavlyden. Det glemte jeg tit. Jeg syntes, det var noget pjat at høre på de andre, men der var ikke ret mange, der kendte bogstaverne, da de kom i skole. Senere skulle vi piger have

håndgerning. Det var i en time efter skoletid. Vi begyndte med at strikke en støveklud af ubleget bomuldsgarn, det var bare retstriking. Det gik nogenlunde, men til slut skulle der hækles en lille blonde af rødt garn. Det var mig umuligt at hitte ud af det. Lærerinden havde den ene gang efter den anden om mine fingre, men så snart hun slap, kunne jeg ikke igen. Hun blev da så irriteret, at hun udbrød: "Du holder minsandten på en hæklenål, som det er en møggreb!" Den faldt mig jo også siden lettere i hånden, end hæklenålen gjorde. Slutresultatet blev, at lærerinden selv måtte hækle blonden, vi skulle jo være færdige til sommerferien. Min blonde blev da den pæneste på de støveklude. Min ældre søster, der var dygtig til håndarbejde, ville senere lære mig at hækle. Det sad min bror og så på. Han ville også prøve, og slutresultatet blev, at han fik lært at hækle, men ikke jeg.

Vi skulle, inden vi fik fri fra skole, synge en sang. Vi stod da ved siden af bordene. Bag mig stod en pige, der hed Martha. Pludseligt hørte jeg en plasken på gulvet. Det var Martha, der ikke kunne holde sig længere, så hun tissede i bukserne, og det løb hen mellem mine ben, så der kom til at stå en sø ud for min plads. Færdig med sangen skulle vi give hånd til farvel til lærerinden, der havde stillet sig i døren. Da vi kun gik hver anden dag, havde jeg glemt den våde episode, da jeg igen kom i skole, men blev rigtignok mindet om den. Da vi var færdige med morgensangen, kom frk. Larsen hen og tog mig i øret: "Hvad var det, du havde gjort, inden du gik hjem sidst?" "Jeg har ikke gjort noget". Det var ikke gået op for mig, hvad hun mente, men blev klar over det med et ordentligt ryk i øret. Jeg sagde jo, at jeg ikke havde gjort noget, hvad jeg heller ikke havde gjort, og Martha holdt sin mund, men jeg fik et par ordentlige lussinger med besked om en anden gang at spørge om at gå i gården. Så var de andre børn jo klar over, hvad der var sket, så de drillede mig, selv om jeg sagde, at det ikke var mig.

Nu har jeg altid været ærekær, så jeg tog da den beskyldning nær, men bestemte mig til at hævne mig på lærerinden. Hun gik meget op i bibelhistorien og salmerne, dem skulle vi endelig kunne. Nu var det et held for mig, vi skulle begynde på en ny salme. Vi fik et vers for ad gangen og skulle lære hjemme, og som hævn bestemte jeg at lade være med at læse på den salme. Da jeg skulle høres, kunne jeg den jo så ikke og skulle så sidde efter, og da lærerinden efter skoletid selv gjorde skolen ren, skulle jeg så læse, mens hun gik hjem og varmede vand og drak kaffe. Jeg havde jo ikke læst heller, da hun var færdig med rengøringen. Nå, så fik jeg fri med besked om at kunne begge vers til næste gang. Sådan sad jeg efter hver dag, til den salme fik ende. Det var da heldigvis ikke en med alt for mange vers. Det faldt mig ikke ind at fortælle, hvem den virkelige synder var.

Samme lærerinde var ellers god nok. Da vi om vinteren havde en del sne, havde jeg et par ekstra strømper med i tasken, så jeg kunne tage tørre strømper på, når jeg kom til skole. Vi gik i basartræsko med klamper under (et lille stykke træ med en jernring om). Der var ikke noget, der hed støvler til os. Lærerinden hængte altid mine våde strømper til tørre på kakkelovnen, ligesom hun altid i begyndelsen af sidste time bad os fra landet om at hente vores overtøj, tørklæder, huer og vanter. De blev så hængt op på kakkelovnen, så vi fik varmt tøj på, når vi skulle hjem. Da der en overgang var meget sne, skiftedes vore fædre til at køre os i skole og hente os igen efter skoletid. Det var i slæde med et godt lag halm i bunden. - Da ikke alene hjalp lærerinden os med at komme i vores varme frakker, men fulgte med ud til slæden for at pakke os godt ind i tæpperne.

Dengang i skolen skrev vi på tavler med griffel, som vi selv skulle betale. Jeg tror, det var to à tre øre, de kostede, men det var jo ikke mere, end de faldt på gulvet en gang, så var de knækket i flere stumper. Vi fik nogle

nye grifler, vi kaldte patentgrifler. De var tykkere end de andre og skrev meget blødere, men kostede fem øre, så det var jo ikke hver gang, vi fik penge hjemme til sådan en.

Det andet år, jeg gik til lærerinden, var det i en håndgerningstime, hun bad mig gå ind i den anden skolestue, hvor der hang et ur, og se efter, hvad klokken var. Jeg gik også derind og gloede på uret, men hvad den var, vidste jeg ikke. Jeg havde ikke lært klokken dengang. Jeg måtte så, da jeg kom ind igen, bekende, at jeg ikke kendte klokken. Der måtte så en anden ind og se efter, men jeg var flov over den historie, så næste gang jeg kom i skole, kendte jeg klokken.

Jeg husker også vores sidste skoledag før juleferien. Da skulle vi hjem i lærerindens lejlighed efter skoletid og se juletræ, og så spillede hun på orgel, og vi sad og sang salmer. Jeg sad og blev betænkelig; det blev jo mørkere og mørkere udenfor, og jeg skulle gå alene den lange vej hjem. Da var hun ikke særlig betænkelig. Det var ikke altid, der kom en vogn, så vi kunne komme op at køre eller hænge bagi, som vi måtte for det meste.

Da jeg havde gået to år til lærerinden, kom jeg om foråret efter eksamen til at gå i 3. klasse. Det var ved lærer Møller. Det var jo et år for tidligt, jeg kom der, så jeg måtte anstrenge mig mere for at følge med. Der var ingen af dem, jeg var kommet i skole samtidig med, der kom med i 3. klasse, så det var nye klassekammerater, selv om jeg godt kendte dem, da 2. og 3. klasse gik samme dag. Møller spillede violin og holdt sangtimer. En dag gik han rundt og lyttede efter de forskellige, hvordan de sang. Turen kom også til mig, der stod og sang falsk, hvad jeg ikke selv var klar over dengang, men altid havde skrålet med, når de andre sang. Da fik jeg et ordentligt puf med besked om at sætte mig og ikke synge med mere. Jeg ødelagde sangen for de andre. Den ordning var jeg nu ikke ked af. Jeg fandt

hurtigt ud af at få fat på en historiebog og læse imens.

Møller havde en raffineret måde at lære dem, der ikke kunne deres lektier, på: De blev vist ind i køkkenet og skulle sidde på tørvekassen med en karklud om halsen, til de kunne lektierne. Om det gik sådan, ved jeg ikke, men kunne ellers godt have vidst det, da det jo selvfølgelig også blev min tur en dag til at skulle derind. Møllers datter Inga skulle følge mig derind, men da jeg kom ud i gangen, ville jeg ikke med længere. Inga gik så ind i skolen igen, men sagde ikke noget til sin far, så da timen var omme, og Møller så, at jeg bare stod i gangen, fik jeg ellers et par ordentlige lussinger af Møllers venstre hånd. Den højre var han kommet til skade med, så den kunne ikke bruges, men jeg foretrak lussingerne frem for at komme ind at sidde hos fru Møller. Hun holdt skole med os, når Møller havde ærinde til Grenaa. Selv om fru Møller var lille og spinkel, havde de store drenge respekt for hende. Der var ellers nogle søde drenge imellem, da der på de fleste af gårdene i Hammelev var hjorddrenge om sommeren. De fleste kom fra Havneskolen. De havde jo ikke megen tid til læsning om sommeren, og når de så skiftede skole to gange årligt, var det heller ikke nemt for dem at følge med. På grund af de mange hjorddrenge fik vi heller ikke sommerferie, før høsten skulle begynde, så drengene havde hele dagen til at hjælpe til. Når vi spurgte Møller, hvornår vi skulle have sommerferie, fik vi det svar, at det skulle vi, når vi kunne fortælle ham, at der var nogle, der havde begyndt at høste rug.

Vi havde hvert år en udflugt med skolen. De gange, jeg var med, nåede vi aldrig længere end til Århus, men det var jo da en køretur med toget. Det var en begivenhed for os.

Der kørtes også hvert år en skovtur enten til Benzon eller Mejlgaard. Det var med hestevogn. Alle køretøjerne samledes på skolepladsen og kørte så i række. Der var nogle, der havde små flag med, og der blev sunget sange undervejs. Jeg skulle gerne gå til Hammelev og komme med en vogn derfra,

men jeg husker da en enkelt gang, både far og Søren Andersen kørte, da vi skulle til Benzon Skov. Der var en festplads dengang og et lille hus på bakken, hvor der kunne købes kogt vand til kaffe. Uheldigvis havde begge mødre glemte kaffekanden, så Søren gik ind til Gjerrild for at låne en. Han fik også en, men skulle komme med den, så snart vi havde lavet kaffe, da hun selv skulle have kaffefremmede om eftermiddagen, men da Søren og far skulle have sig en halv kaffe, glemte Søren jo kanden, indtil konen kom råbende og skældte ud. Det var jo heller ikke rigtigt, når hun selv skulle bruge kanden.

Jeg husker også tydeligt, da første verdenskrig brød ud i 1914, da der blev mobilisering. Min ældste bror Carl var da færdig med sin soldatertjeneste, men skulle så ind igen til sikringsstyrken. Sognefogden og en mand mere kom kørende i hestevogn midt om natten for at hente ham, men far kunne ikke finde Carl. Han var ikke i sin seng, men far vidste, at han om aftenen var taget til Skindbjerg for at besøge sin kæreste. For ikke at vække forældrene, var han gået på høløftet for at sove. Der kom han så ned fra og skulle med vognen med det samme. Der var hverken tid til det ene eller andet.

Dengang blev der også knaphed på alt. Vi kunne da købe lyngte, og mor tørrede æbleskræl også til at lave te på og brændte byg til kaffe. Rugen var ellers bedst til det, men den skulle afleveres til brødkorn. Det blev det nu ikke altså sammen! - Vi havde får dengang. Her havde mor uld til strømpegarn. Hun kartede selv, og garn til mine skolestrømper farvede mor med kastanjer. Det faldt nu ikke altid lige heldigt ud med den farve, det blev undertiden skjoldet. For at strømperne ikke skulle slides for hurtigt, blev der syet en sål under af klude fra aflagte fiskerbukser. De kunne holde længe og sparede jo på garnet.

Af fåretællen støbte mor lys. De lugtede ikke særlig godt og var slemme til at løbe. En morgen, far kom til stranden, var der drevet et dødt marsvin i land. Det fik far fat i og gav sig til at koge tran af det. Det varede flere dage, inden han var færdig. Vi var lige ved at miste appetitten, når far kom hjem for at spise om middagen! Vi havde en gammel tranlampe, der lå på loftet. Den kom i brug, men den lugtede nu værre end tællelysene. - Vi kunne da også få karbidlamper. Dem var mor bange for. Der var to små huller i brænderen, og var det ene stoppet, slog der en lang flamme ud, og karbiden kogte også, så vi kunne høre det. - Jeg husker også, at vi kunne købe amerikansk flæsk i brugsen, men det var helt gult og smagte, som om det var harsk.

Det var også under krigen, mor fik en lille gris foræret. Det var af Laurits, der havde været et ærinde hos en gårdmand, og da der jo gerne dengang skulle drikkes kaffepunch, var de kommet til at handle om en lille gris, der ikke ville trives, en "skitting" kaldte vi sådan en. Laurits købte grisen for en rulle skrå og fik den i en sæk. På hjemvejen skulle han ind at besøge far. De fiskede en del sammen, og der vankede jo også en kaffepunch. Imens lå grisen stadig i sækken, men blev taget op, så far kunne se den, og da grisen næsten var mere død end levende, ville Laurits ikke bære den hjem, men gav mor den. Hun fik fat på en kasse og forede den med uldne klude og fik grisen lagt deri, så den kunne varme sig. Når den skulle have at drikke, hældte mor varm mælk op i et gammelt fad og sad så med grisen på skødet og lærte den at drikke. Næste gang, Laurits kom på besøg, ville han dårligt tro, det var den samme gris, men mor fik den født op til en god slagtegris til jul.

Da far var holdt op med at køre mælk, skiftede han hestene ud med et par islændere, dem, jeg flere år senere kom til at køre med. Så var der mere tid for far og Laurits til at fiske. De satte garn om sommeren og kroge om vinteren. Agn til krogene fik de ved at

køre til Stavnshoved og grave orm. Så kørte de hjemmefra kl. to om natten. Det var jo en lang og kold køretur, og det var næsten aften, inden de kom hjem igen. - Om sommeren, når det var garnfiskeri, skulle jeg gerne langs stranden for at finde garnsten. Det var lange sten, der kunne gøres fast i en strop på garnet som tyngde. Jeg fandt ved samme lejlighed sten med huller i, det var mit legetøj. Jeg brugte dem som køer. Far havde tit noget kasseret krogline, jeg fik til tøj, og rustne søm, der kunne bruges som tøjrpæle - jeg skulle jo have køer ligesom mor. Ja, jeg havde da også dukker. Det var kludedukker med malet blikhoved. De kom til at se lidt medtaget ud, efterhånden som malingen blev slået af dem.

Vi børn spillede også langbold, og det var bolde, vi selv syede. Der skulle tre korkpropper indeni, der så blev omviklet med trevlegarn i et rundt nøgle, der så blev holdt sammen med snor, der var bundet, så den dannede trekantede felter, der blev udfyldt med kulørt uldgarn. Der var en kappestrid om, hvem der kunne sy den pæneste bold. Vi kunne dengang købe for to øre boldgarn hos Meldgaard Nielsen i Grenaa. Det var små rester i alle kulører. Jeg har afleveret en hjemmesyet bold sammen med min sidste dukke til Djurslands Museum.

Vi havde vejen som legeplads. Det var dengang, der bare var et sandet hjulspor og ikke megen trafik. Der blev heller ikke kørt fyld på dengang. Den var ikke optaget som kommunevej, det blev den først senere, men beboerne her skulle selv gøre den i stand med vejfyldning først. Det havde de fået lov til at hente omme i kalkbakkerne, men da det efter min fars mening varede for længe, inden der var nogle, der ville i gang, gravede far et hul i den øverste ende af vores mark. Det var lige så godt som det fra kalkbakkerne at fylde vej med. Det var den første gang, vejen her blev gjort i stand. Mange år senere blev den asfalteret, og i dag, hvor jeg sidder og skriver,

sker der en større udvidelse af vejen. Dertil forsvinder halvdelen af min forhave, og et dejligt stort lindetræ, far havde plantet, og som jeg er vokset op sammen med, har også måttet vige for vejen. Far har plantet alt her, både i haven og læhegnene i marken. Det er jo let jord. Der har flere gange været sandstorm, det var jo derfor, far plantede.

Af andre fornøjelser skulle vi hvert forår ind i Stensmark Skov at plukke blomster. Det var gerne vores søndagstur. Jeg havde påbud hjemmefra om ikke at plukke blomster uden først at spørge om lov og heller ikke alt for mange blomster. Til de fleste tider var det nemt at spørge, da ejeren, J. P. Møller, gerne sad på skovdiget ved vejen. En dag, han ikke var der, gik vi ind i skoven alligevel. Jeg var kommet lidt bagefter, da den, der var forrest, kom løbende og råbte, vi skulle skynde os ud. Der var en af sønnerne, der gik i skoven med sin bøsse! Da jeg jo var bagerst, blev jeg nu den forreste. Ude ved udkanten af skoven lå en væltet stamme, jeg så hoppede over. I det samme er der en, der siger: "Som du da kan hoppe!" Det var Jens Peter Møller, der havde set, vi var gået ind i skoven. Jeg fik så besked på en anden gang at huske at spørge om lov. Jeg plukkede da ligesom de andre mange blomster, men på vejen hjem turde jeg ikke andet end give de andre børn de fleste af dem. Jeg turde ikke komme hjem med andet end en beskeden buket.

Selv om jeg aldrig har fået en lussing af far, var det ham, jeg havde størst respekt for. Han behøvede bare at se på mig eller sige: "Er du færdig?" Mors hænder sad mere løse, men det var alligevel mor, der var mit faste holdepunkt i hjemmet. Da jeg jo var flere år efter mine søskende, var jeg næsten som enebarn. Nu bliver der for det meste sagt, det ikke er morsomt at være den ældste i en børneflokk. Jeg ved af erfaring, at det bestemt heller ikke altid er morsomt at være den yngste, når man har tre brødre til at drille og gøre nar af en, så snart der var lejlighed til det.

Dengang jeg gik i skole, var møllen i Hammelev i brug. Der hentede vi byggryn. Jeg var ikke særlig glad om morgenen, når mor kom med den lille lærredspose. Så vidste jeg, at jeg skulle i møllen efter fem pund byggryn. Jeg prøvede gerne først at gå ind til Jens Nielsen. Hans gård var nær min skolevej, men havde de ingen gryn hjemme, måtte jeg jo i møllen efter dem. De dage måtte jeg gå alene hjem. De andre børn ville ikke med derop. Om sommeren var jeg tit heldig efter en tur i møllen, da lærer Møller gerne cyklede til stranden efter skoletid. Når han så kom til mig på vejen, stoppede han gerne og tog mig på stangen, hvis jeg kunne følge med op på bakken lige før Langagergården, og den løbetur tog jeg gerne for at komme på cyklen resten af vejen.

Vi havde i flere år en ferie pige fra København, men hun fik fri længe før vi andre, så hun fulgte tit med i skole. Møller ville gerne, vi tog ferie børnene med, så dem kom der flere af, særligt de første dage, men efterhånden blev de kede af det. Vores ferie begyndte, når de andre skulle hjem. Ingeborg var glad for at være hos os, og vi var også glade for hende, så om julen sendte mine forældre rejsepenge til hende, så hun også tilbragte sine juleferier hos os. Når hun skulle hjem igen, fik hun en sæk med et par skæpper kartofler med, og så ville hun altid have nogle kålrabi med også. Det kneb sommetider med kartofler i København. Hun fortalte engang, at de måtte give en krone for pundet af dem og ikke altid kunne få nogle, men de kunne i stedet købe roer; det var jo under krigen. Hun fik da også mor til at lave stuvede kålrabi. Det kunne jeg nu ikke lide, hvorimod jeg spiste dem rå. Det ville jeg hellere have end gulerødder. Ingeborg var i begyndelsen forbavset over, at hun måtte spise alle de kartofler, hun kunne. Jeg blev senere klar over, at hun var fra et sølle hjem, da hun fortalte mig, at hendes far var på Sundholm, det forstod jeg ikke betydningen af dengang, og moderen var alene med fire børn.

Jeg husker også, da kvinderne fik valgret. Da ville far ikke have mor til at stemme, fordi han ikke kunne få at vide, hvad hun ville stemme på, så det havde de en større diskussion om, men om mor kom med at stemme den første gang, husker jeg ikke.

Det var også under krigen, der ved havnen blev bygget trankogeri. Sikken stank vi fik, når vinden var i det rette hjørne, men det var noget, der gav penge til dem, der havde med det at gøre. Jeg husker engang, jeg var ved havnen, at Anholtfærgen kom. Om det var "Vera" eller "Broge", den hed dengang, huskes ikke, men den sejlede dengang også til København. Da blev der sat et flot køretøj i land, en jumbe på gummihjul og en flot kørehest med sølvbeslået seletøj og bjælder på. Det skulle der være, når de kørte på gummihjul. Køretøjet var til ejeren af trankogriet.

Når jeg i dag ser den nye bane fra havnen til industrierne på Bredstrup Mark, mindes jeg tipvognsskinnerne, der i min barndom gik fra kalkbakkerne til kalkværket og videre derfra til havnen. Da var kalkværket jo i brug, og kalken blev i tipvogne med en hest for først kørt ned til værket, og efter brændingen igen pr. tipvogn til havnen, hvor det så blev læsset i jernbanevogne. Der var et beboelseshus til kalkværket med fire lejligheder, og til de øverste lejligheder var en udvendig trætrappe, og da brønden, en gammel vippebrønd, lå et stykke fra huset, var det en besværlig transport med vandspandene. Når jeg havde ærinde til havnen, stod jeg tit og så på, at der blev trukket vand op. Vores brønd hjemme var jo med en bom med stålwire og to spande. Langt senere fik vi pumpe; det var jo lettere.

Da jeg har tilbragt meget af min tid ved stranden og holdt af havet i oprør, har jeg flere gange set, når der var øvelse med redningsbåden. Den blev kørt på blokvogn med fire heste for, og sikkert arbejde der var

med at sætte båden i vandet. De måtte gå og skubbe den ud, så den kunne flyde, men de havde jo beklædningen, der passede. De var i olietøj, busseronne og sydvest, der var bundet under hagen, og så de lange træskostøvler, der gik helt op til skridtet og var gjort fast til livremmen med et par stropper. Båden blev roet dengang. De havde også raketapparat med, men det var de nu ikke altid lige heldige med at prøve af. Det var sommetider, raketten landede oppe ved havbakken i stedet for ude i havet.

I min barndom gik der også redningstelefon langs kysten her, og henne på Stensmarks forstrand havde marineministeriet et lille hus, noget lignende et skilderhus, bare større. Dertil var af Stensmark lejet 16 kvadratalen grund til huset. Hvad det skulle bruges til, ved jeg ikke. Jeg husker bare, der var altid flere svalereder der om sommeren. Huset er for længst brækket ned.

Dengang var Fornæs fyr med karbidlamper. Der skulle jo meget karbid til fyrets belysning, så der blev en mængde karbidkalk. Det blev samlet op i en stor beholder. Der hentede far altid kalk til kalkning, både til lofter og vægge inde i stuehuset og bygningerne ude. Den kalk blev altid så hvid, men der lugtede jo også en del af karbid, når der var kalket loft i stuerne. I mange år brugte vi dog ikke andet.

Under krigen blev det også småt med mel. Da gik der en agent rundt og solgte små håndtrukne kværne. De skulle være så gode og male kornet til mel så let som ingenting. Far fik da også købt en sådan, men det var nu ikke nemt at trække den og i det hele taget at lave mel på den måde, så var det bedre, da mor lavede kartoffelmel. Vi havde en hel del rosenkartofler. De gav godt med mel, men vi havde jo et større arbejde med at få dem revet. Det gjorde vi på et almindeligt rivejern. De skulle rives så fint som muligt, og så kom det i et kar med vand for at få pulpen skyllet fra, og der skulle mange hold vand til, før det var

skyllet rent. Selve kartoffelmelet sank dybest ned i karret, men der skulle rent vand på og så røres op igen, så al pulpen kunne fjernes. Så købte vores nabo en lille rivemaskine, noget lignende en roerasper, men meget mindre og finere i rivebommen (Der gjordes jo flere opfindelser dengang!). Den lånte mor, og så kom der ellers gang i den med at lave kartoffelmel. Det var næsten værst med at få det tørret. Det blev det i solen, men melet var godt nok, når det endeligt var færdigt.

Ejendommen på modsatte vejside ejedes dengang af far og datter, Mikkel Henriksen og Kirstine. Der var jeg sommetider ovre at hjælpe om høsten med at køre korn. Jeg skulle læsse og tage korn fra hjemme i laden. Det var små læs, aldrig mere end en trave ad gangen. Jeg fik så en skilling, når vi var færdige, og Mikkel lovede altid at komme og synge for mig på min fødselsdag. Han ville synge "Mens Nordhavet bruser". Jeg troede jo på det, men blev hver gang skuffet.

Derimod blev jeg ikke skuffet engang til min fødselsdag. Da kom en kone, vi kaldte gamle Ane. Hun ejede den gård i Åstrup Mark, hvor nu pumpestationen til Grenaas spildevand bliver bygget. Hun kom med en lagkage så flot pyntet, hvad hun var ekspert i, og det vigtigste var, at lagkagen var min. Det var et sted, hvor der altid vankede noget godt. Jeg var så jævnligt dernede, for dengang kørte brødfabrikken fra Grenaas brødtur herved med hestevogn. Det var en stor fjedervogn med en presenning over. Om det var andet end rugbrød, de havde med, husker jeg ikke. De havde i hvert fald ikke wienerbrød og kager med. Brødene var otte punds, og da der ikke kørtes i Åstrup Mark, fik Ane sine brød lagt hos os. Dem løb jeg tit ned med.

Mine første franske træsko fik jeg til min 13 års fødselsdag. Dem blev jeg så glad for, at jeg sad med dem på inde i stuen hele aftenen. De kom lige tilpas. Der skulle spares på skoene. Der var ikke råd til nye, før jeg skulle

konfirmeres, og det var der jo et helt år til. At skoene, jeg havde, var ved at være for små, så de klemte, blev der ikke taget hensyn til.

Nogle af de bedste timer, jeg havde som barn, var, når vi om vinteren holdt mørkningstime. Da sad mor enten og strikkede eller spandt, og jeg sad på en skammel og vandt garn. Når mor og far så snakkede om deres unge dage, var jeg en opmærksom tilhører. Jeg syntes, det var så interessant, så jeg spurgte engang, om det aldrig blev gamle dage mere.

Min mor sang også tit for os, gamle viser, jeg aldrig siden har hørt. Dem fik jeg ikke lært, da jeg aldrig har kunnet synge. Jeg lytter ellers, når der bliver sunget gamle sange i radio og TV, men hører dem heller ikke der.

Mor fik aldrig lært at cykle. Hun gik til Grenaa efter købmandsvarer, og så skulle jeg altid om vinteren give køerne roer og så ind og tage imod mor, så jeg kunne hjælpe med at bære varerne hjem. Dengang var Bredstrupvejen næsten bredere, end den er i dag. Det var jo bare en grusvej med store vandhuller. Det var særlig galt i "Smørhullet", som vi kaldte det, lavningen ud for Frejasvej. Der var næsten ikke til at komme igennem dengang. Engang, min svoger var på besøg og skulle til byen, lånte han fars lange støvler for at komme igennem. Da han kom hjem igen, var den ene hæl gået af støvlen - den sad inde i "Smørhullet". - Der var også en smal hulvej ned til Saltbæksrende. Der var kun et hjulspor fuldt af huller, regnvandet lavede. Da måtte vognene skiftevis holde enten oppe eller nede for bakken, ja, det måtte cyklerne nu også. Det er jo nu et helt andet landskab, end det var i min barndom.

Vi børn havde også en herlig legeplads på Karolines forstrand, den sidste ejendom før "Stensmark", hvor der blev gravet efter kugleflint. Da det hørte op, lå forstranden i store huller og bakker. Der var altid mange

skjulesteder. Vi sagde altid, vi skulle hen og lege i "Klondyke".

Mine forældre havde sølvbryllup i maj 1914. Da solgte far en ko til slagting, der vejede 900 pund og kostede 1 kr. pundet. Det var jo mange penge dengang. Mor skulle så have en ny kjole og købte hos Mors i Grenaa pænt sort stof og fik kjolen syet hos Maren Willesen, gift med smed Willesen på Østerbrogade, og det var en god kjole, idet mor også havde den på til mine forældres guldbrillup i 1939. Efter mors død fik jeg kjolen, og da det i 1945 var småt med tøj, fik jeg den syet om, til jeg skulle bære sønnen i kirke 1945, og da var tøjet lige så pænt sort, som da det blev købt.

Her på egnen var det dengang skik at sende en liste rundt om bidrag, når der var sølv- eller guldbrillup. Det var ikke store beløb, mest 25-ører og 50-ører, enkelte gav en hel krone. Vi havde den liste liggende i mange år. I dag kan jeg ærgre mig over, den er væk.

Sommeren 1920 skulle jeg så gå til præst. Det var til pastor Sommer i Hammelev. Den præstefamilie så vi tit komme cyklende til stranden for at bade. De havde en søn, der hed Aage, men han var ikke så gammel, at han selv kunne cykle, så præsten bandt en firehjulet legevogn bag i sin cykel. Der blev drengen anbragt, og fru cyklede ved siden af og så efter, at drengen ikke skulle falde af. Fruen havde helt lange skørter på, der jo endelig ikke måtte blæse op, så derfor var der syet elastik i, der så gik ned under skoen. Pastor Sommer var meget nærsynet. Det benyttede vi os af til at snyde os fra at gå i kirke. Vi læste bare dagens tekst bag i vores salmebog. Vi blev jo altid spurgt om, hvad der blev prædiktet om om søndagen, så det var en nem kirkegang.

Jeg blev så konfirmeret den 3. oktober 1920. Vi kørte til kirke med vores eget hestekøretøj, og da det blæste stærkt den dag, blæste min nye hat af og trillede langt over i Langagers pløjemark. Den måtte far så løbe efter. Jeg var jo i hvide sko; dem var det ikke så godt at

løbe i pløjjord med. Jeg skulle ligesom de andre have hvide sko med brune hæle - de var på mode dengang.

Med konfirmationen var min barndomstid nu slut. Jeg skulle ud at tjene den 1. november. Jeg vil nu slutte med at citere, hvad vores ferie pige Ingeborg sagde til mig engang: "Hvis alle børn havde sådan en mor, som du har Jenny, kunne de sagtens".

En tjenestepiges erindringer

Her vil jeg fortælle lidt om, hvordan det var at være pige på landet for 56 år siden (i 1920).

Jeg blev da konfirmeret, og da mine forældre kun havde et lille husmandssted, var det en selvfølge, at jeg skulle ud. Jeg blev konfirmeret den 3.10, men var et par måneder før blevet fæstet til en gårdejer i omegnen og skulle møde den 1.11, og det fæstemål var bindende, idet jeg den dag, jeg blev fæstet for en årsløn af 300 kr., havde fået tre kr. i fæstepenge efter gammel skik.

Fæstemålet lød på at hjælpe ved alt arbejde, både ved malkning og ved markarbejde, så min mor sørgede for, at jeg fik lært at malke.

Nå, den 1. november kom karlen på gården og hentede min kommode. Selv var jeg den lykkelige ejer af en cykel. Det var ikke alle, der var det dengang.

På gården var der en pige mere. Hun var 15 år, men var også mødt 1. november. Hun skulle være i køkken og bryggers og jeg i stuerne med rengøring. Det var jo før tæppernes og støvsugernes tid, i hvert fald på landet, så jeg lå på de bare knæ hver dag og vaskede gulve over hele huset.

Kosten, vi fik, var upåklagelig. Om morgenen fik vi god, gammeldags øllebrød, som konen tilberedte, mens vi to piger og manden malkede de sidste køer. Manden, konen og sønnerne spiste i stuen, karlen og pigerne i køkkenet, hvor karlen sad ved enden af bordet på den eneste stol, der var. Vi to piger stod op! Efter mælkebrødet fik vi en kop kaffe og en hjemmebagt sigtebrøds mellemmad, det vil sige, karlen fik en hel, vi to piger måtte dele en.

Vi måtte også dele vores fridag på den måde, at vi delte hver anden søndag. Den ene fik fri over middag, når vi var færdige med opvask og gulvvask i køkken og bryggers ved et -

halv to tiden og skulle så møde igen til spisetid kl. seks. Efter spisning og opvask skulle vi sørge for aftenmalkning. Klokken blev da hen ad otte - så fik den anden af os da fri. Om aftenen søndagen efter var der ingen frihed. Vi skulle også spørge, om vi måtte gå ud om aftenen.

Om vinteren var der ikke andet udearbejde end at hjælpe med at tærsk og tage kornstakke ind, men vi havde dagen besat alligevel, da vi om eftermiddagen skulle reparere tøj og strikke strømper. Jeg sad bl.a. og lappede lagner i hånden, blot fordi vi ikke måtte være ledige. Vi skulle helst være i sving hele tiden.

En gang om måneden havde vi storvask, hvor karrene til iblødsætning af tøjet stod ude i gården ved pumpen. Når der så var is på vandet, var det en kold omgang at trække tøj op til afdrypning på vaskebænken. Tøjet blev kogt i en stor gruekedel i bryggerset og derefter vasket på vaskebræt, og da det skulle koges og vaskes to gange, var vore hænder godt opblødte af alt det sæbevand. Det var jo grøn sæbe, vi vaskede i. Efterhånden som tøjet var vasket færdigt, kom det atter ud i skyllekarrene ved pumpen i gården, så vi blev godt afsvalet efter opholdet i det varme bryggers. Færdigskyllet blev tøjet så hængt ud på tørrepladsen bag gården. Om vinteren var det tit stivfrossent, inden vi fik det hængt op. Jeg skal da fortælle, at alt vand blev pumpet op ved håndkraft af vi to piger.

Om foråret var det min bestilling at gå bag såmaskinen og lette rørene. De skulle holdes rene for det, der gerne slæbtes med, så kornet kom godt i jorden. Vi kørte med hestespand, men derfor blev det alligevel en god travetur.

Høet måtte vi også hjælpe til med. Det blev slået med slåmaskine, men resten var

håndarbejde, med at rive sammen og stakke det og senere køre det hjem. Så blev jeg sendt op på et varmt høloft og skulle forke hø hen til karlen, der skulle lade det sammen. Efter en sådan arbejdsdag, når også aftenmalkningen var til ende, kunne vi ellers finde vores seng!

Denne seng måtte vi to piger dele med hinanden. Det var en dobbeltseng med brædder i bunden og et lag rughalm, der blev fornyet en gang om året. Der var hjemmelavede dyner. Pigekammeret var ikke større, end at der foruden sengen var min kommode og den anden piges klædeskab og en stol, så var der ikke mere gulvareal tilbage, end at den ene af os måtte sidde i sengen og klæde sig på, mens den anden stod på gulvet. Varme var der ikke noget af, men vi fik da elektrisk lys, mens jeg var der.

Om sommeren havde vi travlt bl.a. med bærplukning. Alt skulle syltes. Vi måtte skam ikke spise af bærrene, selv om der var nok af dem. Så satte konen sig ind ved soveværelsesvinduet, her kunne hun sidde og holde øje med os. Vi skulle dog om i gården og ind i bryggerset for at tømme bærrene af, og så tog vi ellers for os af bærrene, når vi var uden for synsvidde. Jeg tror såmænd, vi spiste flere bær på den måde, end hvis vi kunne have puttet et bær i munden, mens vi sad og plukkede.

Dagene gik endvidere med rengøring, og hvad der var at lave i huset. Var det ikke gjort godt nok, var det om igen. Jeg kan huske, jeg engang måtte pudse mandens støvler om tre gange! Skældud fik vi jævnligt. Her havde min mor givet mig et godt råd, nemlig: "Får du skældud, så svar aldrig igen, så går det bedst." - og dette råd rettede jeg mig heldigvis efter.

Om høsten var vi naturligvis altid med i marken. Alt blev høstet med selvbinder. Derefter skulle kornet sættes i hob, og disse hobe skulle absolut stå lige. Der var en

kappestrid om, hvem der kunne sætte hobene pæneste, seks neg i hver hob. Når vi var færdige med en mark, gik det ellers i løb langs med hobene for at tælle, hvor mange traver marken havde givet. En trave er 60 neg. Ved hjemkørslen af kornet blev jeg sat til at stikke i læs til karlen. Der blev kørt med to vogne, så der var ikke lang pause mellem læssene, og det var et arbejde, der oversteg mine kræfter. En nabo, der havde set mig falde om, gik op til min far og ville have ham til at påtale det, men fik til svar: "Hun har godt af at lære at bestille noget!" Ja, det var dengang.....

Efter høst var der en stille tid med rengøring, lapning og stopning, til vi nåede tiden med optagning af kartofler. Her var det jo med at kravle på knæene i plovfuren og så ellers bruge fingrene. Det var en stor skam, hvis vi ikke kunne følge karlen. Han var en del ældre end os, og det kunne sommetider knibe at følge med.

Jeg må da fortælle, hvordan vi morede os om aftenen. Der var en karl og en dreng og to piger på hver gård. Vi samledes og legede "To mand frem for en enke" eller spillede langbold om sommeren. Om vinteren samledes vi på skift, når husbond og madmor var ude. Jeg husker en aften ved malkningen, da karlen kom ud og fortalte, at pigerne fra nabogården havde ringet, at vi skulle komme der om aftenen, og vi glædede os. På dette sted måtte pigerne lave kaffe, når de var ene hjemme. Vi så efter at blive færdige og klædt om og sad så på kammeret og ventede på, at konen skulle komme og sige, vi skulle ud. Det var jo hende, der havde taget mod besked. Hun kom også og bankede på døren, men med denne besked: "Når I er færdige, piger, må I godt gå i seng!" Der var ellers to, der blev godt slukøret, men der var jo ikke andet at gøre end gå i seng.

Efteråret og hovedrengøringen skulle overstås. Der var tre stuer, soveværelse, børneværelse, gæsteværelse, køkken,

bryggers, pigeværelse, spisekammer og hele stuehusloftet fra ende til anden. Til slut karlekammeret, hvis indgang var fra hestestalden. Der skulle luftes sengetøj, skiftes halm, kalkes vægge i karlekammeret. I lejligheden inde var der ferniserede gulve over det hele, så det var ned på knæ og skure gulve. Der skulle også luftes sengetøj og i pigekammersengen skiftes halm. Den gamle var helt smuldret, så det støvede godt, når halmen blev båret ud. Der var noget at feje sammen bagefter.

Vi havde mange hyldebær. Der skulle koges saft til hele vinteren. Da dette var overstået, var det tid at tage roer op. Dette arbejde udførtes også ved håndkraft. Kålroerne toges med rapjern. Bederoerne blev taget med hånden og toppen skåret af med kniv. Roerne blev også læsset med hånden, og det var atter mig, der måtte med i marken. Mine fingre og hænder revnede. De blev jo tørre af dette roearbejde, og det var ikke så sjældent, der faldt en tåre. Vi skulle være færdige med roerne den første november, hvad vi også blev. Så flyttede jeg i ny plads - jeg ville ikke være på dette sted længere.

Den første november 1921 blev min første skiftedag. Da jeg var færdig med mit arbejde ved to-tiden, skulle jeg ind at sige farvel og have min løn for sommerhalvåret, 150 kr., men så kom manden med en skatteseddel, hvorpå der stod hans navn og så en tjenestepige, denne sidste uden navn. Pigens skat var på fem kr., og det var jo mange penge at få trukket fra lønnen. Det var imidlertid den anden pige, der skulle have betalt skatten, da hun havde været ude at tjene året før. Hun var imidlertid fæstet et år mere, derfor blev der trukket i min løn. Jeg kom da også grædende hjem. Min mor prøvede senere at gå til sognerådsformanden, men der var skam ikke noget at gøre! Jeg glemte aldrig min første husbond for den svinestreg. Jeg skulle jo da først have tjent en årsløn, før der var skat at betale.

Hen på eftermiddagen cyklede jeg så i min nye plads på Sangstrup Mark, på gården "Sølyst", der dengang ejedes af Gerhard Jensen og hustru Maren. Der var i forvejen en ældre pige, Karen, tre karle, en fodermester og fem børn. Jeg var også her fæstet for at hjælpe til med alt både inde og ude. Op kl. seks morgen, ud at malke, ind og dække bord til karlene og sørge for deres opvartning og så ellers i gang med rengøring. Det var også her med gulvspand og klud og så ellers ned på knæ! Det var i vinteren 1921-22, da der blev havis og godt med sne og frost (gården "Sølyst" ligger lige ved havet på den østligste spids af Djursland). Der var kakkelovne, og der blev naturligvis ikke fyret i alle rum. Når jeg vaskede gulv i sovekammer og gang, frøs vandet på gulvet til is, så det var ikke videre behageligt at ligge på knæ der.

Der, hvor jeg rejste fra, var vi færdige med alle roerne. På "Sølyst" manglede der alle kålroerne, og det værste var, at der var seks tønder land med kartofler at samle. De blev godt nok taget op med optager, men der kunne godt sidde frosne jordklumper ved knoldene, så det var lidt koldt for fingrene. Kartofflerne blev leveret til en kartoffelmels-fabrik, der var i Grenaa dengang. Kålroerne blev vi på grund af frosten ikke færdige med før efter nytår.

På "Sølyst" var der vand indlagt, så det var en stor lettelse, når der skulle vaskes storvask. Der var ni at vaske om, foruden lagner og håndklæder fra karlene. Den første gang, vi skulle vaske, syntes jeg, sæben så så underlig ud og havde en sær lugt. Det var hjemmelavet sæbe, kogt på selvdøde får. Der var en halv snes får på gården, og var der et, der døde, blev det flået og kogt til sæbe. Det foregik i vaskekedlen. Der blev købt, jeg tror, det var natronlud, i materialhandelen. Denne væske kunne opløse alt. Der blev kun få benstumper tilbage i kedlen, men sæbens duft var ikke behagelig. Når fåret blev flået, blev det lille trekantede skind, der sidder på brystet af det,

skåret fra og klistret fast på bryggersdøren. Man sagde, at lige så mange dage, den kunne blive siddende, lige så mange år varede det, inden kokkepigen blev gift! Om det passede, ved jeg ikke

Da vi nærmede os julen, var der travlhed med bagning og slagtning, både af gris og får. Det skulle saltes altsammen. Der var jo ingen fryser dengang. Flæsket og fårelårene skulle senere ryges. Fåretællen blev smeltet af. Den blev brugt til at bage pandekager i. Når vi havde fået pandekager til middag, kunne vi bagefter sidde og skrabe et helt lag tælle af ganen! Når der blev kogt grønkål, blev kødet kogt for sig i en gryde. I en anden blev der kogt en slags bygvælling. Her blev så kartofler og gulerødder kogt i. Det hele blev spædet op med suppe fra kødet til en passende konsistens, og til sidst kom den hakkede grønkål i. Resten af suppen blev sat til afkøling i spisekammeret for så, når den var kold, at blive skummet for fedt, der siden blev brugt til bagning af pandekager. At der sommetider var druknet en rotte i gryden, kom sig ikke så nøje! Rotter havde vi overalt. Jeg fik senere værelse på loftet. Her løb rotterne foran mig fra trappen hen til min dør. Det blev man hurtigt vant til - man kan vænne sig til meget!

Der blev lavet fårerullepølse, men den var til mandens formiddagsmellemmad. Vi andre fik af det røgede fårelår, og det var meget salt og sommetider tørt. En dag i skyndingen tog jeg fejl, da jeg hentede min mad på spisekammerhylden, og fik mandens mad i stedet for min egen. Jeg fik da smagt fårepølsen, men jeg fik da også skældud bagefter.

Manden og konen var jævnligt i byen om aftenen. Så kørte de i hestevogn, som regel i gig, når det var i nærheden, eller i fjedervogn med tospand, men enten der var en eller to heste for, blev der altid kaldt på en af karlene, når de kom hjem. Karlen skulle spænde fra og sætte hesten i stald og vognen i vognporten.

Inden herskabet kørte, kom konen ud i køkkenet og tog kaffedåsen for at se, hvor meget der var i den! Hvad hun ikke kunne se, var, at Karen havde en anden kaffedåse, hvor hun langs frem kom kaffe i fra dåsen i køkkenet! Vi fik altså alligevel vores aftenkaffe, og en af karlene cyklede til et brødsalg i Voldby efter wienerbrød. Det skete dog ikke, før børnene var kommet i seng. Kunne de ikke selv finde på at sladre, skulle konen nok spørge dem ud.

Juleaften var vi alle samlet til spisning i dagligstuen, og da var der også fyret i spisestuen, hvor juletræet var anbragt. Den blev ellers kun brugt, når der var gæster. Da spisning og opvask var tilside, dansede vi om træet og fik gaver. Jeg kan da huske, jeg fik sort uldgarn til et par hjemmestrikkede strømper, som vi jo brugte dengang. Hjemmefra fik jeg en hjemmevævet og hjemmesyet hvergarnskjole. Vi havde får hjemme, og mor både kartede og spandt. Dengang boede der i Robstrup Mark en gammel mand, der vævede. Min ældre søster havde syet kjolen - jo, jeg var godt klædt på!

Da vi juleaften var færdige med kaffen, gik karlene ud i deres kamre, og familien gik i seng. Så tog vi piger ellers fat på at gøre rent over det hele - vi skulle jo have det let julemorgen! Klokken var hen ad to, da vi var færdige, og vi skulle op igen og malke kl. seks.

Julemorgen samledes vi alle til spisning i folkestuen. Denne morgen fik vi ikke mælkebrød, men kogt flæsk brunet i panden. Det smagte herligt med et stykke bart rugbrød til. Drikken dertil var kogt hvidtøl - det var en gammel skik fra konens hjem.

Vi to piger havde fælles kammer, men hver sin seng, også med rughalm til underlag og med mus i sengehalmen. Når vi lagde øret til puden, kunne vi høre musene gnave! Det var ellers et koldt kammer. Der var en halvkælder

under det, så det trak godt gennem gulvbrædderne. Det ene vindue, der var, kunne ikke lukkes helt i, så havde det været snestorm om natten, lå der et lag sne på overdynen om morgenen - så var det ellers med at komme i tøjet og ud i kostalden og sidde ved en varm ko! Vi varmede en mursten i komfuret, pakkede den i avispapir og vikledede vores natkjole udenom og lagde den i vore senge, først midt i sengen, siden ved fødderne, ellers var det ikke til at få varmen i så kold en seng.

Om vinteren gik vores tid med at lappe og stoppe. Der var nok at tage fat på. Jeg skulle også hver dag gå en times tid ude med børnene. Den ældre pige skulle sommetider hjælpe til med at tærsk.

Da vi nærmede os foråret, glædede vi os til den 30. april, som jo er Valborgaften, hvor der skulle brændes blus. Materialet til blusset var mest senegræs fra marken og gammel halm og kartoffeltoppe. Vi løb fra den ene gård til den anden, hvor der blev brændt blus. Vi havde nogle store kartofler med og lagde dem på bålet. De var brændt helt sorte, når vi fik dem halet frem igen, men de var gode at varme frosne fingre på, og de smagte godt, når vi fik pillet det sorte af dem. At vi så selv blev lige så sorte som kartoflerne, er jo en anden sag.

Flere af gårdene havde bindingsværk og paptage, hvortil der jo brugtes tjære. Når sådan en tjæretønde var tom, blev den brugt til valborgblus. Tønden blev sat på en jernstang, der var gravet i jorden. Den hængtes op med åbningen nedad, og den fyldtes med halm til at tænde med. Et sådant bål var jo langt det flotteste, og vi løb frem og tilbage i røgen og skulle se, hvem der kom nærmest til ilden. At vores tøj dagen efter, ja, mange dage efter, lugtede langt væk af tjærerøg, det hørte jo med.

Så blev det efterhånden ved tiden, der skulle tyndes roer. Her måtte begge vi piger med,

den ældste fra morgenstunden og jeg, når jeg var færdig med rengøringen. Konen lavede så selv maden.

Et stykke hen på sommeren rejste Karen. De havde ikke råd til to piger længere, men selv om jeg blev ene, måtte jeg alligevel hjælpe til ude, både i høet, og da vi skulle høste. Det var en sommer med megen regn, og der var jo ikke noget, der hed at sprøjte for ukrudt, så en del af kornet var groet over med vand. Det måtte høstes med le, selvbinderen kunne ikke tage det. Så måtte jeg ud og binde op. Det var ikke noget let arbejde, da strået var omtrent råddent, så det ikke kunne holde til at lave bånd af.

Da jeg stadig skulle ud at malke om morgenen, måtte konen selv lave morgenmaden, men jeg skulle lægge til ilden i komfuret om aftenen, så der var klart til at tænde op om morgenen. Det foregik med en tot halm, og jeg måtte rundt i haven og finde tørre pinde til optændingen. Vi fyrede med tørv. Træ var der ikke mere af, end vi brugte om vinteren, derfor måtte jeg om sommeren samle småpinde. Når jeg var færdig, gik jeg ud til græsmarken, satte træskoene og tog en løbetur i det grønne og våde græs. Det var min måde at vaske fødder på til natten. Vi brugte ikke strømper om sommeren. Jeg måtte også hjælpe med indkørsel af korn, men der skulle jeg bare stå i laden og forke negene hen til manden, der selv lagde dem på plads.

I løbet af vinteren hjalp jeg med tærskningen. Der stod to karle ved halmrysteren og bandt halmen i store bundter med lange snoede halmbånd. Bundterne skulle jeg så bære over gårdspladsen til kostalden. De var meget tunge, og karlene løftede dem op, hvorefter jeg kravlede under dem og fik dem på nakken. Når jeg ikke mere kunne komme af med halmen, stoppedes tærskværket, mens karlene fik halmen stukket op på kostaldloftet. Jeg fik så et tiltrængt pusterum.

Manden og konen havde deres familie rundt på egnen, derfor var de jævnligt på besøg og skulle have alle børnene med. De kørte om eftermiddagen, og så blev jeg, inden de kørte, sat til at koge en gryde byggrød til aftensmad for karlene og mig. Der gik sjældent en halv time, efter at de var kørt, før forkarlen kom ind og spurgte, om de skulle have byggrød, for så kunne jeg godt give den til grisene! Så sendte han en karl til brødudsalget i Voldby efter wienerbrød og et pund kogechokolade. Sødmælken hentede vi fra transportspandene. Gården havde 25 malkekøer, så det var ikke nemt at se, om der manglede nogle liter, selv om manden altid kikkede i mælkespandene, når han kom hjem.

I denne plads havde jeg fri hver anden søndag, når jeg var færdig over middag. En søndag må konen nok have syntes, jeg trængte til at komme i kirke, da hun lovede mig fri fra om formiddagen. Jeg skulle dog tage i kirke, før jeg tog hjem. Arbejdet skulle gøres først, og det var med at blive færdig, blive klædt om og så have fat i cyklen. Gudstjenesten var i Karlby Kirke; det var jo langt fra "Sølyst". Jeg nåede det da, men må ikke have skyndt mig nok, for da jeg listede ind ad kirkedøren, sagde præsten "Amen" og gik ned fra prædikestolen. Hele menigheden vendte sig og kikkede efter mig, men jeg nåede da de sidste salmer og udgangsbønnen. Jeg havde så da været i kirke, men jeg glemmer aldrig den kirkegang. Jeg kunne lige så godt være taget direkte hjem - men det turde jeg ikke.

Jeg cyklede tit hjem om aftenen, når jeg var færdig. Det var mørkt at køre om vinteren, men på den tid havde vi carbidlygter på cyklerne. De gav meget bedre lys end de senere og nemmere dynamolygter.

Jeg var på "Sølyst" i to år. Hen på sommeren det andet år spurgte konen, om jeg ville fæstes et år mere, men på den måde, at jeg skulle flytte med, hvis de solgte gården. Den ældste af børnene blev om aftenen kommanderet til

at hjælpe mig med opvasken, men det varede dog ikke længere, end til jeg havde sagt, jeg ikke ville blive længere - så kunne jeg selv få lov at tage opvasken igen!

En bondepige flytter til byen

*Epidemisygehuset i Grenaa 1926.
Den høje skorsten er Grenaa Dampværeris.*

Epidemisygehuset 1926 set fra sydsiden.

Den 1. november 1923 havde jeg efter to års tjeneste på gården "Sølyst" fået plads som gangpige på epidemisygehuset i Grenaa. Det var en stor forskel fra det, jeg var vant til, og der lå da heller ikke småpenge rundt i vindueskarmene, som der gjorde, da jeg kom til "Sølyst". Det er ikke så morsomt at møde i en ny plads og så blive mødt med mistro om ens ærlighed.

Jeg var klar over, at jeg skulle være lidt anderledes i min påklædning, så i stedet for de hjemmestrikkede uldne strømper havde jeg købt nogle sorte, maskinstrikkede strømper, og i stedet for mine uldklokker, som vi kunne købe hos de omvandrende kludekræmmere, som der jo fandtes en del af dengang, havde min søster syet mig hvide underkjoler af et svært stof, der hed bommesi, og de var med

blonder forneden. Dertil brugte jeg livstykker, færdigkøbte. Der blev syet en knap i hver side, hvorpå jeg knappede strømpeelastik, hvori var knaphuller, der så igen blev knappet på tilsvarende knap på strømperne. Jeg havde også en af de gammeldags særke med slids foran i halsen og et lille ærme i. Benklæderne var med flæser i buksebenene, der nåede til knæene, og så var der slids i begge sider med fire lange bændler, sådan at på forreste del blev bændlerne bundet på ryggen og bagerste tilsvarende bundet foran. Min søster, der var en del år ældre end mig, fik mig talt fra at tage mine særke med på sygehuset. I stedet syede hun linned til mig uden ærme og til at knappe på skuldrene. De blev syet af ubleget tvistlærred, der, indtil det var vasket nogle gange, kradsede en del, men vi var jo ikke så sarte dengang.

Da vi året rundt der skulle gå i bomuldskjoler og kulørte forklæder til formiddagsbrug samt hvide om eftermiddagen, var det jo næsten ny garderobe, jeg måtte anskaffe mig, og så skulle jeg hele dagen gå med sko, hvad der næsten var det værste for mig, der var vant til træsko og næsten aldrig havde haft sko på. Det varede heller ikke længe, før jeg fik ligtorne på fødderne, men så kunne vi heldigvis få nogle bløde sko, kaldet spartasko, det hjalp.

På sygehuset var der dengang en diakonisse, der hed søster Margrethe, to sygeplejersker, en kokkepige, Ragnhild, en portør, Thyrhauge, og vi to gangpiger. Bertha var fra Lyngby. Bertha skulle være på underste gang, hvor det var patienter med difteritis, og hvis der var nogle med strubehoste. Den øverste var min arbejdsplads. Der var patienterne med skarlagensfeber. De lå i syv uger dengang. Da jeg kom, lå der også en enkelt tyfuspatient. Uden for hver dør hang en kittel, vi havde ordre til at tage på, når vi gjorde rent på

stuerne. Det overholdt vi jo også i begyndelsen, men det varede ikke længe, før kitlen fik lov at hænge, så gik vi bare og krøllede den lidt sammen engang imellem.

Gangpige, sygeplejerske frk. Møller, Søster Margrethe og Jenny.

Der var stor forskel på rengøringen der og det, jeg var vant til. Her var varmt vand i badeværelset, og både karklude og gulvklude var vævede klude, lavet til det samme. Jeg var vant til enten et par aflagte underbukser eller en stump sækkelærred til gulvvask, og så gik vi her og vaskede gulve med en gulvskrubbe, ikke noget med at ligge på knæ.

Der var også køkken ovenpå med det porcelæn og bestik, der skulle bruges der. Det skulle altså vaskes op i det køkken. Der var en lille elevator ned i køkkenet, der lå lige nedenunder. Den skulle jeg sætte tallerkener i og sende ned i køkkenet, hvor maden så blev øst op, så jeg kunne hejse det op igen og dele det rundt. Manden, der havde tyfus, fik i den første tid tre gange daglig en kop havresuppe

med amerikansk olie og et glas vin til at skylle det ned med, ja, de sidste to dele fik han nu kun en gang daglig.

Arbejdet var fordelt på den måde, at foruden rengøring og opvask fra patienterne skiftedes vi til hver anden uge enten at tage den private opvask og gøre rent og vaske gulv i køkkenet eller aflaste eleven, der havde dagvagt, i hendes fritimer, så jeg fik lært at løbe med bækkener også. Den, der havde køkkenarbejdet, havde jo så fri, til der skulle serveres aftensmad, og da jeg ikke havde langt hjem, kom jeg tit cyklende hjem midt om eftermiddagen. Den første gang, jeg kom uventet hjem, spurgte min mor forbavset, om jeg da sådan kunne få fri om eftermiddagen. Det var jo uhørt på landet.

Hvad der også var en stor forandring, var kosten. De, der ville, kunne få havregrød eller kaffe og det smørrebrød, vi ville have, og midt på formiddagen igen kaffe og smørrebrød med pålæg, som jeg aldrig før havde set, og så hver et helt rundstykke. Efter den kost, jeg var vant til, var det næsten, ja, jeg behøver ikke at sige næsten, at komme i den anden grøft, og som jeg spiste! Jeg skulle gerne have et par ekstra stykker både til frokost og aften, så kokke-pigen sagde, at mig var det en fornøjelse at smøre mad til. Jeg trængte også til at få lidt sul på kroppen, da jeg som 17-årig kun vejede 72 pund. Thyra sagde sommetider til mig, at jeg lignede to brædder, der var slået sammen. Jeg skulle lade være at vende siden til, for jeg var så tynd, som skulle jeg knække over, men efter det arbejde, jeg før havde lavet, var der nu ingen fare for det.

Sygeplejeeleverne vil jeg ikke nævne, for der kom flere i årenes løb, da de kun skulle være der i to måneder, hvad der såmænd også var længe nok for de arme elever, for af en eller anden grund kunne søster Margrethe ikke tåle eleverne. Hun var på nakken af dem ved hver en lejlighed, og de vidste det i forvejen, da de

kom fra Amtssygehuset og ned på Epidemien, så det var ikke med glæde, de så hen til de to måneder. Det var næsten bedst for de få, der begyndte på Epidemien først; de vidste jo intet i forvejen.

Efter nogle dages forløb fik jeg en dårlig finger, som søster Margrethe bad reservelægen se på, da han kom på stuegang. Han spurgte mig om, hvad jeg havde gjort ved den, hvortil jeg svarede, at fingeren havde været revnet, og så var groet sammen over noget skidt. Jeg vidste jo ikke, at det, vi på landet kaldte skidt, hed snavs i byen. Jeg var ikke klar over, hvorfor de begge lo ad mig. Søster Margrethe ville have lægen til at skære hul, så betændelsen kunne komme ud, men han sagde, at det var for tidligt, hvad jeg var glad for. Jeg foretrak det gamle husråd, vi altid havde brugt hjemme, og da vi kunne få fri hver aften, bare vi spurgte om det, cyklede jeg hjem om aftenen og viste min mor fingeren. Hun fandt nogle linnedsklude frem og jeg et stykke rugbrød og en lille klat smør, som jeg tyggede godt sammen og spyttede ud på kluden, som så blev lagt om fingeren. Hvem der ikke har prøvet, kan ikke forestille sig, som tygget rugbrød kan trække en bullen finger til. Jeg fik så et stykke brød og en klat smør samt klude med mig, men det var jeg da klog nok til at holde for mig selv. Det var kun om natten, jeg havde det omslag på, men næste nat var der gået hul på fingeren, og det meste betændelse var trukket ud. Reservelægen kunne ikke forstå, det var gået så hurtigt med den finger!

Da vi nåede den 1. december, kom inspektør Kaysen på Amtssygehuset ned med vores løn, som vi så skulle kvittere for. Jeg husker tydeligt, hvor stolt jeg var, da jeg stod med 50 kroner i hånden. På "Sølyst" fik jeg kun 35 kroner om måneden, og de blev kun udbetalt halvårligt dengang. Om eftermiddagen cyklede jeg hjem og viste mine forældre pengene med en bemærkning om, at jeg ikke syntes, jeg havde bestilt noget for dem. Jeg måtte så have lidt mere fornyelse til min

garderobe. Mine livstykker blev kasseret. I stedet fik jeg en hofteholder, og mine uldstrømper blev ombyt-tet med grå bomuldsstrømper. Jeg så jo, hvad Bertha brugte. Hun havde først tjent ved præsten i Lyngby, så hun var vant til lidt anderledes påklædning end jeg. Da jeg var ung, var der stor forskel i påklædningen mellem land og by.

Da vi nærmede os julen, blev den ene elev syg og indlagt på Amtssygehuset. Der kunne ikke med det samme skaffes en nattevagt. Så spurgte søster Margrethe mig, om jeg kunne våge et par nætter, hvortil jeg nok så rask svarede: "Det kan jeg sagtens; jeg har før våget ved en griseso!" Den måtte jeg tit høre for.

Juleaften fik vi en spiseske med navn på fra sygehuset, og så fik vi hver en dyb tallerken fyldt med forskellige julegodter. Så meget slik var jeg jo ikke vant til på én gang. Det endte da også med, at jeg fik en ordentlig tandpine inden nytår, og da jeg aldrig før havde fået en tand trukket ud, gik jeg ind til læge Ilsøe, som var min sygekasselæge, og bad ham trække to tænder ud. Jeg skulle ikke bedøves, så da han havde fået fat i den første tand, trak jeg jo hovedet til mig, så tangen smuttede, men så lagde Ilsøe, der var stor og stærk, sin ene arm om mit hoved, så jeg ikke kunne røre det, og så kom de to tænder ellers ud. Da jeg næste gang skulle have et par tænder trukket ud, gik jeg op til en tandlæge. Jeg skulle ikke have flere tænder trukket ud af Ilsøe!

Bertha og jeg delte værelse øverst oppe på loftet, så det var med skrå vægge og vindue i taget. Vi havde hver sit vaskestel og servante, men fælles toiletpand, og så var der kakkellovn på værelset, hvortil portøren bar brændsel op ligesom til de øvrige; der var kakkellovne over det hele dengang. En dag foreslog Bertha, om vi ikke skulle se at få vores toiletpand, der var så grim indvendig, kasseret. Vi blev enige om at lave et hul i

bunden, så den blev utæt. Jeg ved ikke, hvem af os, der fik fat i et stort søm, vi så sad og borede i spanden med. Vi kunne ikke slå på det, det kunne jo let blive hørt, så vi skiftedes til at bore, så snart vi havde en ledig stund. Da vi langt om længe fik lavet hul i spanden, turde vi ikke vise søster Margrethe den, så der gik et stykke tid. Da tog Bertha mod til sig og gik til søster Margrethe og sagde, vores spand var utæt. Den blev derefter sat til side, så inspektøren kunne se på den. Den dag, han kom, var vi godt nervøse begge to. Vi var jo bange, han kunne se, hullet var selvlavet, men han sagde ikke noget, og det eneste, vi fik ud af vore anstrengelser, var, at Thyrhauge blev sendt til blikkenslageren og fik den loddet, så fik vi den igen. Ja, dengang gik der ikke noget til spille!

Da det jo var på Epidemien, måtte besøgende til patienterne stå ude i haven og råbe op. Til patienterne ovenpå skulle der råbes ret højt, så vi, der sad i dagligstuen, kunne tydeligt følge samtalerne. Der blev først spurgt, hvordan de havde det, og da det mest var børnepatienter, blev der også gerne spurgt om, hvad de havde fået at spise til middag. Da var der engang en dreng, der svarede: "Vi har fået øllebrød både til formad og eftermad, og eftermaden fik vi endda brunede kartofler til!" Moderen kunne jo ikke regne ud, hvad det var, drengen havde fået. Det var godt nok øllebrød til formad, men eftermaden var hachis med brunede kartofler. Det var også en ret, jeg aldrig havde fået før. Der var mange ting, jeg aldrig havde smagt. På landet, hvor vi jo slagtede selv, blev det hele saltet ned og skulle så vandes ud, når det skulle bruges. På sygehuset var det frisk kød dagligt fra slagteren, og Ragnhild var en dygtig kokkepige, men at hun også kunne lave dårlig mad, skulle jeg senere erfare.

Der kom om vinteren en hel del sne, og der var på Epidemien en lille slæde, samme slags, som børn bruger, til brug for portøren, når der skulle hentes noget, der var for tungt at bære. Da Bertha og jeg jo ikke var andet end et par

store børn, og da søster Margrethe kunne være lige så pjattet som vi andre, tog vi os tit, ja, ikke søster Margrethe, en slædetur op og ned ad Havnevejen. Vi skiftedes til at trække hinanden. En morgen, det havde sneet om natten, fik søster Margrethe os til at tage en tur fra morgenstunden. Da vi skulle i gang, kom hun ud med bordklokken og sagde, vi hellere måtte få klokke på, og vi havde da fornøjelsen at jage fru direktør Lyngsøe op af sengen. Hun skulle op at se, hvem der var ude at køre i kane så tidligt på dagen. Hun kunne jo ikke vide, det var os, der løb og legede.

Nå, men som pige på et sygehus var det ikke leg altsammen. Vi så også livets alvor. Der kom mange med difteritis dengang, og nogle havde ligget for længe hjemme, så der var flere, der ikke klarede den. Da der blev skiftet elever tit, var det gerne en af os piger, der hjalp med at give serum. Vi blev i det hele taget sat til at hjælpe med mange ting, der tilkom eleverne. Det var også på grund af søster Margrethes indstilling til eleverne. Vi så mange forskellige sygdomme, såsom tuberkuløs meningitis og en med rigtig meningitis. Der var heller ikke mange, der klarede det. Der kom flere børn med strubehoste, "croup", både falsk og rigtig. Der skulle jo opereres hurtigt. Jeg har da også prøvet at sidde for enden af operationsbordet og holde et barnehoved fast, mens overlæge Klindt opererede. Han var en bestemt herre, så jeg fik besked om, at selv om han skar hovedet af barnet, skulle jeg bare holde fast. Havde det kommet dertil, tror jeg nu nok, jeg havde sluppet! Søster Margrethe var heller ikke lige flink ved patienterne. Hun var slem til at øse for store portioner havregrød op og så stå og tvinge dem til at spise. Jeg har mange gange, mens søster Margrethe spiste morgenmad, listet op til mine patienter og taget havregrøden ud og tværet det gennem vasken.

Grenåen med elværket (indviet 1926) i baggrunden

Jenny på Gasværksbroen, der lå ca. 100 meter østligere end den senere større bro.

Om sommeren gik vi tit aftentur ned forbi gasværket og langs åen. Der måtte vi gå uden at klæde os om. Der var også dengang enge og nogle få haver helt nede ved åen, men slet ingen bebyggelse mellem banen og åen. Nede i engene havde slagter Hansen en del heste gående, og da jeg var glad for heste, gik jeg så derned. En dag var karlen, der passede hestene, dernede samtidig. Han spurgte mig, om jeg ville have en ridetur. Det ville jeg jo gerne, så han hjalp mig op, hvorpå jeg tog en rask galop rundt i engen, men sikke tilskuere jeg fik! Alle arbejderne på kalkværket stod og ventede, jeg skulle falde af, men der blev de skuffet. De kunne jo heller ikke vide, jeg fra barn af var vant til at sidde på hesteryg. Børnene på sygehuset havde også set mig, og de bad mig flere gange om at tage en ridetur, så de havde lidt at se på. Jeg havde fået lov at tage en hest, når jeg ville. Jeg vinkede op til børnene, når jeg red. En dag var der et par ekstra tilskuere, idet jeg opdagede både

overlægen og søster Margrethe ved vinduet. Der var en, der havde have nede ved åen, som også havde en lille robåd. Da jeg sagde, jeg godt kunne ro, fik Bertha og jeg lov at låne båden. Vi roede altid op ad åen, sommetider helt op til broen ved Pavillonen, så var det nemt at glide med strømmen tilbage. Det var jo dejligt med en sejltur en stille sommeraften.

Overlægen var ellers ikke særligt glad for Epidemien. Han skulle altid hjælpes af og på med kitlen, og dørhåndtagene rørte han aldrig ved. Var der ikke en, der lukkede op hurtigt nok, trykkede han håndtaget ned med albuen og sparkede så døren op. Selv om han ikke havde rørt ved noget, skulle han alligevel vaske hænder i så varmt vand som muligt. Han kunne heller ikke lide, når vi bonede de lange gange, så slæbte han fødderne. Engang, han kom ind ad bagdøren, og søster Margrethe var nede i den anden ende af gangen, ville hun skynde sig at løbe op og hjælpe Klindt af med overfrakken, men havde da for megen fart på, så hun faldt og kom på enden glidende hen foran overlægen. Da talte han ellers med store bogstaver.

Portør Thyrhauge, der havde været portør i mange år, var en pertentlig herre. Der var i haven nogle græskanter, der skulle klippes, men han ville ikke gå på Amtssygehuset og hente græsslåmaskinen, så han sad på enden og klippede græs med en almindelig saks, men det var et stykke arbejde, der skred godt for ham. Thyrhauge havde sin stue i udhuset og soveværelse på loftet, men holdt selv det i orden. Det ville han ikke have andre til. Havde han ikke andet at lave, hæklede han, og det var af det fineste garn, han hæklede, både lyseduge og sengetæpper, og han holdt også selv sit tøj i orden, ja, undertøj fik han ligesom vi andre vasket på vaskeri en gang om ugen.

Søster Margrethe var også påholdende med, hvad vi skulle, når vi var ude, komme tidligt hjem, helst kl. 10, hvad vi nu aldrig gjorde,

men selv om vi kun ringede sagte på dørklokken, var det ikke sjældent søster Margrethe, der lukkede op. Hun kom gerne springende i bar natkjole, så kunne vi få en omgang med det samme med at blive kaldt for rendemaske, og hvad hun ellers kunne finde på. Jeg havde engang fået gulsot og var indlagt på stuen nærmest dagligstuen. En dag, min mor kom og besøgte mig, stod søster Margrethe og talte med mor lige uden for min åbne dør og fortalte om, at jeg kom for sent hjem om aftenen, og kaldte mig også igen for rendemaske, hvorpå mor ganske roligt sagde: "Sig mig engang, søster Margrethe, har De aldrig været ung?" så det fik hun ikke noget ud af. Vi var vel hverken værre eller bedre end andre unge på den tid.

Om foråret, da der skulle gøres hovedrent, kom der et par koner fra byen og hjalp til. Et forår midt i rengøringen blev der en større opstandelse. Overlægen kom ned til os, og vi blev alle, på nær rengøringskonerne, kaldt sammen med besked om, at der kom en patient med sorte kopper, og vi skulle holde vores mund lukket med syv segl. Det måtte ikke komme ud i byen. Han tænkte ikke på, at han råbte så højt selv, at alle patienterne kunne høre det og fortalte det videre selvfølgelig til deres pårørende. Nå, men vi skulle tømme de to nederste stuer for patienter og sætte den dør, der ellers lå på loftet, i, så der kunne lukkes af for den ene ende af gangen. Klindt ville endda have, rengøringskonerne skulle blive, hvortil søster Margrethe svarede, at når patienten endnu ikke var kommet, kunne de vel tage hjem, hvad de også gjorde. Vi fik jo travlt. Thyrhauge og jeg måtte på loftet og hente døren, mens de andre ryddede stuerne. Det var lidt besværligt, for der var jo bade-værelset, hvor vi havde varmt vand. Der måtte så fyres i det, der var ovenpå, og patienternes toilet var også der. De måtte så benytte det, der var beregnet til os. Vi fik da døren sat i og låset, og selv nøglehullet blev stoppet med papir. Der var så blevet kaldt en elev ned fra

Amtssygehuset, men hun havde ikke fået at vide, hvad hun skulle, så hun gav sig til at græde, da hun fik det at vide.

Endelig kom så patienten. Det var tandlæge Clausen fra byen. Han og fruene kom nok så pænt spadserende med hinanden under armen, hvad vi jo undrede os over, hvis det var så alvorligt. Vi skulle også alle, både patienter og vi andre, vaccineres mod kopper. Det kom en af reservelægerne og gjorde. Der var jo nogle, der fik nogle ømme arme, men ikke jeg. Vacciner har aldrig rigtigt slået an på mig, men senere blev jeg smittet direkte fra en ko, og da skal jeg love for, jeg blev vaccineret, men det var først længe efter, jeg var rejst fra Epidemien. Jeg kan da takke Klindt for, jeg ingen kopper fik af det.

Maden til patienten og eleven blev stukket ud ad et køkkenvindue og ind ad et vindue i skyllerummet, hvor eleven så tog imod det. Efter nogle dages forløb kom patienten op, og han og fruene gik hver dag og spadserede i haven ved sygehuset, men vi andre måtte ingen steder gå, og så viste det sig at være en storm i et glas vand, idet det såmænd bare var skoldkoppe, patienten havde. Han var blevet smittet af nogle børn, der havde været til behandling hos ham.

Der kom også en del med stivkrampe dengang. Jeg husker en ældre mand, der havde stukket sig på et eller andet. Han var meget medtaget og døde da også. Den dag, hans pårørende blev kaldt derud, var det eneste, han sagde til dem, at nu måtte de godt sælge den sortbrogede tyr. Jeg var ellers ikke glad for at våge ved patienter med stivkrampe. Det kunne jo ikke andet end gøre indtryk at se, hvor de led, når krampen tog dem. En jordemoder fra oplandet var uheldig, idet der kom tre nyfødte, hun havde taget imod. De døde alle tre af stivkrampe. Nogle dage efter det sidste døds-fald kom jeg en dag i møde med Thyrhauge på gangen. Han holdt da en håndtaske op for mig, idet han sagde: "Ved

De, hvad det her er for en taske?” hvortil jeg svarede nej. “Så skulle De såmænd heller aldrig ønske at få det at vide, for det er en jordemodertaske med indhold.” Det var så jordemoderens taske, der skulle i ovnen og desinficeres.

Thyrhauge havde også en del ekstra arbejde om sommeren, da der kom træ, der var savet, men ikke kløvet, hvad Thyrhauge selv gjorde. Derefter stablede han det i runde stakke til tørring. Sidst på sommeren blev det pr. trækvogn kørt i brændehuset. Når vi to piger havde fri, hjalp vi ham gerne. Der var jo meget træ, da det skulle bruges til optænding i kakkelovnene sammen med nogle ildtændere, der blev leveret i sække. Jeg tror nok, de bestod af høvlspåner dyppet i harpiks, gode at tænde med var de i hvert fald.

Søster Margrethe drev det da omsider så vidt med en af eleverne, at hun gik til overlægen og fortalte, hvordan søster Margrethe var over for både patienter og elever. Der var også kommet flere klager fra nogle forældre. Om det var årsagen, ved jeg ikke, men en dag fortalte søster Margrethe, at nu rejste hun. Hun skulle over i nærheden af København på et hjem for ældre mennesker. Vi tænkte jo vores, da vi vidste, hvor ondskabsfuld hun kunne være. Hun var ellers en flittig kirkegænger og flittig til at gå til møde i missionshuset. Jeg synes bare, hun så skulle have vist det i sin gerning også, men det er måske min fejl, jeg altid har set med skepsis på dem, der var flinke til at folde hænder og hælde lidt med hovedet.

Efter søster Margrethe kom en fuldt uddannet sygeplejerske, der hed frk. Therkildsen. Så blev der et godt forhold både for patienter og elever. Hun var lige så god, som den anden var slem.

Det sidste år, jeg var der, blev der lavet om på lønnen, så vi fik fem kroner mindre om måneden, men til gengæld blev vi forsynet med kjoler og forklæder. Det blev syet til os,

men skulle også passe dem, der kom efter, så det var jo lidt rigeligt til os, og på kjolerne var der tre læg forneden, så de kunne lægges enten op eller ned, som det nu passede.

Da vi nåede maj, rejste Ragnhild, da hun skulle giftes, så vi fik ny kokkepige. Hun blev nu ikke mere end et par måneder, så havde hun fået nok. Så blev Bertha kokkepige i stedet, men frk. Therkildsen spurgte mig først, om jeg havde noget imod det. Bertha skulle så have mere i løn, men jeg var da ligeglad. Mad-lavning havde ikke min interesse. Jeg havde bestemt, at når vi nåede november, ville jeg på landet igen.

Jeg blev først på sommeren smittet med skarlagensfeber, så i stedet for at tage på sommerferie måtte jeg indlægges, men det var den rene fornøjelse i frk. Therkildsens tid. Hun kom hver aften og gav hånd til godnat. Vi var to på stuen. En elev oppe fra Amtssygehuset var også kommet derned, men vi lå kun til observation. Overlægen ville ikke tro, jeg havde skarlagensfeber, da jeg i to et halvt år havde gået mellem de patienter, men det var nu rigtigt nok.

En tid efter at Ragnhild var rejst, fik jeg brev fra hende, at hun og manden havde købt gård i Skibbild, så hvis jeg stadig ville på landet, kunne jeg få plads hos dem som karl, og da det jo var det, jeg ville, tog jeg glad mod tilbudet. Jeg vidste heldigvis ikke, hvad jeg gik ind til.

Midt på sommeren fik jeg så endelig min otte dages ferie, og da havde min far købt pandeplader hjem til nyt tag på stuehuset, så jeg var ikke sen til at få købt en jakke og lange bukser, så jeg kunne hjælpe med at lægge tag op. En dag kom der en handelsmand og talte med min far. Han ville have at vide, hvad det var for en tømrer, han havde til at hjælpe sig. Han ville ikke tro, det var mig, så jeg måtte jo ned fra taget for at overbevise ham. Jeg tog også i oktober hjem i min fritid og hjalp til i

roerne. Det var jo rart med lidt øvelse, til jeg skulle på landet igen, hvor jeg jo så har været siden. De tre år på sygehuset er den eneste

plads, jeg har haft i byen. Det er ikke noget for mig, jeg er født bonde.

Min tid på “Østerhoved” fra den 1. november 1926

“Østerhoved”.

Efter tre år i Grenaa længtes jeg efter at komme på landet igen og fik efter brevveksling med kokkepigen, jeg var sammen med på sygehuset, plads hos hende og hendes mand, der havde købt gården “Østerhoved” ved Skibbild på Herningegnen.

Jeg var fæstet for 40 kr. om måneden og skulle mest arbejde ude og hjælpe konen lidt inde. På gården var der en karl. Han var 19 år og forkarl, så han var i hestestalden. Jeg skulle være i kostalden og hjælpe manden der med køer og grise. Der var 10 malkekøer, 17 ung-kreaturer, 10 grisesøer, ca. 25-30 fedesvin, som det blev min bestilling at muge ved.

Om vinteren kom vi op kl. halv syv, og manden, der hed Otto Ottosen, konen hed Raghild, og jeg hjalp så hinanden med morgenmalkningen. Ragnhild lavede morgenmad, mens Otto og jeg fodrede køer og grise. Roerne til køerne blev skåret i stykker på en roeskærer, som jeg måtte trække, og roerne til grisene blev raspet, også med håndtrukket rasper. Det var en rigtig gammel kostald uden

fodergang ved køerne. Vi havde en trillebør, beregnet til at kunne køres op i båsen mellem køerne. Det meste af træværket var af fyr og granrafter. Loftet var også rafter. Oven på det hele lå der så hø og halm, og der hang godt med strå og spindelvæv ned fra et sådant loft.

Færdig med fodringen skulle vi så ind og spise. Jeg kikkede lidt, da jeg så maden. Det var nemlig en tallerken kogt mælk med kold byggrød, og der var intet sukker på. Bagefter fik vi en kop kaffe og en sigtebrøds-mellemmad. Efter morgenmåltidet skulle jeg så ud og muge ved køer og svin. Det var lidt besværligt, da det hele var så primitivt. Der var heller ikke rensegang ved grisene. Al gødning skulle løftes over skillerummene, og det var et uvant arbejde.

Vi skulle have de sidste roer taget op og kørt hjem. Vi havde tre heste. Karlen kørte med de to. Den tredje kørte jeg så enspænder med. Jeg havde sikret mig med påklædning med overalls og jakke, støvler og varmt undertøj. Det var jo et særsyn dengang at se en pige i lange bukser.

Jeg skal indrømme, at den første tid var slem at komme igennem. Det var hårdt arbejde imod det, jeg var vant til. Jeg blev øm i alle lemmer, og sengen, jeg fik, var desværre ikke med halm i bunden, men med en madras så hård, at jeg for den sags skyld lige så godt kunne have ligget på gulvet. Jeg var lige så træt, når jeg stod op om morgenen, som når jeg gik i seng om aftenen, men der var jo ikke andet end at bide i det sure æble og tage fat.

Jeg skulle som sagt hjælpe "lidt" til inde i huset! Det kom til at se sådan ud, at når jeg var godt i gang ude, kom konen og spurgte, om jeg snart var færdig til at komme ind og hjælpe hende, og godt i gang med arbejdet inde kom manden og spurgte, om jeg snart var færdig til at komme ud!

Jeg må hellere fortælle lidt om kosten: Det var lige ved at være byggørød 21 gange om ugen. Vi fik aftensmad kl. 20: nykogt byggørød, enten kogt i kærnemælk eller skummetmælk. I stedet for smør fik vi sirup at dyppe i og dertil skummetmælk at drikke. Om morgenen fik vi kold byggørød med kogt mælk, hvad jeg for mit vedkommende fik lavet om til rugbrøds-terninger, men så bestod mælken til gengæld af halvt mælk og halvt vand - men når man er sulten, glider alt ned. Derefter fik vi kaffe og en skive franskbrød. Frokost var det kun manden, der fik.

Middagsmaden bestod tit af stuvede kartofler. Når konen satte dem på bordet, var det altid med bemærkningen om, at der var kød i. Karlen og jeg kikkede på hinanden, for det lykkedes os aldrig at finde den mindste stump kød. Derefter fik vi også tit grød.

Kl. fire om eftermiddagen kom vi ind og fik to rundtenommer rugbrød med skrabet margarine samt en kop kaffe. Derefter fortsatte vi med at arbejde, til vi kl. 20 skulle have aftensmad. Det er de længste arbejdsdage, jeg nogensinde har haft. Om sommeren begyndte vi kl. halv seks om morgenen. Så var der længe til fyraften kl. 20, dog med en halv times hvil midt på dagen. Vi løb i hvert fald ikke ud og lavede skarns-streger bagefter

Da vi var færdige med roerne og andet markarbejde, gik vi i skoven. Der var en ret stor fyrreplantage til gården. Fyrrene skulle tyndes ud. Karlen huggede træerne om, og jeg huggede grene af. Heldigvis havde vi ikke mere end en økse på gården. Derfor skulle jeg hver formiddag gå ind til en lille

landejendom, der ejedes af landposten og lå på vej til skoven, og låne en økse. Postens kone vidste godt, hvordan det var med kosten på gården, så hver gang jeg kom, fik jeg en tyk skive rugbrød med margarine eller fedt og salt. Det var en himmerigsmundfuld! Den kone har stukket mig mangan en mellemmad ud ad spisekammervinduet.

Når det ikke var vejr til at være i skoven, eller det var godt med blæsevejr, skulle vi tærskes. Da der hverken var lys eller kraft på gården, var trækraften en stor vindmølle, en roset. Der var vindmøller på de fleste gårde der på egnen. Bare det blæste tilstrækkeligt, kunne vi snart få noget tærsket, selv om det sommetider gik lidt ujævnt. Det var kun vårsæden, der blev tærsket på den måde. Rugen skulle tærskes med plejl, da halmen skulle bruges til tækkehalm. Jeg måtte så lære at tærske med plejl. Karlen og jeg stod på hver sin side af det udbredte korn og skulle slå hvert andet slag. Det var med at holde takten. Det kneb for mig i begyndelsen, men når man har ramt sig selv i nakken nogle gange med plejlen, så skal man nok lære at tage sig i agt. Jeg fik det da lært, men har ikke siden haft brug for det.

Otto havde sin mor boende på en gård i Holding i nærheden af Herning. Dertil kørte familien jævnligt på besøg. De tog af sted om formiddagen og blev til aften. Som vognlygte brugte de den flagermuslygte, vi havde i kostalden, og så skulle jeg bruge køkkenlampen i kostalden. Manden sagde flere gange til mig, at det gjorde ikke noget, om gården var brændt, når de kom hjem. Jeg gik i mørke det meste af tiden, når jeg skulle fodre og malke. Jeg var jo ene om det, når manden var væk. Det kneb dog med at blive færdig, og jeg måtte tænde lampen til sidst. Jeg passede ekstra på den med alt det halm og spindelvæv, der hang ned fra loftet. Det skulle i hvert fald ikke blive mig, der var skyld i, at gården brændte

Jeg skulle heldigvis også samle æg ind fra hønsene. Jeg kogte og spiste adskillige af disse æg. Konen kunne jo ikke kontrollere, hvor mange æg hønsene havde lagt. Jeg var dog nødt til at koge grød til karlen, for han sladrede.

Da foråret kom, fik vi travlt i marken. Jeg blev sendt ud at harve med en letharve og enspænderhest. Jeg skulle for første gang prøve at krydsharve. I stedet for at sige højre eller venstre brugte vestjyderne verdenshjørnerne. Manden fulgte med ud i marken og gav mig den forklaring, at når jeg kørte vester om, skulle jeg køre ved den nordre side, og når jeg kørte nord om, skulle jeg køre ved den vestre side. Det var en køn forklaring, når jeg knapt vidste, hvor verdenshjørnerne var. Det var jo på ukendt egn. Jeg bar mig da også forkert ad i begyndelsen, men da jeg først havde set, hvordan marken skulle se ud, når det var gjort rigtigt, og krydstrækket var færdigt, fandt jeg hurtigt ud af det.

Jenny i mandetøj.

Vort seletøj var ikke det bedste, så en dag, da der sprang en strop, måtte jeg køre hjem og få den bundet sammen. Jeg fik ved den lejlighed at vide, det var en ringe karl, der ikke havde en lommekniv og en strik (snor) i lommen! Det ville jeg jo ikke lade sidde på mig, og jeg købte mig en kniv og havde altid snore i lommen, så jeg kunne binde seletøjet sammen ude i marken.

Vi blev knapt færdige med at så inden påske, og vi nåede ikke at få kørt roer ind til køerne inden helligdagene. Det var en missionsegn, jeg var på, derfor kunne det ikke gå at spænde hesten for på helligdagen! I stedet måtte jeg med en trillebør gå og køre roer ind både

skærtorsdag og langfredag. Der var omkring 100 meter fra roehuset ud til roekule, men det var bare med at komme i sving. Da vi så nåede påskelørdag, regnede jeg med, der skulle køres roer ind, men nej tak, jeg måtte ud og harve, og manden og karlen såede. Første og anden påskedag kunne jeg så fortsætte med at køre roer. Jeg havde jo ingen at besøge, og der var langt hjem, så jeg behøvede ikke at få fri i helligdagene!

Mejeriet kørte ikke om søndagen. Om vinteren stod mælken til om mandagen. Om sommeren kørtes der mælk to gange om lørdagen. Mælkekusken måtte tage de første spande om aftenen kl. 8, og vi fik så ikke mælken retur før ved 10-10.30 tiden. Det var varm skummetmælk, og så var det med at få hældt op til kattene og op i spandelåget til mig selv - det var jo et ekstra måltid.

Når vi var færdige med kornsåningen, blev der sået et stort stykke med gulerødder, der skulle bruges til søerne. Dem havde vi 10 af. Disse søer sad der vagt ved flere nætter, før de fik grise, og et par nætter efter. Otto tog første vagt til kl. 12, kaldte så på karlen, der vågede til kl. fire, hvorefter han kaldte på mig. Jeg skulle så våge, til det blev dag, og fik besked om, at når klokken var fem, kunne jeg godt give mig til at malke. Så kunne jeg lige være færdig med malkningen, til de andre stod op. Der var ikke noget, der hed ekstra middagssøvn af den grund, så da var dagene ekstra lange.

Da vi nåede så langt, at roerne var sået, skulle vi i mosen, der hørte til gården, og lave tørv. Vi havde en arbejdsmand til hjælp. Det var æltetørv, der blev lavet. Det foregik på den måde, at vi havde en tohjulet vogn med en aflang, tæt kasse, der lå tværs mellem hjulene. Midt gennem kassen var der en træbom med bøjede jernpigge på. Denne bom gik rundt, når vognen kørte. Arbejdsmanden øste tørvedynd op i vognen, og jeg stod med en spand med et reb i og øste vand op i vognen, en 8-10 spandfulde, eftersom dyndet var vådt

eller tørt til. Der var to heste for vognen, som jeg skulle køre hen i den anden ende af mosen. Så var dynd og vand æltet til en lind grød. Henne på pladsen gik karlen så og tog imod. Vognkassen var til at tippe, så dyndet kunne løbe ud. Karlen bredte det så ud med en skovl i en passende tykkelse. Derefter blev det med en firkantet ramme, der var delt i små felter af en tørvs størrelse, skåret ud ved at trykke rammen ned i dyndet. Jeg havde ordre til at køre i trav mellem mosen og stedet, hvor tørvene skulle ligge. Det var kørslen, der tog mest tid, og da vognen ikke var beregnet til, at kusken skulle op at køre, var det en lang løbetur, jeg fik på en sådan dag.

Da tørvene var tørre på den ene side, blev de vendt. Dette arbejde udførte arbejdsmanden, mens vi rensede roer. Når tørvene var tørre, blev de skubbet sammen i lange rækker, så vi kunne køre imellem med hestevogn og læsse. Der blev solgt en del af tørvene. Skomageren nede i Skibbild skulle således have en del, som karlen og jeg kørte ned til ham. Jeg kørte stadig med enspænder. Arbejdsmanden hjalp med at læsse, således at der var en i mosen efter læs og en hos skomageren og læsse af. Vi blev om eftermiddagen inviteret på kaffe, først karlen, og da jeg kom med læs, kom skomageren og læssede af, mens jeg gik ind i køkkenet til hans kone. På bordet stod en tallerken hjemmebagt kringle og en tallerken småkager. Rundt om bordet stod også skomagerens fire børn, som ikke var vant til kage hver dag. Hver gang deres mor vendte ryggen til, nappede de et stykke kage, som blev spist i en fart. Jeg nåede lige at få to stykker kringle, men småkagerne var væk, inden jeg nåede så langt. Jeg var lidt fløv, da jeg sagde tak for kaffe. Konen kunne jo tro, det var mig, der havde tømt tallerknerne!

Færdige med tørvene fik vi travlt med at tynde roer. Den første dag i roerne sagde konen til mig: "Nu må du jo regne med, at Jens (det var karlen) går i marken til kl. otte, og du ved jo nok, du ikke må gå hjem, før forkarlen går." Der blev ikke taget hensyn til den forskel, at

karlens arbejdsdag da var slut, mens jeg skulle ind og malke og bagefter ud i marken med mælk til kalvene, som jeg også skulle flytte for natten.

Da vi havde gået i roerne nogle dage, spurgte konen, om jeg kunne følge med Jens, hvortil jeg svarede, at det kunne jeg sagtens. Jeg kunne også godt gå fra ham, om det skulle være, hvortil konen svarede: "Det skulle du så gøre!" Mit svar var: "Du sagde, jeg ikke måtte gå hjem før forkarlen, så må jeg heller ikke gå foran ham i marken!" Dagen efter, da jeg skulle i roerne, sagde Otto til mig, at jeg skulle begynde i den modsatte side, som Jens gik. De fik nu ikke flere roer tyndet af den grund, for jeg holdt da bare samme fart som karlen. Jeg forstod da godt, hvad meningen var. Færdig med roerne skulle vi i bederoerne. Det var jo nu runkelroer, vi havde dengang. Her måtte vi ikke engang bruge jern, men måtte ligge på knæ og luge med fingrene. Jeg kunne nu hurtigere have tyndet roerne med jern. Der var en mindre gård i nærheden. Her tyndede de både kálroer og runkelroer med hænderne. Jeg sagde også til Jens, at de mindst var 20 år bagefter i forhold til Østjylland.

Der var også et tykke hedejord på 30 tønder land. Det lå en mils vej fra gården, og her havde vi et stykke med kartofler, som vi også skulle luge og passe. Et par dage før vi skulle derud, syntes konen vist, jeg brugte for lang tid til at flytte køer, idet hun sagde til mig, at jeg kunne da tage min cykel og køre i marken og flytte, så det kunne gå lidt hurtigere. Hertil svarede jeg, at jeg da ikke havde pligt til at holde cykel til at køre i marken. "Når vi skal ud i heden, vil jeg også gå!" Resultatet blev, at den dag, da Otto kom og sagde, jeg skulle i heden og luge kartofler, var det med den besked: "Du kan tage min cykel!" Det gjorde jeg så.

Der var et lille brødsalg i Skibbild. Når jeg en enkelt gang kunne nå det, smuttede jeg ned

og købte wienerbrød, som jeg gemte på mit værelse. Når jeg så om morgenen havde spist, gik jeg ind og puttede et stykke brød under jakken. Jeg gik så ud for at muge under grisene. Der var i enden af kostalden et svinehus, hvor der gik en halv snes svin. Der stod jeg så med begge ben plantet i svinemøg og med svinene som tilskuere og spiste wienerbrød. Jeg tror ikke, ordet forurening eksisterede dengang.

Høsten kom med travlhed, men vi havde da selvbinder, så der skulle kun bindes det, der blev høstet for. I denne tid hjalp arbejdsmanden også. Det var sjældent, Otto lavede noget særligt. Han sagde gerne, det var en ringe gård, der ikke kunne føde et dovent menneske - det var hans mundheld.

Efter høsten var det skik på gårdene, at de unge samledes en aften til kaffe, og så legede vi sanglege bagefter. Det kunne jo ikke gå an at danse der på egnen! Vi havde en fire a` fem steder, vi skulle til, men vi blev ikke inviteret. Vi skulle komme af os selv. Det var ligesom, når der var fødselsdag, så var det en selvfølge, at alle naboerne mødte.

Sidst i september var det så tiden at samle kartofler i heden. Der var vi ude alle på nær konen. Arbejdsmanden og hans børn var også med. Han skulle have kartofler for at samle. Da vi var omtrent færdige, blev jeg den sidste morgen sendt i kartoflerne med den besked, at jeg skulle tage ud og samle de sidste, og så skulle jeg ikke bryde mig om at komme hjem, før jeg var helt færdig. Der var ikke noget, der hed, at jeg skulle have et stykke mad eller en tår kaffe, inden jeg kørte. Arbejdsmanden med familie var også ude at samle deres sidste kartofler, men uheldigvis for mig var marken i kileform. Arbejdsmanden samlede blot sine rækker, så de var lige, derfor måtte jeg jo så til sidst tage alle enderne i kilen. Det var der ingen, der havde regnet med, så jeg måtte hænge ekstra i. Alligevel blev klokken 4 eftermiddag, inden jeg nåede hjem til gården og blev jo da bebrejdet, det varede så længe.

Det hjalp, da jeg fortalte, hvor meget ekstra jeg måtte samle.

Efter nu atter at have prøvet at skulle arbejde både ude og inde, havde jeg fundet ud af, at det var lettere at være karl end pige på landet. Jeg havde sagt pladsen på "Østerhoved" op til november og fæstet mig som landvæsenselev på gården "Stensmark". Det var i nærheden af mit hjem, idet dette er en lille ejendom, der i sin tid blev udstykket som statshusmandsbrug fra "Stensmark".

Den sidste tid på "Østerhoved" gik med at tage roer op. Jeg hjalp da også ind imellem med at gøre hovedrent inde - der var altid noget at lave. De sidste søndage brugte jeg til at få mit tøj efterset og pakket. Omsider nåede vi så 1. november. Det var ellers en uskrevet lov, at hvis man skulle rejse langt, havde man ret til at rejse om morgenen, men det kunne jeg ikke få lov til. Jeg skulle gøre færdig i kostalden først, og for at det ikke skulle være løgn, kom Otto, da jeg var færdig, og sagde, jeg skulle rense alle kloakkerne og rensebrøndene, inden jeg måtte gå. Jeg fik så ekstra travlt. Jeg skulle med toget fra Skibbild kl. 1, og det var ikke violer, jeg duftede af, da jeg var færdig.

Da jeg så kom ind og skulle have min løn, sad sognerådsformanden der med mit flyttebevis og min skatteseddel. Det var en skik der, at han gik rundt til dem, der skulle rejse. Da Otto så gav mig mine penge, var det med en bemærkning om, at det er rigtignok ikke ret meget af din løn, du har tilbage, hvortil jeg svarede: "Det gør heller ikke noget, bare jeg har til billetten, så jeg kan komme herfra, så er jeg tilfreds!"

Jeg har tit sagt, det er den eneste plads, jeg har haft ved missionsfolk, men det er også den eneste plads, hvor jeg har haft syv arbejdsdage om ugen i stedet for seks. Hver søndag måtte jeg gøre lørdagsrent inde. Det var der ellers ikke tid til.

Jeg nåede toget, og glad var jeg. Det havde været et langt og træls år - men man løb jo ikke af plads dengang!

Min tid på “Stensmark”

Stensmark 1928. Familien Ric-Hansen + ansatte foran hovedbygningen. Til hest til højre for trappen Jenny.

Den første november 1927 mødte jeg så på gården “Stensmark” som landvæsenselev. Det blev en helt omvæltning, men til det bedre. “Stensmark” er på 420 tdr. land, deraf 320 tdr. agerjord, 40 tdr. land skov, resten forstrand. Der var otte spand heste, hvoraf jeg fik nr. seks at køre med. Der var gift staldkarl, så vi havde ikke noget med at fodre heste, men vi var seks, der skiftedes til at have hjemmetur. Forvalteren skulle ikke have hjemmetur, heller ikke nr. otte, som kørte en mælketur. Vi skulle hjælpe stald-karlen med at muge ved hestene søndag morgen. Dertil brugte vi en tohjulet vogn med en hest for. Det forslog ikke meget med en trillebør. Den, der havde hjemmetur, skulle resten af ugen være

hjemme om aftenen. Hvis der skulle komme kørende gæster, skulle den, der havde hjemmetur, spænde fra og for igen, når gæsterne skulle hjem. Vi kørte så vognen op og holdt ved fordøren. Vi fik som regel en krone i drikkepenge, men der var da også dem, der klarede det med en femogtyveøre, der gerne blev vendt et par gange først! Hvis gods-ejeren Ric-Hansen og fru var ude at køre, spændte de selv fra og satte både hest og vogn på plads - de kaldte aldrig på nogen.

Smedien, der hørte til "Stensmark".

Der var arbejdende forvalter. Han kaldte om morgenen kl. seks. Så mødte otte mand i stalden, og vi vandede og striglede vore heste. Derefter lagde vi seletøj på hestene, og så gik vi ind til morgenmaden kl. halv syv. Maden var nykogt øllebrød med sødmælk til, derefter kaffe med franskbrød. Fem minutter før syv ringede forvalteren med en stor klokke, der hang ved hovedtrappen. Så mødte vi i stalden, hvor forvalteren råbte vore numre op og gav besked om, hvad vi skulle bestille. Det var med at høre efter. Ordren blev ikke gentaget!

Den første tid kørte vi og pløjede. Det var med svingplov, og det havde jeg ikke prøvet før. Det er dog hurtigt lært, når viljen er der. Om middagen kørte vi så tidligt fra marken, at vi kunne være inde at spise kl. 12. På "Stensmark" skulle vi ikke lede efter kødet - det var en god kost, vi fik der. Efter middagen fik vi en kop kaffe og mødte så igen i stalden fem minutter i et. Så rykkede vi ud igen kl. et og kørte i marken til kl. seks. Det hele gik på klokkeslæt, og kl. seks var jeg færdig for den dag og skulle ikke spørge om lov til at gå.

Forvalteren spiste sammen med herskabet, og karlene havde deres folkestue. Jeg var jo sådan en mellemting, og jeg spiste i køkkenet sammen med pigerne. Der var både kokkepige og stuepige, og jeg skulle blot sætte mig ned, så blev maden serveret for mig. Når jeg var færdig med at spise, sad jeg og nød en cigaret eller min shagpipe, mens pigerne

vaskede op. Det var jo en helt anden tilværelse end den, jeg var vant til.

Midt i november tog vi de sidste roer op. Det var med optager, og læsningen foregik med stikgreb. Der var daglejere til at hjælpe med at læsse og læsse af i kulen. Det skulle jo helst gå stærkt. De fleste af karlene var folk, der kom fra et fæstekontor i Randers (Fusager). Flere af dem var vant til ind imellem at gå på landevejene. Nu var det et helt andet arbejdsklima, jeg fik lært, for flinkere og mere tjenstvillige mennesker end dem, der var vant til landevejen, findes ikke, og der var ingen, der var bedre end dem ved hestene. Kom der to og søgte arbejde, og der ikke var arbejde til mere end den ene, gik de begge to igen. Landevejen havde sine uskrevne love, der skulle holdes. Øgenavne havde de alle. Jeg kendte ikke deres rigtige navne, men jeg har arbejdet sammen med folk som "Frederiksberg-Poul", "Theodor-Paradis", "Den glade Abe", "Provsten", "Store Kristian", "Lille-Kristian" og mange flere.

Da vi var færdige i marken, skulle vi tærskes. Der var en husmand til at lægge i maskinen og en karl til at skære bånd. Nogle stod i gulvet og smed neg til maskinen. Der var også halmpresser, og her sad smeden og bandt båndene om halmballerne. Resten af karlene bar halm væk. Jeg skulle stå bag ved maskinen og tage avner fra. Jeg kunne ikke forstå, hvad det var, der blev smidt ned på mig af og til, men opdagede så, at det var mus, karlene fangede i kornet. Da jeg var klar over det, holdt jeg øje med den næste, der kom, bukkede mig rask ned og fangede musen, som jeg så smed op i kornet til karlene igen - så var det slut med at smide mus ned på mig.

Når der var drevet tang ind på stranden, kørte vi det på marken til gødning, der så blev pløjet ned. Det var i hundredvis af læs, der blev kørt op. Tangen lå sommetider således, at vi for at kunne læsse så nemt som muligt måtte i vandet med heste og vogn. Jeg var da

så uheldig at køre på en sten, så vognen tippede, og kassen faldt af. Jeg måtte så ud og trække den i land, og jeg fik begge støvler fyldt med vand, så jeg måtte have dem af for at hælde vand ud! Jeg havde heldigvis uldne strømper på. De var varme, selvom de var våde. Der var ikke noget, der hed at køre hjem, fordi man blev våd.

Jeg var også med til at køre vejmateriale. Det var dengang, gårdene og husmændene havde pligt til at køre vejfyldning, kubiketre efter ejendommenes størrelse. Det var sten, hentet ved havet, der blev brugt, og da "Stensmark" var den største gård, skulle vi jo køre mest. Jeg havde et fast spand heste at køre med, så jeg var kusk, lige meget hvad der skulle køres med. Når vi havde et fast spand, var der ingen andre, der kørte med det, men så var jeg jo på den måde også med til alt.

Da der var kommet frost og sne, var vi på snekastning. Dette var også pligt og efter gårdens størrelse. "Stensmark" havde et bestemt stykke, og det var langt, nemlig fra Fornæs Fyr til Hammelev skel. Var vi så uheldige at ende ved Hammelev til fyraften, var der en god spadseretur hjem efter en lang arbejdsdag. Vi var dog mange til at følges, så det gik med godt humør.

Om vinteren gik vi også i skoven. Der skulle skoves både til brændsel og til gavntræ. Her deltog jeg også i alt, både at trække i skovsaven ved fældningen, hugge grene af, bære stammer ud, og det kan man da kalde ligestilling af kønnene. Træet til brænde blev senere savet på rundsave, og bøgetoppen blev hugget i stykker med en pindehugger, en maskine omtrent som en hakkelses-maskine. Grantoppen blev knækket i stykker på en alens længde og bundet i knipper til brug under vaskekedlen. Der skulle meget brændsel til. I det store komfur i køkkenet blev udelukkende fyret med de ituhuggede bøgetoppe. Det var staldkarlens arbejde at bære brændsel ind.

Da vi nåede hen mod foråret, kørte vi til Grenaa havn efter kunstgødning. Det var altsammen i sække, dengang med 100 kg. i hver sæk, men bære sække var jeg fritaget for. Gødningen blev bredt ud på ladegulvet. Det skulle blandes, og knoldene slås i stykker. Derefter fyldtes det i sække igen. Husmanden og daglejerne blandede gødning, og en af karlene kørte det ud i marken. Her var vi så tre spand til at køre, og en mand på hver vogn strøede gødningen ud med en kulskovl. Det var en kold bestilling at være kusk der. Vi gik tit ved siden af vognen for at holde varmen. Det varede flere dage med det stykke arbejde. Den dag, vi var færdige og kom hjem til gården, var der varmet to gruekedler vand til at vaske hestene i. De var jo fyldt med kunstgødning ligesom vort tøj - derfor var det de samme, der strøede gødning hver dag.

Så begyndte dagene med travlhed i marken, med at harve og så. Vi var i marken 10 timer, så vi kunne godt få benene rørt ved at gå bag harven. Der var en dag, der var kommet en regnbyge lige til aften, og det kneb for mig at få hammelrebene af, da vi spændte fra til aften. Jeg lod hestene trave lidt for at komme med - vi red altid efter nummer. Da vi kom hjem til stalden, stod forvalteren i døren og tog imod mig: at nu kunne jeg lade den ene hest gå ind og så tage den anden og spænde for motoren. Vi havde en stor elektromotor på en firehjulet vogn. Den stod ud for rummet til kværnen. Jeg skulle køre den ned i laden og derefter sætte hesten ind. "Når du så har gjort det", sagde han, "kan du lukke alle ladeportene og alle lemmene til kornloftet - og så kan du vel lære ikke at ride i trav fra marken en anden gang!"

Den eneste gang, vi måtte ride i trav, var om lørdagen, når vi havde fået besked på at ride til stranden og vaske ben på hestene. Her vidste hestene besked: Når vi drejede ned efter fyret til, så var det bare med at holde fast, for så gik det stærkt!

Da vi kom så vidt på året, at vi skulle tynde roer, kom der en lidt stille tid. Heldigvis gik vi i samlet flok. Det var lange roerækker, og dem har jeg aldrig været glad for, men her gik det med godt humør. Der var jo flere, der havde noget at fortælle fra deres ture på landevejen. Vi havde også et stort stykke med kartofler. Alt skulle luges, og det gik vores tid med, til vi nåede høsten. Ja, vi havde også en del hø, der blev slået med slåmaskine, derefter stakket for senere at blive kørt hjem. Jeg slap da hjem med mine læs uden at vælte...

Kornet blev høstet med hestetrukne selvbindere, men det første skår blev høstet med le. Det var en lang omgang, da der var 35 tdr. land i en vang. Det var daglejerne, der blev sat til det stykke arbejde. Der var to faste kuske til at køre med selvbinderne. Det var forkarlen og nr. to. Der blev skiftet heste hver tredje time, så der kunne køres hele dagen. Når kuskene skulle hjem til middag, kørte smeden og jeg med selvbinderne, så det fik jeg også lært. Jeg fik gerne lov til at prøve de forskellige redskaber. Det var en god læreplads, jeg havde der, og et sted, hvor der vankede mange ekstra kopper kaffe. Kom jeg ud i gården, og fruene så mig (hun sad gerne ved vinduet med sit sytøj), blev der banket på ruden med fingerbøllet og peget på kælder døren. Køkkenet var i kælderen, og så var det med at komme ned i køkkenet. Kaffekanden stod på komfuret - den var aldrig kold, og et par mellemadder var hurtigt smurt og spist. Ric-Hansen sendte mig også tit ind til kaffe, når vi arbejdede i nærheden.

Da vi fik travlt med hjemkørslen af kornet, fik vi alle kaffe om eftermiddagen. Så blev der enten bagt franskrød eller kringler hver dag og bragt kaffe ud både i marken og i laden. Vi var 16 mand om høsten, så der skulle noget til. Vi fik også alt det hjemme-bryggede øl, vi ville have. Karlene kunne selv gå ned i kælderen efter det. Vi havde en lille transportspand til det samme. Den gik på

omgang, så vi alle drak af den samme spand. Da det sidste læs neg blev kørt hjem, blev både heste og kusk pyntet med blomster, og der blev lavet en høstkælling, der skulle køre med læsset.

Lige efter høst blev jeg en aften kaldt op i stuen. Ric-Hansen ville tale med mig. Jeg kunne ikke forstå, hvad jeg skulle, men han spurgte mig, om jeg ville tage til Aarhus dagen efter for at hente en hest ved københavnerdamperen. Han havde sendt sadel og hovedtøj til Grenaa med en vognmand. Jeg skulle bare sørge for at komme med det første morgentog. Det sagde jeg da ikke nej til. Jeg fik så penge med til fragtbrevet og til at købe kaffe undervejs, og jeg skulle sørge for, at hesten fik vand. Jeg startede tidligt om morgenen, og ved togets ankomst til havnen i Aarhus så jeg en af havnearbejderne komme med hesten. Den var lige kommet i land fra damperen. Der var en, der hjalp mig med at lægge sadel og bidsel på samt hjælpe mig op på hesten. Jeg vidste ikke, om hesten var vant til at blive redet på, men den forholdt sig da rolig. Der var en, der spurgte, om jeg virkelig selv skulle ride hele vejen til "Stensmark", hvad jeg bekræftede. Der var så straks en anden, der sagde: "Det bliver en lang ridetur, den knægt får!" Da var jeg omtrent 22 år, men var jo i striktrøje, skjorte, spidsbukser og sportsstrømper, så der var ingen, der fattede mistanke, og jeg sagde ikke noget andet end tak for hjælpen. Jeg var inde og vande hest, når jeg kom forbi en gård, hvor jeg kunne høre, der blev pumpet vand. Jeg selv fik ikke noget, før jeg kom til Obdrupgården ved Trustrup. Her skulle jeg have aftensmad og hesten foder og hvile, inden vi tog det sidste stræk. Vi opholdt os på Obdrupgården i en halv time, og det var dejligt med en god hvile. Hesten var en dejlig belgier. Sådanne heste købte Ric-Hansen fra den kommunale vognmands-forretning i København, når hestene ikke kunne holde ud at gå på stenbroen længere.

Efter høst tærskede vi en del korn, der skulle sælges. Halmen blev presset i eksportballer. Dertil var lejet en stor halmpresser, der bandt med ståltråd. Senere kørte vi kornet til indskibning i havnen, og halmen kørte vi til Grenaa, hvor det blev læsset i banevogne. Det var nogle grimme læs at køre med. Hvis ikke halmballerne lå bestemt, kunne de nemt ryste fra hinanden. Det var jo ikke asfalt, vi kørte på dengang. Ved banegården blev jeg sat til at holde ved et par unge heste, der ikke var vant til toget. Da kom en banemand hen og snakkede med mig. Han syntes, det var nogle dejlige heste, vi kørte med, hvad det også var. Stensmarks heste var altid i god foderstand. Så spurgte han mig: "Hvor meget kan sådan en klør som dig nu tjene?" hvortil jeg svarede, at jeg var der som elev, ja, som kvindelig elev! Så gik han - vi havde ellers talt pænt sammen.

Når vi kørte til byen, var der flere, der skulle kikke efter mig. Det var jo et særsyn at se en pige i lange bukser dengang. En dame har senere fortalt mig, at hun også skulle ud og se på mig, men hun blev ikke klogere, for da vi kørte forbi hende, stod vi alle op i vognene med tømme om halsen, en cigaret i munden og hænderne i bukselommerne.

Efter høst skulle stubbene skrælpøjes, et dejligt stykke arbejde, som jeg altid har været glad for. Vi kørte med dobbeltpløj. Den kunne to heste sagtens trække, da der ikke skulle pløjes så dybt.

Så blev det tid, at kartoflerne skulle tages op. De blev pløjet op, og det gjorde en af karlene, mens en anden med en sidefjæl og halmballer i kørte ned på Havnevejen i Grenaa og hentede et læs koner, der skulle ud at samle kartofler. Det var de vant til fra det ene år til det andet. De skulle samle syv rækker, så var den ottende deres egen. Der var enkelte, der kunne samle så mange, at de kunne sælge nogle af deres beholdning. Til aften måtte de tage kartofler til et måltid med hjem. Konerne

blev kørt hjem om aftenen igen. I kartoffelhøsten blev der også bragt kaffe ud til alle. Vi, der ikke skulle lave noget med hestene, samlede også kartofler. Til slut blev stykket harvet et par gange, så vi kunne få de sidste kartofler med. Konernes kartofler blev kørt hjem til deres bolig sammen med noget halm til at dække kartoffelkulerne med.

Inden vi skulle tage roer op, kørte vi gødning ud. Her havde jeg et let arbejde med at køre imellem. Der var bestemte folk til at læsse op og til at rage af ude i marken samt til at sprede det ud. Jeg kørte blot ud med læssene til ham, der skulle rage af, og han havde så en tom vogn, jeg kørte hjem med. Selv om vi havde travlt, skulle jeg både formiddag og eftermiddag bare smide hestene og så gå ned i køkkenet og se til kaffekanden!

Færdig med gødningskørsel begyndte vi så med bederoerne. De blev taget med hånden og toppen hugget af med kniv, men det var jo et arbejde, jeg var vant til.

Da vi nåede november, skulle jeg rejse. Jeg flyttede hjem og skulle hjælpe mine forældre lidt, men det blev nu til, at jeg det meste af vinteren arbejdede på "Stensmark" til otte kr. om ugen. - Pengene var små dengang

Da jeg kunne bruges alle steder, var det både med at hjælpe ved tærskningen, og somme-tider var det fruene, jeg skulle hjælpe, enten med rengøring eller storvask, eller når man skulle have gæster.

Den nuværende ejer af "Stensmark", Albert Ric-Hansen, var en dreng på 12-13 år dengang. Det bedste, han vidste, var, når jeg skulle ind fra mit hjem og hjælpe til på gården. Så fik han nemlig lov til at tage bilen og køre efter mig. Det kunne lade sig gøre på den fredelige vej dengang.

Det kan måske undre, hvordan jeg ene pige mellem karlene klarede mig. Det gjorde jeg på

den måde, at når jeg om aftenen havde sat mine heste på stald, passede jeg mig selv ved enten at tage hjem til mine forældre eller opholde mig i køkkenet hos pigerne. Der måtte karlene ikke komme. Skal man være et sådant sted, skal man passe sig selv, når det er fyraften.

Kommentarer fra Jens Anker Nielsen:

“Stensmark” ligger på det østligste punkt af Jylland - på Djursland nord for Grenaa og med Fornæs Fyr som nær nabo. Stedet ved fyret er et yndet udflugtsmål, og sportsfiskere har et pragtfuldt sted her.

Stikgreb: Greb med lige tænder. Man stak i roerne.

Fæstekontor: I gamle dage hentede store gårde ofte deres folk på disse steder, også “Stensmark”. Man sagde altid om disse folk, at de var fra Fusager (indehaveren).

Smeden er nævnt nogle gange. Stensmark havde egen smedie, og smeden hjalp i øvrigt til med mange ting.

Tangen var på egnen meget brugt til at lægge på roekuler og til gødning. Ric-Hansen var ikke fra egnen, og han lærte fidusen af Jens Peter Jensen Sjællænder, Jennys far, der brugte tangen. Ric-Hansen brugte siden store mængder af dette billige gødningsmiddel.

Vælte med læs: Jenny Bloch slap hjem uden at vælte. Det var en stor skam at vælte med et korn- eller hølæs. Skete det, var man til grin i lange tider. På markerne kunne uheldet jo ses viden om.

Maden spillede en kolossal rolle. Det fremgår utallige gange af Jennys bemærkninger. Skulle man fæstes et sted, var det store spørgsmål: Hvordan er kosten der?

Kartoflerne: Ved Havnevejen boede et utal af tekstilarbejdere og andre småkårsfolk. Dette med at samle kartofler på akkord var uhyre meget brugt over hele egnen i en tid, hvor kartoflerne spillede en meget stor rolle i ernæringen.

Karl på øen Hjelm omkring 1929

Luftfoto af Hjelm.

Efter at have gået på løst arbejde om vinteren ville jeg gerne have fast arbejde igen og var så heldig, at min ældste bror, der var fisker, fortalte mig, at bestyreren på Hjelm manglede en karl. Om det ikke var noget for mig? Jeg skrev så over til øen og fik svar tilbage, at jeg kunne få pladsen, men bestyreren, der hed Karl Kroer, syntes, jeg skulle komme derover først og se på forholdene. Jeg skulle med postbåden, hvis skipper hed Johannes Olsen. Båden sejlede kun om lørdagen og gik fra Ebeltoft havn kl. 10, så den førstkommende lørdag cyklede jeg til Ebeltoft fra mit hjem ved "Stensmark". På havnen spurgte jeg, om det var muligt at komme med til Hjelm, hvad jeg godt kunne. Der var en til, der skulle med. Det var en mand fra Ebeltoft, der skulle over og reparere motorbåden på Hjelm. Postbåden var en fiskerbåd til to mand, så vi var altså fire om bord. Det var omtrent stille vejr, og det var ideelt til en sådan sejltur. Der er et par timers sejlads til Hjelm. Vi sejlede først i modsat retning af øen, da vi skulle uden om marine-kosten i vigen. Jeg sad og nød turen, og da vi kom så langt uden for vigen, at vi kunne begynde at se Hjelm, var jeg klar over, at det lige var noget for mig. Jeg glædede mig allerede, men glæden blev kort, for et øjeblik efter sprængtes glødehovedet i motoren, så den ikke kunne køre mere. Vi måtte vende om og sejle tilbage til Ebeltoft for sejl, og da der næsten ingen vind var, tog det tre timer at komme tilbage.

Postfører Johannes Olsen, kaldet Laiser, kom så hen og spurgte mig om, hvad jeg skulle til Hjelm efter, hvortil jeg svarede, at jeg skulle over og søge plads. Så sagde Laiser: "Jeg var ikke klogere, end at det var et kvindfolk, jeg skulle have med over". - "Jamen, det er også mig", sagde jeg så. Så skulle han ikke have snakket mere, og så gik de tre mandfolk ned og lavede kaffe. Der var ingen, der bød mig noget. Olsen sagde senere, at han godt kunne forstå, hans motor gik i stykker, når det var et forklædt kvindfolk, han havde om bord. Det var altså ikke denne gang, jeg kom til Hjelm.

Nå, men jeg fik pladsen, og da jeg skulle møde 1. maj, sejlede min bror mig til øen fra Grenaa havn. Vi startede kl. fem om morgenen, og denne gang kom jeg godt til Hjelm og fik en god modtagelse.

Fyrmester Riis Jensen og frue.

Fyrassistent Hansen og frue.

Jeg må hellere først fortælle om beboerne derovre. Der var på fyret en fyrmester, der hed Riis-Jensen, og hans frue, en fyrassistent Hansen og frue og en 17-årig datter Edel, en fyrpasser, der, så vidt jeg husker, hed Nielsen, med frue og 7 børn. Tillige var der på øen en lærerinde, frk. Hjort. Fyrmesterens havde også en tjenestepige, der hed Erna Hansen. Hun var fra Læsø. Det var fyrmesteren og fruene også. På gården på øen var foruden bestyreren Karl Kroer, hans husbestyrerinde, Johanne Jensen, som var datter af musikdirektør Helgren Jensen i Ebeltoft, og så var der jo mig. Da mit døbenavn er Jenny Jensen, havde de på Hjelm fundet ud af, at jeg skulle hedde Jens i daglig tale - så passede navnet bedre til påklædningen.

Fyrpasser Nielsen og frue.

Hjelm er på ca. 125 tdr. land. Der blev dyrket ca. 30 tdr. land med almindelige afgrøder, roer, græs og korn, mest korn. Der var på gården to jyske heste, Claus og Blis, tre malkekøer og en tyr, nogle få svin og 50 får samt en vædder. Der var tillige en del høns og et par påfugle.

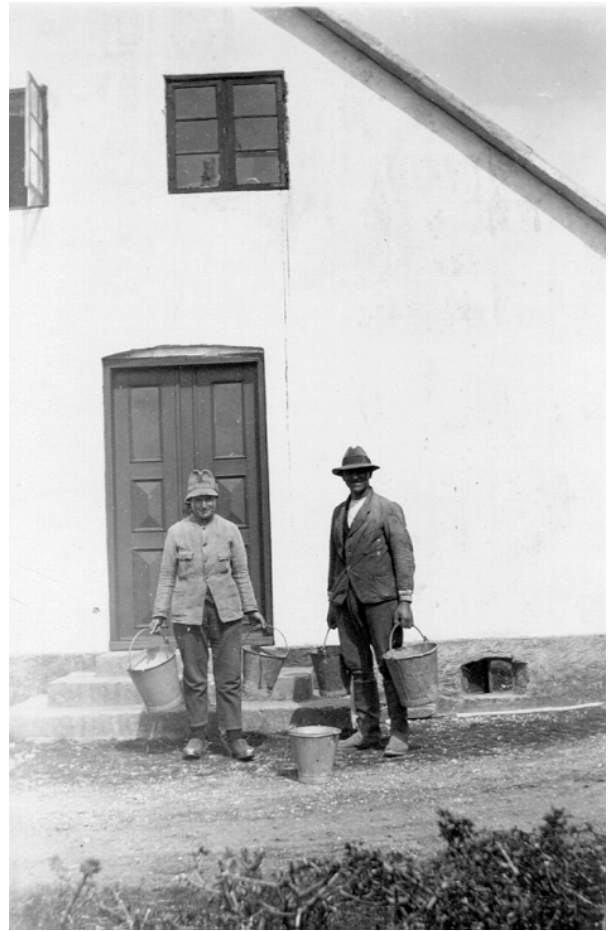
Øen var i tre afsnit: først lavlandet, hvor får og kreaturer græssede, og derefter højlandet, der var indhegnet med fårehegn. Det var de dyrkede arealer. På toppen lå fyret og fyrmester- og assistentbolig. Hver familie havde en ret stor have, der lå i mellemrummet mellem de dyrkede marker og bakken, fyret lå på. Her lå også boligen til fyrpasseren. Disse arealer tilhørte staten og var indhegnet

særskilt. Hjelm tilhørte dengang lensgreve Jørgen Skeel til Gammel Ryomgaard.

Luftfoto af fyret med omliggende haver.

Min ankomst var lige i tiden, da der skulle samles mågeæg, så jeg fik lært øen at kende med det samme. Der skulle samles æg hver dag, og rederne skulle tømmes hver dag. Der måtte helst ikke være flere æg i rederne, så hvis vi fandt en rede, vi før havde overset, var der hurtigt tre æg i reden. Dem skulle vi slå i stykker, da der var ruget på dem. Både lærerinden og børnene hjalp til med at samle æg, og det var i spandevise, vi samlede. Der var jo i tusindvis af måger. Æggene blev pakket i store ægkasser og sendt med postbåden i land. Herfra blev de sendt til bagere i Aarhus. Det var interessant at se, hvordan æggene svarede i farve til, hvor rederne lå. Var det nede på stranden, var skallen helt lys med prikker. Var det i tangen, var skallen brunlig. I græs var skallen grøn. Det var altså med at have øjnene åbne, og vi skulle også nok lære at tage gammelt tøj på! Vi var ikke pletfrie! Der var jo ikke noget at sige til, at mågerne værgede for deres reder. Det skete tit, når vi bukkede os efter æg, at mågen løb hen ad ryggen på os. Så kom der et skrig og en klat. Det skete også, at mågerne tog ægget i næbbet og fløj med det. Mågeæg er ikke så tykskallede som hønseæg, og derfor gik ægget ofte i stykker, når mågen kom i luften med det.

Jenny og Kroer samler mågeæg.

Der var mange andre fugle, der rugede på Hjelm, såsom strandløber, strandskade, spidsand m.fl.. Senere kom en koloni engelsk-terner. De rugede på et ca. 30 kvadratmeter stort stykke på Sydhagen, men da ternerne lettede, længe før vi kom til kolonien, var den ikke let at få øje på. Vi havde også store flokke fasaner og agerhøns samt en mængde harer. Det var lige et sted for et naturmenneske som mig, der af min mor var oplært til, at der var noget, der hed: "Nok se, men ikke røre!" Jeg kunne nemt få mine søndage til at gå med at kikke på dyre- og fuglelivet.

Efter 25. maj fik mågerne lov at ruger. Da de så fik unger, var det morsomt at iagttage deres flyveture efter føde. Der gik en fast rute mellem Hjelm og fastlandet. Mellem mågerederne kunne vi i den tid finde døde muld-

varpe, og da der ikke fandtes muldvarpe på Hjelm, måtte det være nogle, mågerne hentede i land. Det lyder måske utroligt, at en måge kan flyve den strækning med så stort et dyr i næbbet.

Da vi havde mange får på Hjelm, kom jeg ud for et stykke arbejde, jeg ikke var vant til, nemlig at vaske og klippe får. Vi brugte en pram til at vaske i. Vi stod nede ved havet og skyllede fårene der. Det var jo nemmere end at stå og trække vand op fra brønden med en spand. Et par dage efter, da fårene var tørre, skulle de klippes, men her måtte jeg melde pas, da jeg fik krampe i fingrene. Kroer og Johanne måtte så selv klippe alle fårene, mens jeg gik i roerne. Vi havde tre tdr. land med roer. Dem holdt jeg selv rene. Samtidig kunne jeg nyde den gode udsigt. Dengang sejlede der jo mange mindre fragtskibe, og som datter af en gammel sømand havde jeg lært at kende de forskellige skibstyper, så jeg behøvede aldrig at kede mig.

Da vi skulle til at slå græs, var det galt med de mange harer. Da vi manglede det midterste stykke i marken, kørte jeg slåmaskinen, og så gik Kroer foran og råbte og klappede i hænderne for at jage både fasaner og harer ud. Dyrene gemte sig næsten alle, til den sidste omgang blev slået. Sikken et mylder der så kom frem! Jeg måtte holde stille med maskinen, til dyrene var kommet væk. Vi kørte da heller ingen over, hvad vi ville have været kede af begge to.

Vi fik frokost kl. ni, og det var pålægsmad, hvortil vi drak håndskummet mælk - det havde vi rigeligt af. Fyrpersonalet hentede mælk på gården, og resten af mælken blev hældt op i fade for at bære fløde. Denne fløde blev så skummet og hældt i en stor krukke, til der var en passende portion. Så kærned Johanne smør. Vi havde en lille kærne med en stang, der skulle trækkes op og ned. Johanne bar sig ad på den måde, at hun satte sig på køkkenbordet med begge fødder på låget af

kærnen. Samtidig med, at hun sad og trak stangen op og ned, havde hun et ugeblad, hvor hun læste en fortælling. Når hun var færdig med den, var der også smør i kærnen, så vi fik hjemmekærnet smør på vores mad - og sikken kærnemælk der blev

Johanne Jensen med smørkærnen.

Vi havde ingen brønd. Der havde før været en gård omme efter Nordhagen, et stykke oppe på skrænten. Der var nogle ruiner tilbage og tillige brønden, hvorfra vi hentede vand i en stor tønde. Der havde tidligere været en vej langs skrænten fra den ene gård til den anden, men havet havde efterhånden ædt sig ind. Vi kunne ikke køre der mere, men måtte køre nede i strandkanten i stedet for. I vandtønden var der en stor prop med håndtag i. Jeg tror nærmest, det var enden af et spadeskaft. Engang, da fyrpasserens drenge havde været nede at hjælpe os, ville den ene linde lidt ved proppen, så han kunne drikke. Han tog sig

ikke i agt: proppen gik helt ud, og drengen fik en ordentlig vandstråle i ansigtet. Han blev så forskrækket, at han faldt og fik det meste af vandet over sig. Den dag måtte jeg hente en ekstra tønde vand, men vi havde jo god tid, og drengen trængte faktisk til at blive vasket.

Lørdagene på Hjelm var rene festdage - det var jo den dag, postbåden kom. Når den var i sigte, skulle jeg ud at hente hestene, så jeg kunne nå at spænde for for at være på stranden med køretøjet. Jeg skulle køre varerne op til fyret og til os selv. Båden kunne ikke sejle helt ind på stranden, men fyrpersonalet var på pletten og satte en robåd i vandet. Der var en hel del at omlade, da det jo var en uges forsyning, det drejede sig om. Båden kunne ikke ankre op på samme sted hver gang, men måtte rette sig efter vind og sø. Dette var vi klar over på øen, hvor det blev, og der lå robåde flere steder på stranden. Jeg fik så varerne læsset på vognen for at køre op til fyret, ja, det var op, for fyret ligger 40 meter over havet. Hestene var imidlertid vant til turen, og dette måtte jeg love for! Jeg skulle på fyrbakken rundt om bygningerne, og jeg syntes næsten ikke, der var plads til heste og vogn. Da jeg havde kørt turen nogle gange, var der rigeligt med plads. - Posten blev afleveret til fyrmesteren, og så var det jo spændende, om der var brev. Var der ikke andet, fik vi da aviserne fra hele ugen. Dem studerede vi i en fart for at se, om der var noget nyt. Det var ikke alle, der bar sig ad som fyrmesteren. I daglig tale sagde vi bare "mester". Han lagde alle aviserne ind på kontoret, og så hentede han hver dag den avis, der passede til dagen. Den var jo bare en uge bagefter, men avisen var alligevel ny på den måde.

Jeg havde ikke været på Hjelm ret længe, førend jeg ligesom de andre flere gange om dagen kikkede over mod Elsegaarde, for på Blushøj blev der lagt signal ud, når der var gæster, der skulle til Hjelm. Det var store, aflange presenninger. Der var tre, der blev lagt

ud, forskelligt efter hvem der var besøg til. Hvis jeg husker rigtigt, var en presenning på langs besøg til Kroer, to ved siden af hinanden var til mester, tre ved siden af hinanden fyrassistent Hansen. To ved siden af hinanden og en undermeden på tværs var til fyrpasseren. Vi blev sommetider skuffet, når der var noget hvidt ovre på Blushøj, og vi troede, det var signal til gården. Pludseligt kunne det flytte sig, og så var vi klar over, at det var den hvide islænderhest, den gamle fru Nielsen på Blushøjgård havde til kørehest! Denne fru Nielsen havde aftale med fyrvæsenet om, at hun tre gange dagligt skulle kikke over til Hjelm og se, om der var sat signal derovre. Vi havde forskellige signaler, der skulle hejses mellem omgangen på fyret og flagstangen, så var de til at se fra land. Disse signaler kendte jeg ikke. Der var ikke telefon på Hjelm, da jeg var der, men vi var gode til at se efter Blushøj og så give besked til den, der var signal til.

Tit måtte vi hjælpe hinanden med at sætte motorbåde i vandet. Også de var trukket på land, hvis det var uroligt vejr. Fyrets motorbåd blev trukket op med et håndtrukket spil. På gården brugte vi hestene. Vi havde en svær jernstang slået i jorden på de steder på øen, hvor båden kunne trækkes op. Til stangen var fastgjort en lang stålwire, der gik omkring en talje med en svær krog i, en såkaldt klapløber. I den anden ende var der så et øje til at sætte en klyver i, det er træktøjet med en krog i. Det blev så sat om hammelen. Klapløberens krog blev sat i et øje på båden, og så var det morsomt at se, når vi skulle sætte hestene i gang. De lænede sig lige så stille frem, til seletøj og hammelreb var stramme. Så begyndte de først at gå langsomt fremad. Kroer lagde ruller under båden. Det var hestene, der lærte mig, hvordan det arbejde skulle gøres. Det var et par gode arbejdskammerater, de to heste. Det var det samme, når jeg pløjede i marken. Der var en del stenet, og det var store sten, men så snart plovjernet rørte en sten, stod Blis stille, til jeg havde fået ploven gjort fri igen.

En dag først på sommeren var der signal oppe til "mester", og han sejlede over til land efter gæsten, men så var det greven, der ville en tur til Hjelm. Hvorfor han havde sat signal til fyret i stedet for til gården, ved jeg ikke. Vi havde den indbyrdes aftale, at var det greven, der kom, skulle de sætte et lille flag op på båden, lige meget hvem der sejlede, og greven var jo stolt, ja, som en greve, når de flagede for ham. Han vidste blot ikke, at det var for at varsko os på gården om, hvem der kom. Vi havde også ordre til at hejse flaget, når greven var i passende afstand fra øen, og så stryge det igen, også i passende afstand. Omtalte dag var jeg lige gået hen for at sove til middag, da Johanne opdagede, at "mester" havde sat flag på båden. Hun fik fat i flaget og kaldte på mig: jeg skulle op og hejse flag, for det var Jørgen, der kom (det kaldte vi greven i daglig tale). Søvnig som jeg var, fik jeg fat i flaget og bandt det i snoren. Da jeg skulle hejse det op, snoede det sig om stangen, så jeg stod og baksede med det, da Jørgen gik i land. Endelig fik jeg det da løs og hejst op, men var først ved at gøre flaglinen fast, da Jørgen stod foran mig, og hvor han skældte ud: "Om jeg ikke vidste, flaget skulle op, når han var i passende afstand? Han måtte tro, vi gik og sov herovre!" Jeg sagde selvfølgelig ingenting, men det var jo ikke let at vide, at det var greven, der kom og forstyrrede min middagsøvn. Havde han sat gårdens signal, var flaget kommet op. Det var ikke altid let at se det lille flag på båden - så vi flagede tit for en sikkerheds skyld!

Vi havde en lidt stille tid mellem roerne, og til det blev høst. Den benyttede vi til et par fridage i land. Da jeg skulle have fri, sejlede Kroer mig til Elsegårde, hvorfra jeg spadserede til Ebeltoft for at tage med toget derfra til Grenaa og spadserede så igen til mit hjem.

Et stykke fra Elsegårde mødte jeg en ældre dame, jeg ikke vidste, hvem var, og da høflighed jo ikke koster penge, tog jeg pænt

min hat af og sagde goddag. Senere fik jeg at vide, det var fru Nielsen fra Blushøj, hvor hun boede sammen med sin datter og svigersøn. Fru Nielsen var kommet hjem til datteren og havde fortalt, at hun havde mødt sådan en høflig ung mand: "Han tog hatten af for mig og sagde goddag!" Senere lærte vi hinanden at kende.

"Skovtur" med trillebør.

Det var også i den stille tid, der var et lyst hoved, der fandt på, at vi skulle på skovtur. Johanne bagte en dejlig kringle samt småkager og en lagkage med et godt lag flødeskum på. Om eftermiddagen klædte vi i søndagstøjet, læssede kopper og tallerkener samt kagerne på trillebøren og kørte om på den modsatte side af øen for at drikke kaffe. Den havde Johanne lavet, og hun bar selv kanden med de kostbare dråber. For ikke at ødelægge den flot pyntede lagkage skulle Kroer bære den, og da der jo stadig var måger på Hjelm, gik Kroer og holdt sin hat over lagkagen for ikke at få en ekstra klat på den, der absolut ikke var flødeskum! Ankommet til stedet, hvor vi skulle drikke kaffe, vendte vi bunden i vejret på trillebøren og brugte den som bord. Vi havde en hyggelig eftermiddag. De fornøjelser, vi havde på Hjelm, skulle vi jo selv finde på.

Det passerede, der kom lystbåde og ankrede op. Passagererne gik i land for at komme en tur i fyret og nyde udsigten. Iblandt disse gæster var en stor, ombygget fiskerbåd, der tilhørte baron Schaffelitzky de Muckadell, og der var tre mand om bord. Ved fyret var det

assistenten, Holger Hansen, der havde vagt og skulle med i fyret. Da fru Hansen så, det var fine folk, sendte hun datteren Edel ud og spurgte, om de ville ind og drikke kaffe, hvortil der blev svaret ja tak. Ved kaffebordet blev der talt om, hvad tiden gik med på Hjelm. Edel fortalte så, at hun tit roede en tur og også fiskede lidt. Baronens spurgte så, om hun sommetider så nogle tun. Det var dem, de var ude at lede efter. Edel svarede raskt: "Nej, her på Hjelm ser vi aldrig andet end torsk!" Baronens rejste sig straks, bukkede for hende og sagde: "Tak for complimenten, frøken!"

Da vi nåede høsten, fik vi travlt. Vi havde ingen selvbinder, men et apparat til at sætte på slåmaskinen. Det samlede kornet i neg, men negene skulle flyttes væk, inden det næste skår blev taget. Vi måtte så i første omgang nøjes med at flytte dem og så senere binde dem. Vi kunne også være heldige: der lå tit Grenaa-fiskere til ankers ved Hjelm, så var det med at få en båd i vandet og ro ud og spørge, om de ville med i land. Vi fik da gerne et bundt rødspætter med, og de forskellige fiskere var flinke til at hjælpe os med høsten, så vi var nok til at binde kornet med det samme. De hjalp også med at sætte det sammen og senere køre det hjem. Der var også en Ebeltoft-fisker, der blev kaldt morbror Søren. Han opholdt sig tit ved Hjelm og var flink til at hjælpe os, når vi havde noget ekstra at lave. Vi fik da også lidt nyt fra land, så der var ikke noget at sige til, at vi roede ud efter fiskerne, når vi så en, der lå for anker.

Jeg var lige ved at komme galt af sted en aften. Kroer bad mig ro ud og spørge, om Grenaa-fisker (det var Rasmus Laursen, kaldet Ras Bloch og et par af hans sønner), om de ville i land, men det var begyndt at blæse op, så de ville hellere sejle hjem. Mens jeg talte med dem, var der blevet så høj sø, at jeg ikke kunne ro ind igen. Så blev jeg taget om bord, og med prammen på slæb sejlede vi om i læ på Nordhagen. Her skulle jeg så prøve at ro i land. Hvis ikke det lykkedes, ville

fiskerne tage mig om bord igen og sejle til Grenaa med mig! Jeg anstrengte mig og kom godt ind, men det var den værste rotur, jeg oplevede på Hjelm. Mester havde fra fyret set, jeg var i knibe, så både han og Kroer stod parat begge to på stranden, og da jeg nåede langt nok ind, sprang de begge i vandet og trak båden det sidste stykke. Mester gav mig et knus: "Det var godt, du var så ihærdig med at ro. Vi var begge bange for, du ikke havde klaret det." Jeg havde jo ikke selv tid til at se, hvor galt det var. Fiskerne vinkede farvel og sejlede hjem, men om lørdagen kom der et langt brev fra min mor. Hun havde hørt, jeg havde været ved at drukne. Jeg skyndte mig at få et brev med posten tilbage, at rygtet var overdrevet. Hun skulle ikke være ængstelig for mig. (Rasmus Laursen og en af sønnerne blev efter 2. verdenskrig minesprængt ved øen Hjelm og omkom begge. De blev begge fundet og ligger begravet på Grenaa kirkegård.)

Efter høst begyndte mester at sætte sildegarn ud om aftenen. Han trak dem igen tidligt om morgenen. Han ville fange sild til at salte til vinteren. Han var også dygtig til at ryge dem, så når der var sild i garnet, kunne vi på gården altid regne med, mester kom med et bundt varme, røgede sild til vores frokost. Mester fik også tit havkatte af fiskerne. Dem gjorde han i stand, og når de var røgede, kunne fiskerne, som ellers ikke spiste havkat, godt spise dem. De smagte også godt, bare vi kunne lade være med at tænke på det hoved, der havde siddet på dem.

Engang, da mester havde købt en halv gris inde hos slagteren i Ebeltoft, kom han i tanker om, at han jo også måtte kunne ryge noget af flæsket. Det var en stor trætønde, han brugte til rygeovn, og der var jernstænger til at hænge flæsket på. Da han havde fået flæsket anbragt og bålet til at give en passende røg, gik han ind for at spise middagsmad. Da han var færdig, gik han ned og så til bålet. Alt var i orden, men flæsket var ikke røget nok, og så gik mester ind og tog sin middagsøvn. Mens

han sov, var det blevet blæsevejr, og da mester vågnede og kom ned for at se til flæsket, var både det og trætønden brændt. Der lå kun jernstængerne og tøndegjorderne tilbage! Senere blev mester jo i al gemytlighed drillet med hans rygen flæsk. Vi drillede jo gerne hinanden, når der var en, der havde lavet en bommert som dengang, Kroer opdagede, der lå fire gæs nær land. Da han var jæger, fik han hurtigt fat i bøssen og løb ned til stranden, hvor gæssene var kommet nærmere til land. Han skød en, og da de andre ikke lettede, fik han skudt tre, inden han blev klar over, der var noget galt med de gæs. Det viste sig at være tamme gæs, der var drevet til havs. Den fjerde gås kom levende i land. Den fangede fyrpasserens drenge og tog den med hjem. Af de tre fik mester den ene, assistentens den anden, og den tredje spiste vi på gården, for - som mester sagde - hvis vi hører noget om gæssene, er vi lige gode om fadæsen! Vi kikkede spændte i aviserne de første lørdage, om der var nogen, der efterlyste fire gæs, men vi hørte aldrig noget. Gæssene kan jo træffe at være kommet helt fra Samsø - og Kroer fik tit at vide, at han havde været for længe på Hjelm, når han begyndte at skyde tamme gæs!

Vi samlede tit om aftenen, snart ved den ene og snart ved den anden familie, til aftenkaffe og et slag kort, hvilket sidste Kroer ikke var særlig god til. Han faldt gerne i søvn, når vi var kommet godt i gang. Så fald cigaren ud af munden på ham og lidt efter kortene ud af hænderne. Så samlede vi andre kortene op og spillede videre. Der var ikke andet at gøre end lade Kroer sove - det var umuligt for ham at holde sig vågen.

En aften, da fru Jensen hentede mælk, inviterede hun os alle tre til aftenkaffe. Da vi havde spist til aften, vaskede vi os og trak i vores pæne tøj, Kroer med manchetskjorte og slips. Da vi kom oven for bakken, kunne vi rigtigt mærke, det blæste. Vi havde ikke gået ret langt, før Kroers hat blæste af, og da det

var en blød hat, trillede den godt. Kroer løb efter den, mens Johanne og jeg gik videre og fortalte, at når Kroer havde indhentet hatten, kom han også. Da han endelig kom, var han barhovedet. Vi spurgte deltagende, hvor hatten var. Det vidste han ikke, for pludselig løb der en seks - syv harer foran ham, og da han i halvmørket ikke kunne se, hvad der var hat, og hvad der var harer, opgav han. Dagen efter fandt han hatten. Den var blevet hængende i en tjørnebusk.

Det var en god skik på Hjelm, at vi altid klædte om i vores bedste tøj, når vi besøgte hinanden, og selv om vi havde talt sammen flere gange om dagen, var det lige meget, hvem vi skulle besøge om aftenen, vi gav altid hånd og blev ønsket velkommen, ligesom vi altid gav hånd og sagde tak for i aften, når vi gik. Den første gang, vi så hinanden derefter, sagde vi altid tak for sidst. Der kan jo ellers let blive noget ligegyldigt, når der går så få mennesker op ad hinanden på så lille en plet - men det skete ikke på Hjelm.

Hen på efteråret blev Kroer indkaldt til efterårsmanøvrer i tre uger. Vi tærskede og gruttede, så der var foder nok til de tre uger. Som trækraft til maskinerne brugte vi en bilmotor, der var gjort fast på et jernstativ, så vi kunne bære den uden for ladeporten. Det var en god trækraft. Jeg havde fået besked på, hvad arbejde jeg skulle lave, mens Kroer var væk. Det var skrællepløjningen og tromling og helst opsamling af kartoflerne, mens vejret var godt. Dette sidste skulle Johanne hjælpe med, ligesom hun også malkede. Den første lørdag, Kroer var væk, kom der brev fra forvalter Justesen på Gl. Ryomgaard. Her hørte Hjelm jo under. Brevet var adresseret til frk. Jensen, Hjelm pr. Ebeltoft, og både Johanne og jeg havde jo samme efternavn. Brevet indeholdt en hel del ordrer om, hvad vi skulle sørge for at få lavet, mens Kroer var væk. Det tog vi os nu ikke af. Vi havde jo Kroers ordre at gå efter, og Justesen havde ikke noget at skulle sige på Hjelm.

Inden Kroer rejste, sejlede vi over til Elsegaarde med en del lam, der skulle slagtes. Vi havde en stor, fladbundet pram til at sejle kreaturer, og hvad der ellers skulle fragtes over fra gården. Der kunne være 35 lam i prammen. Den blev slæbt efter motorbåden, og da prammen var fladbundet, kunne den gå helt ind på stranden. Når vi sejlede med kreaturer eller lam, skulle jeg være i prammen og se efter, at intet lam blev væltet og trådt på. Der var ikke megen plads at røre sig på. Jeg sad med benene nede under lammene, men heldigvis havde jeg bare fødder, for lammene skulle jo af og til af med en tår vand, og den kunne lige så godt komme i mine træsko som i prammen! Da vi kom til Elsegaarde, var der så megen sø, at jeg måtte stå ved siden af prammen i vand til hofterne og løfte lammene over rælingen. Her tog Kroer så imod dem og løftede dem videre til lastbilchaufføren, der var kommet for at hente dem. Det var sommetider lidt besværligt med, hvad der skulle fragtes.

Da vi var færdige med at tage roer op, og marken var efterårspløjet, rejste jeg fra Hjelm, men det var aftalt, jeg skulle komme igen efter nytår. Jeg lod mit tøj blive stående, til jeg kom igen i 1930.

Fyrpasseren med de mange børn var blevet skiftet ud med hr. og fru Lund, der var barnløse. Derfor var lærerinden også rejst, og hele 10 personer havde forladt øen. Der var kun kommet to i stedet, så vi var 11 tilbage.

Ankommet til Hjelm igen var det vinterens arbejde, der skulle overstås, og ellers tilbragte vi en del tid med at småpusle og stå i ladeporten og se på trafikken på havet. Vi var også tit en tur i land. Engang, da jeg havde været hjemme og kom tilbage igen, var det mester, der sejlede over efter mig. Der var imidlertid så megen sø på stranden, at han ikke turde forlade motorbåden for at ro ind til land. Han satte da en lang line på robåden og lod den drive ind på stranden til mig. Den kom også

ind, men det var med bunden i vejret. Jeg satte mig da på knæene på bunden af båden, så mester kunne hale mig ud. Jeg kom også godt ud og ombord i motorbåden, og vi fik da også ved fælles hjælp prammen vendt rigtigt. Havet var blevet så uroligt, at jeg måtte hejse ankeret op og give tegn til mester, der sad klar til at slå motoren til, så snart ankeret var oppe. Det var ofte lidt besværligt at være, hvor en del foregår til søs, men jeg er jo født op ved havet, og det betyder meget i et tilfælde som dette. Mester sagde også, jeg var fuldbefaren sømand

Foråret på Hjelm var en oplevelse med naturen, med alle de forskellige fuglearter, der yngede der, og de blomster, der myldrede op på skrænterne. En var gul af kodrivere, en anden med blå anemoner, og der var vilde roser, vilde æbletræer, hvidtjorn og vilde kalaer. Kaprifolier fandtes også. Fyrpasser Lund, der var kommet i stedet for Nielsen, var så galant, at han om morgenen gik ud og plukkede en buket blomster til fru, der også fik te på sengen. En dag spurgte jeg ham, hvorfor han aldrig plukkede kaprifolier. Jo, sagde han, det var, fordi der ikke fandtes kaprifolier på Hjelm; han havde ledt alle vegne efter dem. Samme aften plukkede jeg en stor buket af dem til fru Lund. Jeg vidste nemlig to steder på øen, hvor de groede, men jeg måtte fortælle Lund, hvor det var, før han kunne finde dem. Hos Lunds havde jeg et helt hjem. Når jeg kom, råbte fru Lund gerne ud til manden: "Martin, nu kommer vores dreng!"

Fyrpasser Lund og frue, Kroer og Erna.

At der var høje bakker på Hjelm, kan jeg bedst berette om ved at fortælle, hvordan vi bar os ad om foråret, når markerne skulle sås til. Hestene trak såmaskinen op ad bakken, men når maskinen var vendt, blev hestene spændt fra, og såmaskinen fik et skub, så den gik i gang. Kroer sprang op at sidde på maskinen for at styre! Jeg kom så bagefter ned ad bakken med hestene, klar til at spænde for igen. Det var da heldigvis ikke alle markerne, der var så stejle. Det var også på samme mark, vi, da vi havde fået selvbinder derover, måtte stå på det lille hjul i stedet for at sidde på sædet, for at maskinen ikke skulle tippe over.

Engang skulle jeg køre nogle tønder ajle ud, og da væltede jeg med vognen, så tøndene trillede ned ad bakken og endte nede i en lavning ved en gammel frugthave. Der var ikke andet for mig at gøre end at spænde fra og sætte hestene i stald. Derefter måtte jeg op til Lund efter hjælp til at rejse vognen og lade den løbe ned til tøndene, så vi kunne læsse den på. Der var altid hjælp at hente på fyret. - Jeg var også ene nogle dage, da fårene begyndte at læmme, men jeg havde fået besked om, hvordan jeg skulle sætte skillerum op, så fårene med lammene kunne blive hjemme. Mester syntes, det var morsomt at komme ned og se, hvor mange lam der var kommet. Til sidst sagde jeg, han skulle betale entre, når han kom hver dag. Jeg tog så for sjov og slog en kon-servesdåse fast på dørkarmen. Da jeg kom hjem fra marken og kikkede i dåsen, lå der en to-øre deri. Sådan havde vi det med hinanden på Hjelm.

Jenny med de tre lam og Johs. Olsens Leif

Der var flere af fårene, der fik tre lam. Af samme årsag var der et får, der døde, så vi måtte flaske lammene op. Det blev min bestilling med det resultat, at de tre lam fulgte mig lige meget, hvad jeg skulle bestille. Kørte jeg med hestevogn, løftede jeg lammene op i vognen, så de kørte med. Engang, da fyrinspektionsskibet "Argus" var ovre med forsyning, var der en herre (hvor meget han var, ved jeg ikke, men han havde godt med snore på ærmerne), der kom hen på gården, da jeg var ved at give lammene af sutteflasken. Han spurgte, om han måtte holde en flaske, og jeg forklarede ham, hvordan han skulle holde på sutten, for at lammet ikke skulle rykke den af. Han morede sig vældigt over det lam - sligt havde han aldrig set før. - Mester gik for øvrigt tit og drillede mig med, at jeg egnede mig godt til at gå med lam.

Engang jeg var i land (vi spurgte altid, om der var nogen, der skulle have bud med), spurgte jeg fyrmesterens pige, Erna, om hun ville have bud med. "Ja", sagde hun, "jeg vil gerne have for fem øre brystsukker i et rødt kræmmerhus." Da jeg skulle tilbage til Hjelm, var jeg inde hos købmand Lindberg i Ebeltoft. Det var der, vi handlede, og der var jo altid noget, vi skulle have med. Da jeg havde forlangt det, jeg skulle bruge, sagde jeg, at jeg gerne ville have for fem øre brystsukker, men det skulle være i et rødt kræmmerhus. Det fik jeg også, men måtte ikke betale for det, da man var klar over, det var en spøg. Erna havde ikke regnet med, at jeg gik med på spøgen.

Det var også Erna, der, når jeg havde været i land, kom og spurgte, hvad jeg havde oplevet derovre. Da jeg aldrig tog til bal eller ud at more mig, men tog hjem til mine forældre, sagde Erna: "Ved du hvad, gamle, du er slet ikke værd at sende i land, for du oplever aldrig noget!" Erna kaldte mig altid "gammel".

Jeg var 25 år dengang, og Erna var 16, så der var jo også lidt forskel på os.

Det blev spøgefuldt fortalt om Hjelms tilblivelse, at det var en troldkælling i Norge, der havde forset sig på et kirkebyggeri på Samsø. Hun fyldte sit forklæde med jord og kastede det efter kirken. Undervejs gik der hul i forklædet, og der faldt en lille klat ud - det var Hjelm! Der var jo noget om snakken, blot var det isen, der havde ført jord og sten med sig. Det fik jeg bekræftet af en statsgeolog, der kom over på øen for at undersøge de forskellige sten. Han kunne ved at slå stenene over og se dem indeni fortælle, hvilket fjeld i Norge der var af samme stenart. Geologen var for øvrigt blandt dem, der fik en mågeklat, og den faldt så uheldigt, at den løb inden for hans flip! Jeg måtte have hans lommetørklæde dyppet i havet og vaske ham ren. Der var ikke mange, der i mågetiden kom pletfri fra Hjelm! Det blev en travl sommer på Hjelm. Greven havde fået for vane at komme til Hjelm om søndagen, så vi havde ekstra arbejde med at sejle med ham og stå på pinde for ham med, hvad han kom i tanker om, der skulle gøres, når han var der. Kroer og jeg blev da enige om, at kom greven om søndagen, holdt vi blot fridag om mandagen! Der vankede ikke noget ekstra fra grevens side. Han havde tit gæster med over, men var der noget tilbage enten i vinflasken eller snapsflasken, var der også slået en streg på etiketten, hvor langt indholdet gik til. Engang stod der en æske med fyldt chokolade, men inden i låget var skrevet: Indhold seks stk. - jo, han var greve, endda lensgreve, vi andre slet ingenting i hans øjne.

Greven havde bestemt, at den ringeste af markerne skulle tilplantes. Den skulle derfor brakkes i løbet af sommeren, så den blev pløjet, tromlet og harvet, så vi kunne få ukrudtet kvalt. Da havde jeg en morsom oplevelse med en fasanhøne, der havde en rede med otte æg i der, hvor jeg skulle pløje. Jeg kunne jo ikke køre udenom, så der var ikke andet at gøre end prøve at flytte reden.

Jeg lavede så en fordybning i den pløjede jord og gravede forsigtigt ind under reden med hænderne og flyttede den over i fordybningen, jeg havde lavet. Jeg holdt selvfølgelig øje med, om fasanen nu ville fortsætte rugningen. Det gjorde den, da den først havde bragt orden i reden. Næste gang, jeg kom og skulle pløje, så jeg de tomme skaller i reden og var klar over, at æggene var blevet ruget ud. Da jeg stod og kikkede mig omkring, hørte jeg en klukken, som om det var en skrukhøne. Det var det også, idet fasanen kom helt hen til mig med otte kyllinger. Det var, som om den ville vise mig, hvad der var blevet resultatet af, at jeg havde flyttet dens rede. På sådan en tid spekulerer man på, hvor meget dyrene forstår af vi menneskers adfærd.

Den gamle gård.

Den nye gård.

Ja, sommeren blev travl. Greven havde aftalt med håndværkere, at der skulle bygges en ny gård oppe ved Kastelsbakken. Han ville så have den gamle bolig for sig selv. Der kom først et par murere derover, idet det var det

nemmeste at lave stenene derovre. Der var jo nok, der skulle sejles over endda. Alt blev udskibet fra Elsegaarde og sejlet over i kreaturprammen. Det første, der blev bygget, var en staklade, som blev lukket i den ene ende. Der blev stillet et komfur op, og så kom der en kone med fra Stenvad til at lave mad til alle de murere og tømrere, der kom derover. At det kunne blæse på Hjelm, erfarede en af murerne: han var lige blevet færdig med en mur ved enden af laden, da de skulle ind at spise til middag. Da han kom ud igen, var muren blæst om, og så blev han jo drillet af de andre. Da der blev rigtigt travlt, måtte vi have et spand heste og en kusk mere over på øen. De skulle jo være færdige inden efteråret. Der var en af arbejdsmændene, der var med Kroer, når de skulle hente cement og kalk. Engang blev der så høj sø, at det sprøjtede ind i prammen, og da kalken var ulæsket, begyndte det snart at koge. Til sidst måtte arbejdsmanden bjerpe sig over i motorbåden. Det endte med, at prammen blev fyldt med vand, så de måtte kappe linen og lade prammen drive. Der var senere en fisker fra Grenaa, der bjergede den. Da lå den med bunden i vejret, så der var hverken kalk eller cement i den, men prammen var jo også det vigtigste at få igen. Den var ikke let at undvære til al den sejlads. Kusken, der var kommet over sammen med de nye heste, blev hurtigt ked af at være på Hjelm. Han tog med postbåden i land om lørdagen sammen med håndværkerne, men glemte at komme igen mandag morgen. Vi så ham ikke mere, og derfor kom jeg til at køre de fleste materialer til den nye gård. Ind imellem var jeg også ude at pløje riller til nyplantningen. Der var kommet to mand over for at plante, så der var mange beboere på Hjelm dengang.

Vi havde på gården skiftet husbestyrerinde, idet Johanne havde taget plads i København. Den første, der kom, var der kun en måned. Så var hun ked af Hjelm. Den næste blev heller ikke længe, men så blev Kroer forlovet med en fra Ebeltoft, og så blev hun på Hjelm

resten af den tid, jeg var på Hjelm. Det var dog slut med vores hjemmekærnede smør, da Johanne rejste - det ville de andre ikke have med at gøre.

Da harejagten gik ind, holdt greven klapjagt derovre. Gæster var de Mylius Benzon, Honnens de Lichtenberg fra Eidstrup, landsretssagfører Skeel i Ebeltoft, nogle fra gården Ishøj og mange flere. En del drenge fra Ebeltoft var med for at klappe. Nogle af murerne hjalp også. Erna fra fyret og jeg var også med. Der var en mængde harer og fasaner. Nogle af harerne reddede livet ved at springe i havet og svømme udenom - de fik lov at løbe. Der var en, der kom i klemme mellem Ernas ben. Hun løftede den op i ørerne og gik hen til greven med den. Han blev rasende og spurgte hende, om hun troede, de skød tamme harer til en klapjagt, så den slap også fri.

Der var en af murerne, der gik lidt for sig selv og var kommet hjem til gården, hvor han gennem vinduet kunne se en hel del flasker på bordet. Han listede ind, for han kunne godt tænke sig at smage, men de glas, der var brugt, ville han ikke drikke af, og de rene turde han ikke bruge. Han tog så en rask beslutning og drak en ordentlig slurk af flasken, for smage ville han, og det morede vi os meget over bagefter. Da jagten var færdig, skulle jægerne have noget at spise. Greven havde smørrebrød med fra et hotel i Ebeltoft, men ikke noget til drengene. De blev sendt ud i køkkenet for at få noget at spise, og de spiste alt det brød og pålæg, vi andre skulle have resten af ugen. Kroer måtte senere sejle til Elsegaarde efter ny forsyning til os.

Mens jægerne spiste, kørte Kroer og jeg rundt på øen og samlede harer og fasaner op. De blev kørt hjem til gården og lagt i en lang række. Der var nogle og firs harer, tallet på fasaner husker jeg ikke. Jægerne skulle fotograferes med byttet. Bagefter skulle vi så læsse det på vognen igen og køre det ned til båden, jægerne var sejlene i. Vi skulle altså

have fat i vildtet en gang til. Jeg bryder mig stadig ikke om haresteg, selv om det selvfølgelig ikke gik an, at vi på gården fik en hare til os selv. Jeg tror heller ikke, nogen af os kunne have spist den. Vore fingre og tøj lugtede af harer flere dage efter.

Det blev så ved den tid, vi skulle have lam sejlet i land. Jeg havde stadig mine dæggelam, det vil sige, de to mindste gik mest ude ved fårene, men det største, et gimmerlam, blev ved at følge mig. Engang, da greven var på øen, spurgte jeg ham, om jeg kunne købe det. Ja, han ville dog først se, om det kom, når jeg kaldte. Vi fulgtes ad et stykke fra gården. Jeg råbte på "Busser" (det havde jeg kaldt lammet, fra det var lille). Det kom straks springende hen til mig, men greven syntes nu, det var for godt et lam at sælge til mig. Han kunne godt se, jeg fik vand i øjnene, men han sagde ikke mere. Jeg fortalte til mester, at jeg ville købe lammet, og mester sagde så til greven, at han burde forære mig det, da jeg havde reddet de tre lam, der ellers var døde. Da jeg så greven igen, sagde han, jeg godt kunne købe lammet for 40 kr., men så måtte det ikke gå mellem hans får længere. Jeg skulle selv sørge for foder til det. Jeg var ligeglad, hvad jeg skulle give for "Busser", bare jeg fik lov til at beholde dyret. Jeg startede op til mester og spurgte, om jeg måtte tøjre "Busser" på bakken rundt om fyret. Det måtte jeg godt, og fyrpasser Lund tilbød, han nok skulle flytte hende. Det meste af tiden gik hun dog løs, da fyret jo var indhegnet. Her gik hun så, til jeg skulle en tur hjem. Jeg var med postbåden ind, og lammet stod med hovedet i mit skød på hele turen ind. Fra Ebeltoft måtte vi i hver sin banevogn til Grenå. Derfra spadserede vi så de to en halv km. hjem og fulgtes ad helt ind i stuen. Jeg overlod lammet til min mor, hvor jeg vidste, det var i gode hænder.

Da murerne var færdige med den nye gård, rejst de igen på nær en arbejdsmand, der skulle rydde op. Det sidste, tømrerne lavede,

var at pudse gulvene af, og de havde endda kludesko på. Gulvene mistede imidlertid deres pæne udseende, for det sidste, arbejdsmanden lavede, var at pudse kakkelovnene. Der var en i hver stue og i værelset på loftet. Han spildte kakkelovnssværte på gulvet og gik og trådte i det og drejede rundt på hælene, så sværten var trådt ned i brædderne. Husbestyrerinden blev gal, og hun ville ikke skure de gulve. Det gik jeg så i gang med. Det var nu mest, fordi jeg gerne ville flytte ind i værelset på loftet. Der kunne jeg jo fyre, når det blev vinter. Brændsel kunne jeg samle ved stranden. Der drev tit store stykker kul ind. Mester skulede somme tider til mig - han var jo strandfoged. Efter endt byggeri blev det ene spand heste sejlet til land igen. Vi kunne kun sejle med en ad gangen. Den blev bundet mellem to bomme midt i prammen, der var med dobbelt bund og med huller til at sætte bommene i. Når vi sejlede med kreaturer, stod de bundet på tværs. Der kunne være seks - syv stykker ad gangen. Det var en ret stor pram, og den var forsynet med en lænsepumpe. Det fartøj har jeg været skipper på mange gange.....

Om efteråret skulle der også en hel del brændsel til, både til os og fyret samt til personalet der. Brændslet til fyret kom "Argus" med. Det blev sejlet ind på kysten og læsset på vognen. Jeg kørte op med det. Det var første gang, jeg så mandfolk arbejde med handsker på, og dette studsede jeg en del over. Selv har jeg aldrig, siden jeg blev voksen, ejet et par vanter, selvom vinteren har været aldrig så kold. Vi gik så i gang med roerne og det sædvanlige efterårsarbejde. Resten af vinteren gik vi og havde det godt. Der var ikke andet arbejde end at tærskes og passe kreaturer, som var flyttet ind på den nye gård sammen med os andre. Det eneste, der blev på den gamle gård, var fårene. Der var ikke bygget fårehus på den nye gård. Det var også nemmest med bare at lukke døren op, så gik fårene selv ud og ind. Der skulle blot strøs ved dem og køres et læs roer derned. I fårehuset blev der kun

muget ud hvert forår, og fårene gik næsten også oppe under loftet til sidst.

Jeg må hellere få et par småoplevelser med. Der kom om sommeren en del gæster til Hjelm. De måtte bare ikke komme i land, men Kroer og jeg roede gerne ud og talte med dem. Så endte det gerne med, jeg kom i gang med at ro dem i land. Der kom engang en kvase med et selskab, der gerne ville i land. Det var jo med at komme op i fyret og nyde udsigten. Jeg kunne ikke forstå, skipperen ikke ville med i land, men ved at kikke ned i en af køjerne så jeg, at der lå en dame dernede. Hun var meget søsyg, så for hende var det en blandet fornøjelse. Hun så ikke engang øen. Engang, da greven var derovre, skulle han overnatte. Han boede hos mester. De havde været med hinanden en tur rundt på øen. Greven gik og fortalte, hvad han ville have lavet. På den måde gik han det meste af tiden og sagde: "Jeg vil det og det!" Mester sagde ikke noget, før de var inden for den hvide låge på fyrets grund, så sagde han ganske roligt: "Nu er jeg ligeglad med, hvad greven vil, for her inden for den låge har De ikke noget at skulle have sagt - her er det mig, der bestemmer!"

Lægesønnerne og "Jens"

Der var også folk, der skrev til mester om at måtte komme på besøg, og det kunne greven ikke forbyde. Der var blandt andet en læge med to sønner og en nevø på besøg. De gik en

tur rundt om øen sammen med fru Jensen og kom også ned på den gamle gård, hvor jeg var alene hjemme. De ville gerne se grevens stue. Der var gamle møbler derinde, der hørte hjemme på Gl. Estrup. Jeg sad og talte med dem. Lægen spurgte, om landbrugsarbejdet ikke var strengt. Det syntes jeg nu ikke, det var. Da de gik fra gården, spurgte fru Jensen, om han var klar over, at det var en dame, han havde talt med. Den oplysning blev han højst forbavset over. Dagen efter var jeg i græsmarken for at flytte og vande tyren, og da kom lægen og de unge mennesker og skulle til stranden. Lægen kom straks hen til mig og fortalte, hvor forbavset han var blevet, og spurgte, om han måtte se mine hænder. "Ja," sagde han, "det er jo arbejdsnæver, men havde jeg set på dem i går, kunne jeg nok have set, De var en pige. Jeg havde ellers ikke troet, jeg som læge kunne lade mig narre, men nu har vi fotograferet alle Hjelms seværdigheder - må vi så have lov at fotografere Dem også?" Jeg blev så stillet an mellem de unge mennesker og fotograferet. Følgende lørdag kom der takkebrev til mester, og der var et billede med til mig, hvor der bagpå stod: "Med venlig hilsen til "Jens" fra fire glade turister." - Det er morsomt senere at have sådanne erindringer. Jeg fik bagefter af Edel at vide, at lægen havde holdt mig i hånden i fem minutter og havde stået og talt med mig et helt kvarter.

En sommerdag, greven var på Hjelm, kom han i tanker om, at hestene skulle i havet og vaskes. Kroer red så ud på Klaus, mens jeg holdt Blis. Så sagde jeg: "Bare der havde været en sten, jeg kunne stå op på, så kunne jeg godt have redet ud med Blis!" "Jamen, vil De det?" sagde greven, "så skal jeg hjælpe Dem op." Jeg smed træskoene, og greven hjalp mig op. Blis var ikke den, der var bange for vand. Han blev ved udefter, til det blev så dybt, at han kunne svømme. Da var jeg nær faldet af, for jeg vidste ikke, at heste lægger sig om på siden, når de svømmer. Fyrpasser Lund var i mellemtiden kommet til, og han

bebrejdede mig, at jeg var redet ud, men jeg syntes selv, det var helt i orden, ellers skulle Kroer jo have været i vandet to gange, og helbredsmæssigt var han ikke så stærk som mig.

Det hændte en sjælden gang, jeg havde pigetøj på. Det havde jeg en søndag, greven var der. Han ville have at vide, hvor jeg skulle hen, og jeg svarede, at jeg skulle i byen. Han spurgte så, om jeg skulle i land. "Nej", sagde jeg, "jeg skal op til Lunds og drikke kaffe." - "Kalder De det at gå i byen?" sagde greven, hvortil jeg svarede: "Ja, det er da den eneste måde, vi kan komme i byen herovre."

To fine damer: Jenny og fru Lund.

Mens jeg var på Hjelm, døde købmand Lindberg i Ebeltoft. Fyrmesteren og fruene og Lund og fruene sejlede til Ebeltoft til begravelse. Det var det fineste vejr, da de sejlede fra Hjelm, men om eftermiddagen blæste det op, og da vi nåede aften, var det storm. Vi håbede, vore venner ville blive i

Ebeltoft til dagen efter, og assistent Hansen forberedte sig på at tage vagten på fyret hele natten. Vi på gården gik og var urolige og gik skiftevis med kikkerten og så over mod vigen. Da det omtrent var mørkt, kom der en lanterne til syne. Det var så alligevel folkene fra fyret, der var på vej hjem. De kunne jo ikke se, hvor slemt det var. Havet var i oprør. Vi blev ved med at holde øje med båden og fik fat på hestene til at trække båden på land. Der var et vældigt landløb, så vi måtte have en pram ud også. Den gik Kroer og jeg ud ved siden af. Motorbåden var gået så langt ind, den kunne komme, og så kunne vi holde prammen, så damerne kunne komme i land. Fru Lund var søsyg i flere dage efter. Fru Jensen var mere trænet, men der var ingen, der var glade for den tur. Vi fik motorbåden slæbt på land, men da var klokken hen ved 11 om aftenen, men hvor var vi alle glade, at det var gået godt. På en sådan tid var vi alle lige. Der var i det hele taget et vældigt godt forhold og sammenhold mellem beboerne på Hjelm dengang.

Jeg oplevede atter den dejlige forårstid på Hjelm, idet jeg først rejste derfra, efter at vi havde samlet mågeæg. Da kom greven over med et helt selskab og sine børn. Han havde seks, og dem skulle vi kalde grever og komtesser, selv om de jo ikke var så gamle. Greven havde inviteret gæster over at spise mågeæg. De skulle selv koge og ordne maden, men der var ingen, der forstod at tænde en primus. Da jeg var hjemme og tømme æg af, kom greven og spurgte, om jeg forstod at tænde en primus. Jeg måtte så ind og ordne den og fortælle dem, hvordan den skulle slukkes igen. De skulle da også have at vide, hvor længe æggene skulle koge. Der var sikkert ingen af dem, der før havde prøvet at koge et æg. Til aften sejlede Kroer gæsterne over igen. Helga og jeg gik ned for at se, om der var noget at rydde op. Aldrig, hverken før eller siden har jeg set et bord svinet til som det, de fine herrer og damer havde forladt. Dugen var overspildt, glas stod halvfulde af æggesnaps og te så sort, at den hang i kopper

og glas, halve stykker mad med smørret ned i dugen osv. Hvem der ikke har set det, kan ikke forestille sig, hvordan der så ud, og Helga blev så gal, så gal. Dette svineri ville hun ikke gøre rent. Kroer fik besked, da han kom tilbage, at det svineri måtte han selv gøre rent. Han gik og kikkede på det et par dage, men tog så en balje vand og satte det hele i blød en dags tid. Derefter fyrede han i gruekedlen, varmede vand og gik så i gang med opvasken. Han ville ikke være bekendt at sætte mig til det. Den opvask havde vi en del sjov med. Det var nogle fine grever og komtesser, skal jeg love for!

I den tid, vi samlede mågeæg, kom der ofte sejlende gæster til Hjelm. De fik at vide, at de ikke måtte tage mågeæg, men det var de færreste, der kunne lade være at tage nogle stykker i lommerne. Så stod vi da bare og talte med dem. Vi vidste nemlig, æggene var så tyndskallede, at de snart ville gå i stykker. Det varede sjældent ret længe, før æggehviden sivede ud fra lommerne! Det værste syn var en skolelærer, der var derovre med en del skolebørn. Han havde været så letsindig ikke alene at putte æg i lommerne, men også nogle stykker i hatten og sat den på sit hoved. Kroer stod og talte med ham, da æggehviden begyndte at løbe ned ad hans kinder! Jo, vi havde mange gratis glæder på Hjelm.

Engang, da vi havde fået for få æggekasser over, ville Kroer og en Ebeltoftfisker, der var derovre, sejle over efter kasser. Alle beboerne var samlet på stranden. Da de skulle sejle, råbte mester ud til fiskeren, at han ville give ham en krone for at svømme i land. De blev enige om to kroner, og så sprang fiskeren i vandet med tøjet på. Jeg var ved at bjerge rullerne fra båden ind til land. En af rullerne var drevet ud, så jeg måtte ud med en robåd for at hente den ind. Mester bød mig så 25 øre for at vade ud efter den. Selvfølgelig vadede jeg ud i vand til halsen og fik fat på rullen, men jeg måtte svømme til sidst, og det var også fuldt påklædt! Om aftenen skulle vi op

til mesters og have kaffe, og fiskeren fik sin tokrone og jeg min 25-øre.

Det var også på Hjelm, jeg bestemte at holde op med at ryge. Derfor blev cigarkassen sat foran mig, når vi var samlet, men jeg holdt stand. Jeg røg ikke mere. Sådan havde vi mange små morsomheder på Hjelm.

Desværre nærmede tiden sig, da jeg skulle rejse. Jeg havde til 1. juni taget plads på "Stensmark" som køkkenpige. Jeg skulle med postbåden til Ebeltoft. Greven var også på Hjelm, men skulle sejles til Elsegaarde. Han ville da have postbåden til at sejle sig derover først, så ville han tage mig med i bilen til Ebeltoft. Da vi var kommet godt til søs, skulle greven og sønnerne have et stykke mad spist, de havde med. Greven spurgte så mig, om jeg ville smage et stykke med røget fårekød fra Hjelm. Jeg sagde ja tak. Så tog han et stykke med fingrene og gav mig det - det kunne ikke gå an, at mine fingre kom i hans madpakke!

Alle beboerne var ellers nede at vinke farvel til mig. Greven kunne godt se, jeg var lidt beklemmt. Han spurgte, om jeg var ked af at rejse fra Hjelm. "Ja," svarede jeg. "Så kunne De have giftet Dem med Kroer, så kunne De være blevet derovre", sagde han - men så meget havde han nu ikke at bestemme. Hvem jeg skulle giftes med, ville jeg selv afgøre

Køkkenpige på “Stensmark” 1931

Den første juni rejste jeg så fra Hjelm for at blive køkkenpige på “Stensmark”. Det var jo atter en forandring på tilværelsen. Det kneb lidt i begyndelsen at vænne sig til ikke at skulle med i marken. Jeg kikkede langt efter karlene, når de rykkede ud. Jeg ville gerne have været med.

Foruden mig var der af fremmede pigen Lis, der var datter af kaptajn Mikkelsen på “Asgaard” i Ginnerup. Ellers var der de voksne døtre, hvoraf Harriet, der var den ældste, stod for maden, i hvert fald for tilrettelæggelsen. Det var jo gryder i større format, der skulle til. Vi kogte bl.a. formad af 15 liter mælk, hvis det var mælkemad, vi skulle have. Da der blev lavet god kost på “Stensmark”, lærte jeg en god del madlavning. Harriet var lige hjemkommet fra husholdningsskole, og fru Ric-Hansen var selv meget dygtig og ikke bange for selv at hjælpe, når der var travlhed, og flinkere frue at arbejde for tror jeg ikke fandtes. Vi hørte aldrig, hun sagde til os, om et stykke arbejde skulle gøres, nej, der blev sagt: “Vil De gøre det eller det?” At det ikke blev gjort med det samme, gjorde ikke noget. Vi blev også opfordret til at sidde ned til alt arbejde, vi kunne lave siddende, så vi behøvede ikke springe op fra stolen, fordi fru kom ud i køkkenet. Vi har mange gange arbejdet i køkkenet, hvor vi piger sad ned, og fru stod op. Hun sagde selv, at hun ikke kunne arbejde siddende, men vi andre skulle sørge for at sætte os for at skåne vore ben så meget, vi kunne.

Det var også en ordentlig portion mellem-madder, der skulle smøres om aftenen, da hver af karlene skulle have tre rundtenommer med pålæg, og resten, hvad de kunne spise, var fedtemad. Hver lørdag fik vi pandekager, men dem måtte Harriet selv bage. Jeg sagde rent ud, jeg ikke ville, men jeg skal love for,

at hun kunne. Der var tre store pander i sving, og Harriet var perfekt til at vende pandekager i luften. Havde jeg prøvet på det, havde det nok endt med, de var røget i komfuret. Derimod nægtede jeg ikke en dag, Ric-Hansen spurgte, om jeg kunne gå ud at slå hø, mens sønnen Albert kom hjem og fik sin middagsmad. Der var så andre, der måtte tage opvasken, men fru sagde, at det ikke måtte vare for længe. Da jeg kom ud i marken til Albert, sagde han: “Jeg skal nok give mig god tid; jeg ved jo, du gerne vil køre.” Så fik jeg besked på, hvor tit jeg skulle smøre slåmaskinen. Så gik Albert hjem, og jeg så ham ikke igen før omkring kl. tre, hvad jeg jo ikke var ked af. At der så var sure ansigter i køkkenet, lod jeg, som jeg ikke så.

Storvasken på “Stensmark” var jo også større i format med alle de lagner og håndklæder fra karlene, og da der var syv børn og fire voksne inde, kunne der godt blive samlet en del sammen, men iblødsætning og finvask sørgede fru selv for sammen med mig. Vi stod side om side ved hver sin balje med vaskebrættet. Alt det grove blev vasket på maskine, der blev trukket af en af karlene. Tøjreparation var der ikke noget af for mig. Det ordnede fru selv. Hun var lige så ferm til syning som til alt andet. Hun syede også selv sit og børnenes tøj. At hun ikke gik af vejen for noget, lige meget hvad, kan jeg bevise med at fortælle, at da fodermesterens, der dengang boede i et lille hus, der lå helt nede ved stranden nord for Fornæs, fik en søn, da gik fru selv ned og passede konen i barselsseng og holdt huset i orden, men maden kom hun op på gården efter. Fodermesteren gik for spøg og spurgte, om vi havde set hans nye husbestyrerinde. Det tog fru med et smil som alt andet. Hun syntes selv, det var morsomt at gå og gøre rent i de små stuer. En aften gik Lis og jeg ned for at se

den nyfødte. Da lavede fru Ric-Hansen kaffe til os. Sådan var hun hele vejen igennem.

Fodermesterens hus.

Fruens mor, der havde en gård på Fyn (hun var enke), kom jævnligt på besøg. Hun kom altid ned i køkkenet og hilste på os, og hun rejste heller ikke igen uden at komme og sige farvel.

Om sommeren kom der en del gæster, bl.a. den kongelige hoffurer Bech og frue, der var ungdomsveninde med fru. Det var en ferie, hr. Bech nød i sommertøj og blød flip. Engang skulle der være en større fest - jeg husker ikke anledningen, men der kom fremmed kogekone, og fodermesterens og husmandens koner var og hjælpe til. Jeg skulle så hjælpe med det oppe i spisestuen med borddækning. Vi havde et rigtigt langt spisebord, hvor der var sat et ekstra ben under midten. Det var nu så som så med borddækningen, for vi skulle bare sætte det hele fra os på anretterbordet. Alt, hvad der skulle på spisebordet, anbragte Bech selv, og det skulle stå bestemt. Han vidste jo nok fra hoffet, hvordan et bord skulle dækkes. Han havde også af sin frue fået besked på, at på "Stensmark" måtte han aflægge sin vane med hvide handsker at køre en finger hen i vindueskarmen! Det må have været et godt selskab, for da de var færdige med at spise, kom fru Bech ned i køkkenet og gik hen til spisekammerdøren og slog det ene klask efter

det andet samtidig med, at hun sagde: "Jeg fik den og også den der!" Vi i køkkenet kikkede forbavset på hende, indtil det gik op for os, hvad det var, hun slog. Det var fluer, men vi i køkkenet, der jo altså var ædru, kunne ingen fluer se, så vi gav os til at grine. Jeg tror ikke, fru Bech var klar over, det var hende, vi lo af.

Lis og jeg cyklede jævnligt om aftenen enten hjem til mine forældre eller en tur til "Asgaard", så jeg lærte jo efterhånden kaptajn Mikkelsen at kende, også fra hvad Lis fortalte. Både Lis og jeg havde bestemt at rejse fra "Stensmark" til november. Lis skulle hjem. Jeg havde ikke bestemt, hvad jeg ville, men en aften, vi var på "Asgaard", blev det bestemt, at vi begge tog derhen for vinteren, da både husbestyrerinde og pige skulle rejse. Vi fortalte ikke på "Stensmark", at vi begge skulle på "Asgaard". Det var jo ikke ved tiden at sige op endnu. Den dag, hvor jeg gjorde det, blev der spurgt om, hvor jeg ville hen, og da jeg så fortalte det, blev det taget meget fortrydeligt op. De kunne ikke forstå, kaptajn Mikkelsen ikke havde ringet og spurgt, hvordan jeg var, inden han fæstede mig, men det ville han ikke, fandt det ikke nødvendigt. Han vidste jo fra Lis, hvor godt hun og jeg kunne arbejde sammen, så 1. november 1931 rejste jeg så fra "Stensmark".

Pige på "Asgaard"

"Asgaard".

At flytte til "Asgaard" var atter en forandring. Der var ikke indlagt vand, det vil sige: i et hjørne af køkkenet stod et stort, rundt kar,

som karlene fyldte op hver morgen. Der var vandhane i kostalden og en uden for kostaldmuren, hvor karlene vandede heste. Grunden til, at der ikke var indlagt vand, fortalte Lis, var, at hendes mor gerne ville have det. Kaptajnen og fruene var separeret, og hun boede i Horsens. Der var da udløb til spildevandet, troede jeg, men opdagede snart, at vandet kun løb ned i en spand under vasken, der selvfølgelig løb over, så der blev noget at tørre op. I stedet for afløb skulle spanden hældes i en åben rendesten, der løb lige uden for køkken-vinduerne, og da kaptajnen holdt gæs, gik de jo og snadrede i vandet lige uden for vinduerne med det resultat, at de havde knaldet et par ruder. Derfor var der lavet en ramme med hønsetråd for hvert vindue - det blev der jo ikke lysere i køkkenet af.

Der var heller ikke elektrisk lys, men mange petroleumslamper, der alle blev pudset hver fredag. Brændslet var tørv og kun træ til optænding i komfuret. Ovenpå i kaminen fyredes der med koks. Det tog jo længere tid at få gryderne i kog der end med det gode bøgetræ på "Stensmark", men så var gryderne da heller ikke så store. Jeg skulle også selv hente brændsel, men det var nemt nok. Der var kælder under hele huset, så der var et stort brænderum, så jeg ikke skulle udenfor efter det.

Det mest primitive, jeg kom ud for, var alligevel toiletforholdene. På "Stensmark" var der badeværelse med træk og slip. Her var der et udhus ved enden af stuehuset. Der var vaskerum ud mod gården, men ud mod marken var to rum til WC, men vi skulle gennem det ene for at komme ind i det andet, der var beregnet til kaptajnen og os. Der kunne jo da kun bruges et ad gangen på den måde. Det, jeg undrede mig mest over, var, at der ikke var nogen spand, indtil jeg selv var der en dag, da der blev løftet en lem af udenfor og stukket en skovl ind. Det var kaptajnen, der selv muggede ud der på den

måde, og meget praktisk lå møddingen lige udenfor. Jeg så senere, at der bare var sådan en lem til hver. Ja, det må man da vist kunne kalde for et lokum.

Husholdningen var heller ikke så stor der. Den bestod af kaptajnen, husbestyrerinden fru Sørensen og hendes to børn, en dreng og en pige. Ja, så var der en forvalter, en staldkarl, tre karle, Lis og jeg. Der var en gift fodermester, men han boede nede i Ginnerup. Fru Sørensen havde været på "Asgaard" en tid, før vi kom der, og det var længe nok til, at hun og kaptajnen havde haft det første sammenstød. Det var om børnene. De kunne efter kaptajnens mening ikke sidde ordentligt ved bordet. Det var noget, han var meget striks med. Det var resulteret i, at børnene fik deres mad på værelset. Der var så kun vi fire plus forvalteren, der spiste med i spisestuen. Om middagen havde jeg karlene at sørge for. Det kunne bedre lade sig gøre om aftenen, da karlene jo kunne få hele deres mad ind på én gang. Kaptajnen sad gerne i kontoret, når der blev sagt værsgo`. Vi andre stod pænt bag hver sin stol med hænderne hvilende på stoleryggen, indtil kaptajnen kom og trak sin stol ud, satte sig og sagde værsgo`. Så først måtte vi trække vore stole ud og sætte os.

Det porcelæn, der blev brugt til karlene, stod på en hylde i spisekammeret, og det meste af det var en del skåret. En dag kom kaptajnen ned og stod og kikkede på det her porcelæn, og ville så vide, hvornår det var slået itu, hvortil både Lis og jeg svarede: "Det ved vi ikke. Sådan var det, da vi kom", hvortil kaptajnen svarede: "Javel, sådan har jeg sgu købt det!" Denne talemåde blev tit brugt mellem Lis og mig.

Jeg havde betinget, da jeg blev fæstet, at jeg skulle have nogle dage fri først i november, og dem benyttede jeg til en tur til Hjelm. Jeg havde skrevet til Lund om at hente mig i Elsegaarde. Så kunne det passe, jeg tog med

postbåden tilbage om lørdagen. Jeg havde ikke glemt de gode dage på Hjelm.

Tilbagekommet til "Asgaard" igen fik jeg at vide, at fru Sørensen var kommet på kant med karlene. Hvordan ved jeg ikke, men de havde hævnnet sig ved at fylde en ekstra transportspand vand i vandkarret, og da der var en revne øverst i karret, flød den spandfuld vand jo ud på gulvet, så hun havde et større arbejde med at tørre op. At fru Sørensen var nem at komme imellem med, skulle jeg selv snart erfare. Hun stod sjældent op før mellem halv ti og ti, og der var aldrig tale om, jeg dagen før kunne få nogen besked om, hvad der skulle laves til middag, og bestemme det selv, måtte jeg ikke. Det resulterede i, at hvis jeg skrællede kartofler, skulle vi have pillekartofler. Satte jeg kartofler over til at pille, skulle de skrælles, så jeg var klar over, det gik til en tid, inden der kom et sammenstød. Der var jo også de to børn, hvoraf pigen var den ældste og en sød pige hele vejen igennem. Hun blev kaptajnens følgesvend. Hun løb i hælene på ham altid og gik og hjalp ham, hvor hun kunne. Vi morede os tit, når de to kom over gården: kaptajnen med lange skridt, så pigen løb i småtrav for at følge med, men de snakkede og lo, så det var en fornøjelse at se dem sammen. Drengen på fem år var godt forkælet og var altid i hælene på sin mor. Var hun i køkkenet, varede det ikke længe, før Anders også kom, og det var med at smække døren på vid gab, og da døren gik ud til en åben gang med trappe ud i gården, bad jeg ham om at lukke efter sig, men så var moderen der med sit: "Nej, lille Anders, du må rigtignok godt lade døren stå!" En dag var han så uheldig at komme og smække døren op, da moderen ikke var til stede. Jeg tog drengen i armen og sagde til ham om at lukke, og så skulle han ikke bryde sig om herefter at lade døren stå. Jeg var jo klar over, at han sladrede, men efter den tid, når han kom i køkkenet, kikkede han efter mig, så bare jeg så lidt bestemt ud, skulle han snart få døren lukket.

Det var det samme med Anders, når jeg enten lagde dej, eller jeg hakkede kød, så skulle han op og sidde på køkkenbordet og sidde og rage i det med fingrene. Jeg satte ham selvfølgelig ned med det resultat, at moderen satte ham op igen med besked om, at det måtte han da rigtignok godt, men jeg tog lige så rask og satte ham ned på gulvet igen med den besked til hans mor, at hvis hun satte ham op igen, måtte hun selv lave maden. Jeg ville ikke have ham til at sidde og rage i den mad, jeg skulle lave. Så forsvandt både hun og drengen ud af køkkenet. Sammenstødet kom en dag, det var meningen, vi skulle vaske storvask. Da kunne vi ikke blive enige om, hvordan tøjet skulle sorteres, så det endte med, jeg sagde til hende, at hun hellere helt måtte overlade vasken til mig, "for det er ikke noget, De har forstand på!" Så fik jeg besked på at samle tøjet sammen og lægge det på loftet igen, så skulle vi ikke vaske. Jeg tror slet ikke, fru Sørensen rigtigt havde været vant til selv at stå for en husholdning.

Jeg regnede jo så med, at vores mellemværende var ovre, men der gik ikke længere tid, end til vi skulle lave aftensmad. Karlene fik varme kartofler, og dem var det min bestilling at sørge for. Jeg stod ved komfuret og ventede med begge hænder på vandkedlen, at den skulle komme i kog til te. Lis var også i køkkenet at rette an, hvad der skulle på bordet oppe. Da kom fru Sørensen og ville lave mad til børnene, jeg husker ikke hvad, men der var da kød, der skulle skæres i stykker og varmes i en gryde. Nu var vores gryder jo sorte i bunden af den fyren med tørv, så da hun kom hen til mig, kørte hun den sorte gryde hele vejen ned ad mit ærme. Da det var en lys striktrøje, jeg havde på, så ærmet jo godt ud. Lis udbrød med det samme, om jeg kunne finde mig i det, hvortil jeg svarede: "Ja, trøjen kan da vaskes". Da fru Sørensen var færdig med at skære kød, vendte hun den lange, spidse køkkenkniv, så den var lige over mine fingre. Nu var det måske

hendes mening, at jeg skulle flytte mig, hvad jeg ikke gjorde, men holdt øje med kniven, der blev kørt frem og tilbage, men uden at røre mig, hvad der nu heller ikke ville have bekommet hende vel. Der skete ikke mere, men jeg måtte jo have en anden trøje på, inden jeg gik til spisning.

Efter aftensmad og opvask sad Lis og kaptajnen gerne i kontoret sammen. Da fortalte Lis sin far, hvordan fru Sørensen havde båret sig ad. Det ville kaptajnen jo have nærmere forklaring på, og var der to, der var uenige, blev de begge kaldt til kaptajnen til forhør. Han ville vide, om det var sandt, hvad Lis fortalte, og ville se min trøje. Fru Sørensen måtte jo indrømme, det var rigtigt. Det var lige den lejlighed, kaptajnen manglede for at afskedige hende, så de talte ellers med store bogstaver i munden på hinanden med det resultat, at kaptajnen bad fru Sørensen rejse omgående, ja, hun kunne da få lov til at sove der om natten, men hun skulle ikke regne med, der var noget, der hed morgenmad, hverken til hende eller børnene. Næste morgen, dvs. kl. halv ti, kom fru Sørensen som sædvanligt ned og lavede en bakke morgenmad til sig og børnene og nåede lige at få skænket en kop kaffe op og sat på køkkenbordet, da kaptajnen kom ned i køkkenet, og så kom de store bogstaver ellers i brug igen: Om hun ikke havde forstået, hvad meningen var, så skulle han ellers vise hende det. Så løftede han den ene arm og knaldede derefter en knytnæve i bordet med sådan kraft, at den kop kaffe vendte rundt, men landede igen på underkoppen med bunden i vejret, og kaffen løb hen ad køkkenordet. Så skal jeg ellers love for, fru Sørensen forsvandt op at pakke og kom ud af huset i en fart. Jeg stod og tænkte ved mig selv: Jeg kunne godt forstå, Lises mor var rejst. Efter hvad Lis fortalte, var der næsten altid ballade.

Kaptajn Mikkelsen.

Hver uge tog kaptajnen til Grenaa med rutebilen medbringende æggene fra hønsene. Jeg ved ikke, om der var mangel på æg dengang, for der blev jævnligt ringet fra de forskellige købmænd om æg. En sådan dag bad Lis mig følge med op i kaptajnens soveværelse. Jeg skulle have et godt råd angående kaptajnens vasketøj. I værelset var der panel i godt en meters højde hele vejen rundt. Oven på det en liste, hvori der var slået tretommersøm. Her hang kaptajnens underbukser, undertrøjer og skjorter hele vejen rundt. Lis fortalte, at hendes far bar sig ad på den måde, at han skiftede hver dag, og det, han havde taget af, blev så hængt på et søm til udluftning, og jeg måtte endelig ikke tage noget af det til vask, men lade hendes far om at give mig det, der skulle vaskes. Den storvask, der var blevet lagt til side, bestemte vi så skulle vaskes, og det ordnede vi på den måde, at Lis lavede maden og det, der skulle gøres inde, mens jeg overtog arbejdet med vasken. Jeg gik så til kaptajnen og bad ham give mig det tøj, der skulle med i vask. Det var måske nok lettere for mig at omgås kaptajnen, da jeg i forvejen af Lis havde fået orientering om hendes fars særheder. At han havde sine egne meninger om alt, erfarede jeg jo gang på gang. Samme aften ved måltidet spurgte han mig om, hvornår jeg næste morgen begyndte på vasken, hvortil jeg svarede, at jeg gerne skulle begynde kl. fem. "Så må De hellere få nøglen til vaskehuset i aften, så De kan komme ind". På "Asgaard"

var alle døre låst. Da kaptajnen vidste, der skulle vaskes, troede jeg, han havde sørget for brændsel. Vi skulle under gruekedlen bruge gammelt affaldstræ, såsom hegnspæle og lignende, som karlene savede i passende stykker. Da jeg næste morgen kom i vaskehuset, var der ingen træ. Derfor gik jeg i seng igen, til vi skulle op til sædvanlig tid. Da karlene gik i arbejde kl. syv, gik de i gang med at save træ og jeg over at få fyr under kedlen. En tid efter kom kaptajnen over i vaskehuset og sagde: "De stod jo ikke op og vaske kl. fem." "Nej, det var jo heller ingen nytte til, når jeg ikke havde noget at fyre med før efter kl. syv!" Næste gang, jeg skulle vaske, blev træet savet dagen før. Jeg havde dengang opdaget, at man ikke skulle være bange for at sige kaptajnen imod. Det værste, han vidste, var at blive snakket efter munden.

En lørdag kom kaptajnen med en kylling og bare smed den ned i gangen. Jeg så, han kom med den, så da han vendte sig og gik, lukkede jeg døren op og råbte: "Kan jeg få en til, så der er til os alle?" "Hm, en kok til!" sagde han og gik videre, men det varede ikke længe, før der blev smidt en til derned. Man skulle bare ikke vente svar på noget.

En morgen, vi kom op, var forvalteren rejst i løbet af natten. Hvis der var nogen, der var ked af "Asgaard", rejste de bare om natten. Der var en karl, kaptajnen gerne ville have til at rejse. Han blev sat til at flytte møddingen fra den ene side af sig til den anden, så han lige havde plads til at arbejde. Når de havde stået der et par dage, havde de som regel fået nok. Lis fortalte, at der engang var en, der tålmodigt flyttede hele møddingen, og da han var færdig, bare fik besked på at flytte den tilbage igen, så var han jo klar over, hvad meningen var!

På "Asgaard" blev alle nyfødte kalve slagtet med det samme til brug i husholdningen. Det ordnede fodermesteren, så den første gang der kom en kalv, vidste jeg ikke, hvordan den

skulle skæres ud, men det kunne kaptajnen undervise mig i: begge lår og forbove samt ryggen og nyrestegen blev til stege. De er jo ikke så store på en spædekalkv. Stegene blev lagt i en træbalje i spisekammeret. Baljen blev så fyldt $\frac{3}{4}$ op med kærnemælk, der den første tid blev skiftet hver anden dag, derefter hver tredje. Det kunne godt ligge der 14 dage à tre uger, og jo længere det lå, jo bedre blev det. Jeg har aldrig fået bedre kalvesteg. Resten af kalven blev kogt og kødet pillet fra benet og lavet til en slags sylte, kaldet kalvepres; det var godt pålæg. Engang vi havde en rest kogt kød, det kneb med at få spist, hakkede jeg det sammen med et par løg. Det kendte jeg hjemmefra. Der blev det bare hakket med hakkekniv; her måtte jeg bruge hakke-maskinen. Jeg sagde til Lis om at sætte det ind, så hun og jeg kunne spise det. Kaptajnen spurgte, hvad det var på den tallerken, og jeg sagde det. "Lad mig smage", sagde han og tog noget på sin mad. "Det her er lige, som min mor lavede det", sagde han. En anden gang måtte jeg værsgo` sætte det op til ham. Kaptajnen købte de oste fra Fannerup Mejeri, der lå og blev for gamle, så det var noget stærkt noget, men kaptajnen skulle både have et tykt lag ost og et lag groft salt på maden. - Når der blev kogt grød eller vælling, var det af de groveste byggryn. Det kogte jeg fra morgenstunden og anbragte det i hokassen, der stod i køkkenet. Der var plads til to gryder, og der kunne det så koge færdig. Den hokasse var jeg glad for mange gange.

Så havde vi det dejligt fredeligt på "Asgaard", indtil en dag kaptajnen kom og fortalte, han havde fæstet en ny husbe-styrerinde til 15. december. Hun kom fra en by, der hed Litved, og han nævnte også hendes navn, men det har jeg glemt. Lis og jeg spekulerede jo, for da vi var på "Stensmark", kom der en elev, der hed Mogens. Han kom fra Litved og fortalte om en husbestyrerinde der. Hun led af rengøringsvanvid, stod somme tider op midt om natten og gav sig til at skure og skrubbe. Navnet passede, og selvfølgelig var det hende,

der kom til os, og ganske rigtigt gik hun og skurede, sommetider til midnat, og det, hun skurede på om aftenen, kunne hun give sig til at skure på igen, sommetider allerede kl. fire om morgenen. Jeg havde værelse ved siden af køkkenet, så jeg blev vækket ved hendes skuren. Det var nede i kælderrummene, hun havde så travlt. Vi syntes ellers, vi havde gjort godt rent, inden hun kom. Hun havde en stor hund med sig, en bokser, og af tøj kun, hvad der kunne være i en håndkuffert. Vi blev senere klar over hvorfor.

Da vi nærmede os julen, skulle der jo slagtes både gæs og ænder. Der havde kaptajnen også sin egen måde, de skulle plukkes på, nemlig først fjerene, så dunene blev siddende, da de skulle holdes hver for sig. Det var derfor, der var så lette dundyner på "Asgaard", men det var sent at plukke fjerkræ på den måde. Vi sad i karlenes opholdsstue og plukkede. Der kunne fyres i kakkelovnen, så vi ikke frøs, men sikken et arbejde jeg havde med at gøre rent bagefter. Vi havde jo ikke støvsuger, og de fine dun kunne finde ind alle vegne. Dagen efter, da gæs og ænder var blevet kolde, blev de vejet og bundet seddel ved med angivelse af vægt. Så skulle Lis og jeg køre til Grenaa og stå på Torvet og sælge dem. Kunne vi ikke få dem solgt, skulle de afhændes til slagter Hansen på Østergade. Vi fik da ikke solgt mere end et par stykker, da Lis gik hen og hentede slagteren, så han fik resten. Så gik vi ned i købmandsgården, hvor vi havde spændt fra, og fik de to sorte køreheste spændt for, så vi kunne komme hjem. Jeg fik så da prøvet at stå på Torvet og handle, men kun den ene gang.

Julen skulle Lis og kaptajnen tilbringe i Horsens. Der havde han en bror og søster, og Lis skulle besøge sin mor. De rejste den 24. om morgenen og blev væk til lige efter nytår. Husbestyrerinden og jeg var oppe at sige farvel. Da tog kaptajnen sit nøgleknippe op af lommen og viste mig to nøgler, en til hønsehuset (jeg skulle passe høns) og en til

rummet, hvor der lå grutting til grisene og korn til hestene. Jeg havde fået at vide, hvor meget jeg skulle udlevere hver dag. Så rakte han mig nøgleknippet med ordene: "Her er mine nøgler, Jenny, De er den eneste, der har brug for dem". I det samme kom jeg til at se, Lis stod med vand i øjnene. Grunden til det fik jeg senere med ordene: "Det er godt gjort, Jenny. Du er betroet alle fars nøgler. Dem har mor aldrig fået". Jeg kunne godt forstå, det gjorde ondt, men jeg kunne jo ikke gøre for det.

Det første, kaptajnen var rejst, fik husbestyrerinden travlt med at prøve, om der var nogle skuffer, hun kunne få op, for det kunne da ikke være andet, end at der måtte være tøj, der trængte til at ses efter, og hun regnede ikke med, der var orden i linned-skufferne. Det kunne jeg nu oplyse hende om, det var der, for selv om Lis var ung, var hun dygtig til at holde orden i det, hun havde med at gøre, og efter hver vask hjalp vi hinanden med at efterse tøjet, så der ikke var noget at kritisere. Det var jo heldigvis i min lomme, nøglerne lå, og dem blev der passet ekstra på.

Juleaften sad vi i en lille stue lige oven for trappen. Der var gemt en gås til at holde jul med. Den spiste vi så i fællesskab; ellers var der for os ikke megen forskel fra en hverdagsaften.

Anden juledag kom hun og sagde til mig, at hun syntes, jeg skulle tage en tur hjem. Det ville jeg også godt, men der var et eller andet, der sagde mig, jeg skulle lade være. Jeg havde jo også af mælkekusken fået en konvolut med 175 kr. i mælkepenge. Dem låste jeg ned i en kommode og havde også dens nøgle på mig. Jeg havde nemlig opdaget, der var raget i mine skuffer, af hvem ved jeg ikke. Godt nået over helligdagene skulle der skures igen. Hun kom med forslag om at rydde op på kaptajnens skrivebord og gøre hovedrent i kontoret samt fjerne et stativ med kaptajnens gummistøvler. Det var et bræt med halve

kosteskafter i, hvor støvlerne blev sat ned over, så de kunne tørres. Der var tre par støvler, så han altid havde et par tørre at tage på. Jeg kunne da godt se, det ikke pyntede ved siden af kaminen, men jeg vidste jo også, det var med at røre så lidt som muligt og slet ikke flytte noget, når han ikke selv var til stede, så det nægtede jeg. Ja, når jeg ikke ville det, så syntes hun da, vi kunne vaske kaptajnens tøj, der hang i soveværelset, og så gøre rent der, hvad jeg selvfølgelig også nægtede at gå med til. Det var jo da også i halvhelligdagene, og der plejede vi da ikke at lave noget videre.

Anden nytårsdag kom Lis og kaptajnen så tilbage, og jeg gik op med nøgler og mælkepenge samt en kvittering for brød, jeg havde betalt af mine egne penge. "Hvorfor har De ikke betalt af mælkepengene?" spurgte han. "Fordi de lå i lukket konvolut med kaptajnens navn på", svarede jeg. Jeg fik så mine penge, jeg havde lagt ud, og regnede med, at alt var i orden, men om aftenen gik husbestyrerinden op til kaptajnen og klagede over mig: jeg ville ikke gøre, hvad hun gav mig besked om. Kaptajnen skulle jo altid høre en sag fra to sider og begge parter samlet, så der blev kaldt på mig, og på spørgsmålet, om det var sandt, at jeg nægtede at gøre det, jeg fik besked om, kunne jeg jo kun svare ja og fortalte så, hvad det var, jeg ikke ville lave, da jeg vidste, kaptajnen selv ville udlevere f. eks. det, der skulle vaskes. Så fik hun besked på ikke at røre noget, når han ikke selv var til stede. "Ja, når jeg ikke kan få lov at ordne skuffer og bestemme, hvornår der skal gøres rent, vil jeg ikke være her", sagde hun. "Hvornår kan jeg rejse?" - "Det er mig så revnende ragende ligegyldigt" (også en af kaptajnens tale-måder), "Det kan De selv om." "Så flytter jeg i morgen", og det gjorde hun. Det var derfor, hun kun havde en håndkuffert med. Hun var ikke på et sted ret længe ad gangen. Da hun var væk, fulgte Lis og jeg ad op til kaptajnen og spurgte, om vi nu ikke kunne blive fri for flere husbestyrerinder. Vi kunne sagtens selv klare arbejdet. Samtidig spurgte vi, om vi måtte tage ståltråden fra

vinduerne mod selv at betale den første rude, gæssene knaldede. "Hvem skal så betale den næste?" spurgte han. "Der bliver ingen næste, så bliver tråden sat på igen!" Vi fik lov til begge dele.

Jeg har ikke nævnt noget om karlene på "Asgaard", fordi de blev skiftet ud så tit, så jeg dårligt vidste navnene på de forskellige. Grunden til skiftet var den tykke egestok, der altid hang i lommen på kaptajnens stortrøje, når han gik i marken. Han var hjemsendt fra hæren som kaptajn, så det var kæft, trit og retning. Det var jo ikke altid, karlene ville bøje sig for det.

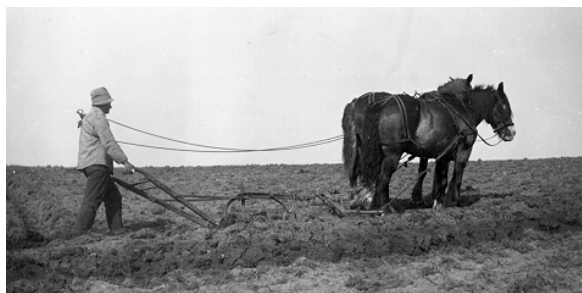
Kaptajnen havde fiskeretten i et langt stykke af kanalen, der går gennem Ginnerup. Der blev jævnligt trukket vod, og da beboerne begyndte at smide deres kasserede gryder og kasseroller i kanalen, kom de jo sammen med gedderne, så hver gang der var fisket, kom kaptajnen hjem med gryder og kasseroller - de var for gode at kassere. Det var vi ikke så glade for. En aften, Lis var med mig hjemme, fik vi det råd af min bror, at vi skulle fylde lidt vand i bunden af gryderne og så sætte dem ud at sejle i stedet for at smide dem. På den måde blev vi fri for de gamle gryder. De sejlede fint ned ad kanalen, så vi ikke så dem mere.

Da vi nåede hen på foråret, ville far sælge. Han var da fyldt 70 og syntes ikke, han kunne blive ved, men min mor ville ikke fra ejendom-men, og jeg kunne heller ikke tænke mig mit hjem på andre hænder, så vi blev enige om, jeg skulle se, om jeg kunne rejse fra "Asgaard" til 1. april. Jeg spurgte så kaptajnen om det. Jeg måtte godt, hvis vi kunne skaffe en anden i mit sted. Det gjorde Lis; hun var jo kendt i Ginnerup. Den første april 1932 rejste jeg så, og det var min sidste plads hos fremmede, men da var der også gået 11½ år, siden jeg begyndte.

Angående "Asgaard" vil jeg lige fortælle, at kort tid efter min afrejse blev gården solgt ved tvangsauktion, hvad der jo ikke var så sjældent for landbruget i de dårlige tider, der var i trediverne.

Mit barndomshjem på Stensmarksvej fra 1932

Nu må jeg hellere fortsætte med at fortælle om min tid som medhjælp hos mine forældre, der jo havde et lille husmandsbrug, i 1910 udstykket fra "Stensmark". Det var dengang, udstykningerne blev lavet så små, at man for at eksistere måtte tage arbejde ved siden af. Mine forældres ejendom var på godt 13 tdr. land, hvoraf det hed sig, der var ni i marken og resten forstrand, men en del af det ud mod forstranden havde aldrig været dyrket, så da min far fik det pløjet og harvet igennem, skete der det, at den første blæst bevirkede, at der blæste store huller, så alt det løse forsvandt i havet, så der var ikke andet at gøre end at lade det gro sammen igen, så det kom med til forstranden. På den måde blev der kun syv tdr. land, der kunne dyrkes som agerjord og en, der egnede sig til dyrkning af lucerne. Det var jo et lille landbrug, jeg på den måde kom hjem til, men da det var begrænset, hvad der var af maskiner, var der alligevel nok at tage fat på. Da jeg kom hjem 1. april, havde far ikke begyndt i marken, var jo heller ikke ung længere. Han var over 70 og mor godt 72, så det var ikke for tidligt at få lidt hjælp.

I mandetøj igen.

Jeg måtte så af praktiske grunde have mit mandetøj på igen. Med de lange kjoler, vi brugte dengang, var det en upraktisk påklædning, da jeg igen skulle følge heste. Vi havde dengang to små islandske heste som trækraft, og redskaberne var i størrelse derefter. Dengang måtte vi selv hente alt, hvad vi skulle bruge, så jeg begyndte med at køre til

havnen i Grenaa efter kunstgødning. Dengang kunne det lade sig gøre at køre til havnen langs stranden gennem Kalkbakkerne.

Redningsvæsenet havde dengang stadig broen over Saltbæksrende, hvad de ikke har mere. Derimod var der sommetider spærret ved vejen gennem Kalkbakkerne, men da bommen sad højt, og det var små heste, jeg kørte med, kunne jeg køre under bommen, bare jeg selv hoppede af vognen (det var vist på grund af særlige rettigheder, vejen skulle lukkes engang imellem). Far havde fortalt mig, at det kunne lade sig gøre.

Den kunstgødning, vi fik dengang, skulle blandes, hvilket foregik på et cementgulv, og knoldene slås i stykker med en skovl. Det skulle kastes frem og tilbage adskillige gange, før det var blandet godt nok! Det var noget, far var bestemt med. Mit forslag om at køre rundt på marken, så far kunne sprede med kulskovl fra vognen, faldt ikke i god jord, nej, når der skulle strøs kunstgødning, skulle det gøres ordentligt, det vil sige fra en spand og så med hånden. Det var ellers et tungt arbejde at bære det rundt på marken, men det skulle der nu ikke laves om på.

Jeg måtte så i gang med at harve markerne op til såning. Dertil brugte vi i første omgang en kultivator, der i stedet for hjul kørte på meder som en slæde, og af tænder var der kun fem, to foran og tre bagtil. Den kunne så sænkes i forskellige dybder. Selv om vi kun havde syv skæpper land i hver vang (marken var delt i otte vange à syv skæpper), tog det sin tid med så lille et redskab. Efter kultivatoren brugte vi så for at få et jævnt såbed en gammel træharve med lige tænder, en "slagharve". Såmaskinen var vi fælles om med en nabo. Den var på 11 rør, men så var det nemt at lette

rør, når der var så få. Ajletønde og tromle var vi også fælles om.

Mens jeg var barn, havde vi fået vores første tærskemaskine. Den var håndtrukket. Der var to kamhjul, et stort, hvorpå der sad et håndtag, og et lille, der trak tærseebommen, og en aksel tværs over maskinen til et håndtag, så der skulle to til at trække. Maskinen havde far set averteret i "Husmandshjemmet". Navnet på den var "Halma". Den maskine var nu blevet sat til en hestegang, far købte af en nabo, der havde fået elektrisk strøm. På den måde var der kommet mere fart på maskinen, men til gengæld kunne det være koldt at køre hestene, men det var ingen lettelse på loen, da korn og halm stadig kom fra maskinen mellem hinanden. Vi tærskede gerne to traver ad gangen, og de blev talt bestemt af, så vi hele tiden vidste, hvor meget der var tilbage. Færdig med tærskningen skulle halmen rystes godt op, så den var fri for kerner, derefter blev det så stukket på loftet. Så skulle småhalmen og det grove rives med en rive, far havde lavet til det samme. Kornet blev til sidst samlet i en dyng, der så blev kørt gennem den håndtrukne rensmaskine og endelig fyldt i sække med fra 150 til 170 pund i hver. Det var jo mig, der skulle bære dem ud i vognen, når jeg dagen efter kørte til mølle for at få det malet til grisene. Det tog en hel dag dengang med at tærsk et par traver.

Roerne blev også sået med en lille en-rækkes maskine, der kun var til roer og trukket af en hest, men senere blev den udskiftet med en, jeg selv kunne skubbe. Den har vi endnu, det er jo en museumsgenstand i dag, men bliver undertiden lånt ud til naboerne! Hvis der er et spring i roerne, er den nem at så efter med. Rensningen af roerne var også med enkelt-reenser, men det var jeg ikke betroet til, men jeg kunne da få lov at tynde roerne. Det havde far aldrig gjort, det var mors arbejde, og hun lod da heller ikke være med det, fordi jeg var kommet hjem, ligesom hun også ville blive ved med at malke, selv om der kun var fire køer, og at passe kalve var mors speciale. Det

var værst i begyndelsen, når jeg enten skulle fodre, eller jeg skulle flytte køer, for hvis de hørte eller så mor, brølede de, så hun troede ikke, de havde fået det, de skulle have. Før jeg kom hjem, var der aldrig andre end mor, der havde passet dem, både når de var inde, og når de stod på marken.

Jeg kan endnu se min mor for mig. Når hun gik ud at flytte, var det altid med strikke-strømpen i hånden. Mors hænder var aldrig ledige. Om foråret, når marken var sået, og mor ikke havde andet at lave, tog hun et sækkelærredsforklæde på og gik i marken og samlede sten, og da egnen her ikke hedder Stensmark for ingenting, blev det til adskillige læs i årenes løb, der blev jo hvert år pløjet nye op. Efter alt det arbejde, mor lagde på ejendommen her, forstår jeg godt, hun nødig ville herfra. Hun havde før i tiden måttet gå ud og arbejde for andre. Nu havde jeg måske også mere tilknytning til mor. Jeg var jo den yngste, og mor var fyldt 46 år, da jeg blev født, så det kan godt være, det var derfor, der var så godt et forhold mellem os. Mor og far var så forskellige. Mor var altid hjemme. Far havde en del med forskellige foreninger at gøre, og da han havde en del familie i København og på Bornholm, tog han på besøg der i de senere år. Mor kunne jo godt selv passe det derhjemme. Det var ellers ikke de bedste tider for landbruget der i 30-erne. Vi fik ikke mere end fra 28 til 32 kr. hjem for en slagterigris, og jeg kan da huske, vi fik nogle og halvtreds kroner for en ko til slagting. Smågrise kostede fem til seks kroner, æg 25 øre. Det var heller ikke hver gang, jeg kørte til mølle, at jeg havde penge med, men så toldede mølleren jo, dvs han beholdt så meget korn, at hans arbejde var betalt. Jeg skulle også gerne have købmandsvarer med hjem, når jeg kørte. Vi handlede hos Secher dengang. Der skulle jeg lige forbi, da det var Sdr. Mølle, jeg skulle til. Jeg havde gerne en fire à fem kroner med, men der blev da også en pæn pakke varer for dem.

Jeg kørte også ud på Nytorv til smed Jensen, når der var redskaber, der skulle laves, eller hestene skos. Dengang kunne vi få en hest skoet for samme pris, som vi fik for 1 kg. smør.

Vi søskende var efter mine forældre, for at de skulle søge aldersrente. Det havde de ikke villet før, og de var jo over 70 begge to, så da det gik i orden, hjalp det lidt på økono-mien, men egentlig løn til mig kunne der ikke blive. Der kom jævnligt bud fra "Stensmark" om at hjælpe der, men det blev jo kun, når der ikke var noget, der skulle gøres hjemme. Da jeg som regel ikke gik ud til noget, kunne jeg jo klare mig med lidt.

Et af de første år, jeg var hjemme, havde jeg som sædvanligt indsendt skatteschema, men det var uden mit vidende blevet kasseret. Det var dengang, skattelisterne blev fremlagt i forsamlingshuset. Jeg tog derhen og efterså listen, men blev noget forbavset, da jeg opdagede, jeg skulle give mere i skat end de store gårdmandssønner, der jo var en del af dengang. Jeg skrev så en klage, men fik det svar, at jeg var sat i skat på lige fod med mine jævnaldrende. Det svar ville jeg nu ikke lade mig nøje med, så jeg tog hen til sognerådsformanden, der samtidig var kasserer, for at få en forklaring, men fik den besked, at min skat var sat efter bedste skøn, og det blev ikke anderledes. Jeg tænkte jo mit, da jeg gik derfra. Da skatteopkræveren kom, sagde jeg bare, at jeg ingen penge havde. Til sidst kom sognefogden og skulle pante, men jeg vidste i forvejen, jeg ikke havde noget, han kunne tage. En tid efter kom jeg op til sognerådsformanden efter mine forældres aldersrente. Han kom så med pengene i den ene hånd og skattebogen i den anden og sagde, han kunne vel trække den skat, jeg skyldte, fra aldersrenten, hvortil jeg svarede: "De penge der er ikke mine, men mine forældres, og de hæfter ikke for min skat", så selvom det pinte ham, måtte han jo give mig alle pengene. På den måde fik de ingen skat

fra mig det år, men det var også sidste gang, jeg har haft vrøvl med min skat. Jeg er nu heller ikke siden blevet sat i skat efter min alder.

Efterhånden overlod far mere af arbejdet til mig, så kunne han være ved stranden. Der havde han sit lille fiskerhus med redskaber såsom garn, vod m.m.. Det sad han selv og bandt om vinteren. Dengang kom der mange makrelstimer langs kysten, og der var tit gæster på stranden. Så var det med at få voddet ud omkring sådan en stime. Det var nu ikke hver gang, det lykkedes. Der var jeg også tit med for at hjælpe til. Det var da gerne om aftenen, når jeg var på forstranden og flytte, der var både hestene og ungkrea-turerne. Vi fik tit fisk. Nu havde far jo god tid til at sætte garn ud. Der var en genbo, der også fiskede en del. Han og far ville gerne ud at trække laksevod. Der måtte jeg somme-tider med også. Der skulle helst være tre til det arbejde. Det var nu ikke noget, jeg var særlig glad for, især når vi blev ved til kl. 3-4 om morgenen og så bagefter til Grenaa havn med fiskene. Jeg ville hellere arbejde på landjorden, så jeg blev ved at tjene mine lomme penge på "Stensmark". Engang der var kommet en ny forvalter, der troede en hel del om sig selv, skulle han med bilen køre ud at hente mig om middagen. Han blev så holdende i bilen ude på vejen og skiftede med at tude i hornet og fløjte i fingrene. Jeg havde set ham, men blev inde. Så kom han endelig ind og spurgte, om jeg ikke havde hørt, han både tudede og fløjtede. "Jo", sagde jeg. "Hvorfor kommer De så ikke?" "Fordi jeg er ingen hund, der kommer, når der bliver fløjtet!" Næste gang kunne han godt komme ind efter mig.

Det var også fra "Stensmark", jeg to år i træk var ude at kræve penge op. Det var penge, Ric-Hansen skulle kræve op hos de forskellige ejendomme både i Åstrup, Dolmer, Hammelev, Robstrup Mark og Sangstrup. Det var penge, godset "Benzon", nu "Sostrup", skulle have. Det var noget, der stammede helt

fra statsbankerottens tid. Jeg skulle bare kræve op i Robstrup mark og Sangstrup by og mark. Jeg fik en liste med, hvor der stod, hvad de skulle betale og til at kvittere på, hvad der ikke var det mindst vigtige. Det var jo store beløb! Nogle skulle af med fem øre, andre syv, ti og femten, så der var jo noget at holde rede på. Jeg fik en hest at ride på, og når jeg var færdig, skulle jeg ride til Grenaa til købmand Strøjer på Lillegade (i dag hedder forretningen "Strøiet"). Der skulle jeg så aflevere penge og liste. Det var lige før lukketid, jeg kom, så han var ikke tilfreds med det ekstra arbejde, men begyndte da at tælle op, indtil hestehandler Bertram Svendsen kom ind i kontoret. Da gav han sig til at beklage sig over det arbejde, en karl fra "Stensmark" var kommet med. Svendsen kiggede på mig og gav sig til at le og fortalte købmanden, hvem jeg var. Svendsen havde jo set mig på "Stensmark". Ja, så var det ikke nødvendigt at tælle penge før i morgen. Det hele kom i en skuffe. Jeg skulle vente lidt, sagde købmanden, hvorpå han gik ind i butikken efter en pose bolcher. Den fik jeg så med mange undskyldninger, og så gik han ud i døren og råbte til gårdskarlen om at komme med hesten til mig. Jeg var nu ellers ikke ude på at få særbehandling.

Året efter skulle jeg bare aflevere pengene på "Stensmark", men da havde jeg en liste med med besked om, at de kunne få slettet den klausul i skødet mod at betale for 25 år på én gang, og da det jo ikke blev til store beløb, skrev de under på det, så nær som en gårdejer på Sangstrup mark, der skulle betale 15 øre om året. Han stod og regnede i hovedet og kom til det resultat, at han ville blive ved med at betale hvert år. "For", som han sagde, "jeg lever ikke i 25 år til", så han kom til at betale alle de penge. Det var jo dengang, der regnedes med småpenge. Da jeg kom tilbage til "Stensmark" og afleverede pengene, fik jeg at vide, at der var beregnet penge til den, der krævede op, så jeg gik i køkkenet og så til kaffekanden, mens pengene blev talt op. Lidt

efter kom en af døtrene ned med en hel masse to- og fem-ører til mig. Der blev i alt syv kroner og 50 øre. Det var jo en ordentlig dagløn, når jeg ellers kun fik omkring otte kroner for en hel uge, hvis jeg var der og hjælpe med at tærskes om vinteren.

Det med at tage ud at arbejde hørte op efterhånden. Mor skulle ikke blive ved med at tumle med køerne. Det var i de år, der blev begyndt med at tuberkulinprøve kreaturerne. Da var vi så heldige, at vi havde en ko, der alligevel skulle skiftes ud, der faldt for prøven, og da staten gav tilskud for at få de kreaturer væk, der ikke klarede prøven, fik vi på den måde ca. 140 kr. for koen. Vi skulle så have fat på en i stedet. Nu kom jeg jo en del til fodermesterens på "Stensmark", så det var naturligt at spørge, om der var nogle kvier at få, og det var der. Jeg gik så ind til Ric-Hansen og spurgte om prisen. Ja, den var 200 kr.. Da jeg kom hjem, ville jeg så have, far skulle tage ind og købe den, men fik til svar, at det kunne jeg godt gøre. Det ville han ikke have noget med at gøre. Det blev så min første handel og den bedste, jeg fik lavet. Vi har aldrig haft bedre malkeko, og den blev 20 år, så jeg kan rose mig af at have malket den samme ko i 18 år. Tiderne havde til den tid bedret sig så meget, at da koen blev solgt til slagting, kostede den 500 kr. - Der blev senere købt en kvie mere fra "Stensmark". Den blev min mor så glad for, så den var der ikke andre, der fik lov at malke andet end lige i begyndelsen, da var det mig, indtil koen blev så fredelig, at mor overtog den.

Jeg kunne ikke forstå, koen fik nogle små blæner på patterne, og en dag opdagede jeg, der blev en mage til på min ene pegefinger. Jeg tog så ind til fodermesteren og ville vide, hvad det var for noget. Jo, det var bare kokopper, sagde han. Den blæne, jeg havde, blev så stor, at jeg ikke turde andet end at gå til læge med den (hvad jeg aldrig skulle have gjort!) Han kiggede bare på den og spurgte så, hvad jeg kaldte det. "Kokopper", sagde jeg.

“Ja, det ligner også sådan noget”, sagde han, hvorpå han tog en saks og klippede blænen op. Der skulle først og fremmest hul på, sagde han. Jeg fik så fingeren bundet ind og tog hjem, men havde jeg ikke før haft kokopper, så skal jeg ellers love for, jeg fik det. I løbet af nogle dage var mine fingre så fulde af blæner, at de var helt udspilet, og overhånden var en stor blæne. Så måtte jeg jo til lægen igen. “Ja”, sagde han, “det kan jeg ikke gøre noget ved. De må på Epidemisygehuset” - og så gav han sig til at forklare, hvor det lå. Han kunne jo ikke vide, jeg havde været pige der i tre år. Jeg tog så hjem og gav besked, inden jeg tog på sygehuset, men jeg nåede da at komme i seng, før Klindt kom på stuegang. Han var en lidt bøs herre, så han så vist på mig og sagde så: “Er det en pige eller en dreng, der sidder der?” “Ja, det er en pige”, svarede jeg, hvortil han svarede: “Overkroppen ligner da en dreng!” Jeg var helt kortklippet. Over-lægen kiggede lidt på de hænder, men sagde ikke noget, men kort tid efter ringede han med besked om, at der skulle hænges tæpper for vinduet og skrues en rød pære i lampen, som så skulle brænde både dag og nat, og jeg skulle ligge med hænderne oven på dynen eller tæpperne, som de jo brugte dengang, og så måtte jeg ikke få hænderne i vand. Dagen efter skal jeg ellers love for, at jeg fik lægebesøg og ikke alene dem fra sygehuset, men også kredslægen og amtslægen og flere, jeg ikke ved, hvem var. De skulle jo ud og se de her kokopper. Da der var gået nogle dage, svandt blænerne langsomt ind, uden at der var gået hul på dem, så jeg fik ingen ar efter den tur. Amtslægen var der en gang mere. Da han spurgte, hvordan det gik, svarede jeg: ”Jo, det gik godt”. “Ja, det er en skam”, sagde han, “det er alt for interessant til, at det skulle være ovre endnu”, men han skulle da nok tage sig selv i agt, for mens han kiggede på mig, stod han med hænderne dybt i bukselommerne. Jeg kunne ellers godt have undt ham en gang kokopper. Efter nogle dage fik jeg lov at komme op. Da Klindt så mig i tøjet, sagde han: “Ja, nu kan jeg kende Dem; det er jo en

af vore gamle piger”. Da var det ellers syv - otte år siden, jeg var rejst derfra. Jeg fik så ret hurtigt lov at komme hjem igen.

Far og mor høster.

Jeg kan da fortælle, at høsten hjemme også var på gammeldags vis med le og mor til at binde op. Nu var far meget dygtig til at bruge leen, så han slog en ordentlig skår for, men nu hjalp mor og jeg hinanden. Jeg krattede sammen og bandt lidt også, men jeg må med skam bekende, at med at binde op var mor langt overlegen. Hun kunne nemt binde tre neg, mens jeg bandt to. Jeg syntes ellers, jeg anstrengte mig godt nok, men mor havde jo mange års øvelse. Vi havde heller ingen hesterive, så far trak selv af sted med en stor, hjemmelavet rive, “Bitte Fanden” kaldet, og det skulle jo gøres godt, der måtte ikke gå noget til spilde. Til sidst gik mor marken igennem og samlede aks til sine høns. Så først kunne jeg gå i gang med skrælle-pløjningen, et arbejde, jeg godt kunne lide.

Jeg synes, at vi havde mere sne om vinteren dengang end nu. Jeg måtte da tit køre i slæde til mølle, og jeg var også i slæde og hente koks på gasværket i Grenaa, og der måtte jeg holde udenfor. Jeg kunne ikke køre ind til rampen! Der var jo ikke sne på cement-gulvet. Jeg bar så de tomme sække ind. Der stod to mand og målte koks op. De havde vist ventet, jeg skulle bede dem om at bære koksene ud for mig, men jeg havde en ren sæk med til at tage over hovedet, så jeg tog den ene sæk

koks efter den anden og bar ud. Jeg behøvede ikke bede nogen om et stykke arbejde, jeg selv kunne udføre.

Engang, jeg var til mølle, var der kommet en ny møllersvend, der jo ikke vidste, jeg var en pige. Han bad mig om at hjælpe sig med at stable nogle kornsække op, hvad jeg selvfølgelig gjorde. Da vi bagefter kom i snak om forskelligt, fortalte han, at en fætter havde været på Hjelm, da de byggede derovre. Jeg sagde jo så, at jeg var karl derovre dengang, hvorpå han sagde: "Jeg var ikke klogere, end at det var en pige, der var karl på Hjelm dengang". Så sagde jeg jo, at det var mig! Da fik jeg at se, at det også kunne lade sig gøre for et mandfolk at rødme.

Med tiden blev de islandske heste for gamle. De var anskaffet, mens jeg var barn. Jeg ved, den ene var nogle og tredive år, da den kom væk. Den anden ved jeg ingen alder på. I stedet købte vi så en nordbag og en russer, så blev vi stærkere kørende. Det var jeg jo ikke ked af. Jeg havde de unge ben og ville gerne have arbejdet fra hånden. Vi fik også den gamle træharve skiftet ud med en letharve, der blev lavet af smed Jensen i Grenaa.

Det var også nødvendigt at blive stærkere kørende, da vi ikke kunne få det udenlandske brændsel, men måtte hente tørv i Skindbjerg. Det var skæretørv og også nogle, der var gravet op i store knolde, vi kaldte "klyner". Vi fik også æltetørv fra Pindstrup. De kom i banevogn med Gjerrildbanen. De skulle så hentes på Vestbanegården, og da banevognen skulle tømmes hurtigt, måtte vi have naboerne til hjælp. Vi fik så mange tørv hjem, at vi satte en stak udenfor. Den blev så tækket med halm. En sommer hentede jeg tørv på "Holmegaard". Det var en lang køre-tur i en støvet kassevogn, og hjemad med læs gik det jo i skridtgang. Engang, jeg kom efter tørv, stod ejeren af "Holmegaard", Bech-Fogt, ved vejen og talte med en ølkusk. Han spurgte mig da, om jeg ville have en bajer. "Ja tak!"

svarede jeg. Jeg var jo godt tørstig. Da jeg så holdt i mosen og var ved at læsse, kom han ned med et par bajere til to mand, der arbejdede der, men da den ene ikke ville have øl, kom Bech-Fogt hen til mig, om jeg kunne drikke den, hvad jeg gjorde. Det er den eneste gang i mit liv, jeg har drukket bajer, og det var af ren og skær tørst. - Far tog også på skovauktion i Benzons Skov og købte bøgetræ og gran-stænger. Der var jo nok at køre efter, da tørv og træ blev det eneste brændsel, vi kunne få. Der blev også fældet en del fyrretræ ved havnen, der hvor nu Kvælstoffabrikken er bygget. Jeg ved ikke hvorfor, der var jo ikke tænkt på nogen fabrik dengang.

Priserne bedredes efterhånden, da vi fik svinekort. De havde en vis gyldighed, så vi måtte bytte med naboerne. Det var ikke nemt at få grisene store, så det passede sammen med kortene. Det blev også mig, der skulle ordne det. Far ville heller ikke stå for pengene mere, så han fik sin del af alders-renten, men det var min mor god til, så da de i 1939 kunne fejre guldbryllup, havde mor sparet penge op, men i stedet for at holde en større fest blev pengene brugt til et nyt tærskværk. Jeg havde da min søster som husbestyrerinde hos en maskinhandler i Kolind. Han ville skaffe os et tærskværk fra Dronningborg i Randers, og da vi kunne betale kontant, ville han stryge sin fortjeneste på det. Han ville så køre os til Randers og se på tærskværk. Der ville far heller ikke med, for, som han sagde, han havde ingen forstand på det, så det måtte jeg hellere gøre. Jeg fik så overtalt mor til at tage med; hun kom så sjældent ud. Vi fik så et 14 tommers værk, halvrenser (den står stadigvæk på loen, men bruges ikke mere) og købte hos maskin-handleren en bilmotor. Far havde bygget motorhus, så det var klart. Jeg husker tydeligt min far, da vi skulle tærske. Han måtte stå på en skammel og lægge i maskinen. Jeg kunne nemt nå både at give ham negene og tage halm fra og se efter sækkene. Da vi var færdige, sagde far: "Det var vel nok nemt." Der var så bare at stikke halmen på

loftet. Kornet var jo klart til at køre til mølle med.

Den dag, der var guldbrillup, måtte gæsterne på loen og se, hvad mine forældre havde foræret sig selv, og mor var glad. Nu var hun fri for at gå rundt i hestegangen. Det var også godt, for da vi nåede vinteren, blev det streng vinter med megen sne og havis. Jeg var da med til at spadserer på isen ud til Kalkgrunden; det var sådan en søndagstur.

Jeg kan da fortælle, at den dag, der var guldbrillup, stod min mor op for at malke som sædvanligt. Det ville hun ikke lade være med. Hun havde jo sin bestemte ko; så længe den skulle malkes, ville hun selv gøre det. Hun hjalp også stadig med roerne, men jeg havde da fået overtalt min far, så vi fik en nabo til at høste med selvbinder. Motoren, vi havde, kørte på benzin, der jo skulle søges om, og da vi ikke kunne få så meget, som var nødvendigt for at tærskes, måtte vi så have elektrisk kraft lagt ind, men der var ikke råd til at få lys også, så vi måtte stadig bruge petroleumslamperne, også stearinlysene. Vi fik efterhånden også færre mærker både af det ene og andet, men jeg fik da samme brødration som karlene.

Det blev efterhånden en lidt ensformig tilværelse, og da forandring jo fryder, begyndte jeg i efteråret 1940 at komme sammen med en ven fra mine unge dage, og da han også var ensom, blev vi enige om at slå følge resten af livet. Vi holdt bryllup september 1941. Et par dage før selve dagen kom pastor Krarup fra Hammelev ud til os. Vi stod og talte ude i gården. Så siger præsten til os, at "Nu skal I ikke give jer til at rende rundt om hinanden oppe ved alteret". Så viste han os, hvordan vi skulle. Vi har siden tit moret os over, at vi holdt generalprøve på brylluppet hjemme på gårdspladsen. Da dagen kom (der var jo ikke til at tænke på bil dengang), så tog vi vores cykler og kørte sammen med to vidner til kirken. Der var ikke andre i kirken

end præsten, organisten og os. Præsten tog imod os i våbenhuset. Da vi havde hilst, sagde han: "Ja, vi kan jo lige så godt gå ind. I kan lige så godt springe i som krybe i!" - Efter vielsen, da den sidste salme blev sunget, sad Viktor, min mand, og skubbede til mig flere gange. Jeg kiggede mig omkring, men kunne ikke se noget mærkeligt, så da vi havde sagt farvel til præst og organist, ville jeg jo vide, hvorfor han havde skubbet til mig. "Du kan da nok forstå, du ikke skal sidde i kirken og slå takt til salmerne!" sagde han så. Det har jeg måttet høre for adskillige gange siden. Brudebuket havde jeg heldigvis ingen af; så var jeg da fri for at spekulere på, hvordan jeg skulle holde den. Vores bryllupstøj slap vi let om ved. Jeg havde om foråret fået ny kjole, men jo næsten ikke brugt den, så den var god nok, og Viktor havde fået sit pæne tøj rensset. Det eneste nye, der blev anskaffet, var et par nye sko til Viktor, og de må have været gode. Han fik nemlig ikke nye sko igen før til vores sølvbrillup i 1966!

Ja, så måtte jeg igen omstille min tilværelse, da jeg nu skulle være husmoder, men kunne så i stedet for at gå ude hygge mig inde sammen med min mor, men jeg måtte både hjælpe med malkning og roer. Der var ikke arbejde nok for Viktor hele tiden, så han kom til at hjælpe til rundt på gårdene, når der manglede en mand, og da vinteren kom med megen sne, var det med at komme på snekastning. Der var jo ingen sneplove dengang, og tit sneede og føg det, så de kunne begynde samme sted hver dag, men så tjente de jo deres dagløn. Det var lavet om fra pligtarbejde til lønnet arbejde.

Da vi nåede foråret 1942, begyndte min mor at skranke, så hun måtte have stok på, når hun gik ud. Hun skulle jo gerne en tur i marken og var da også ude at se, roerne var kommet op, men kom hjem og sagde, at i år ville hun ikke hjælpe os med at tynde roer, hvad hun heller ikke kom til. Det varede ikke længe, før min

mor døde, og hun fik sit ønske opfyldt med at få lov at dø hjemme i sin egen seng.

Sommeren gik så sin stille gang. Hen mod efteråret sagde far til os, at nu kunne vi godt købe ejendommen, men han ville gerne blive boende. Det havde vi ikke noget imod, så vi fik papirerne ordnet og overtog mit hjem her 1. november 1942. Det ville jeg bare gerne, min mor skulle have oplevet, men det skulle jo ikke være så.

Ja, det var jo i krigsårene, hvor det kom til at knibe med både det ene og andet, og efterhånden som tøjet blev slidt, måtte vi bruge det ringeste og lappe det bedste med, og sytråd var næsten ikke til at skaffe. Jeg var heldig engang at få fat på en rulle og havde lappet en hel del undertøj. Da det så skulle vaskes, kunne jeg ikke forstå, der var så mange klude mellem tøjet. Da jeg fik set rigtigt efter, var det sytråden, der var opløst i vask, så alle lapperne var gået af. Så kunne man bare begynde forfra. Ja, når jeg tænker tilbage, var det jo en uhyggelig tid. Da var jeg glad, at mor var væk. Vi andre vidste jo ikke, hvad vi kunne blive udsat for.

Vore rationer af både det ene og andet blev mindre for hvert år. En dag, far og en nabo var ved stranden, var der drevet en drittel smør i land. Den var de ikke sene til at få bjerget. Stavene var godt nok skilt ad, men smørret fejlede ikke noget. Det yderste lag skulle bare skrælles af, så der blev en god del til hver. At det så ikke var helt lovligt, var jo en anden sag. Det var der så meget andet, der heller ikke var i de år.

Tiden gik så til hen på sommeren 1944. Jeg var da klar over, at vi havde familieførøgelse i vente hen på vinteren. Da måtte jeg finde de hækledede og strikkede bomuldsstykker frem, der før havde været brugt til pynt på sofaen. De var gode at strikke babybukser af. Noget fik jeg rundt ved familien, alt kunne jo bruges. Det værste var næsten, vi kun fik en tildeling

på fire liter petroleum til hele vinteren. Det var vi nødt til at gemme og klare os med stearinlys. Den 23. februar 1945 blev sønnen født, og stædig, som jeg jo altid har været, ville jeg ikke lyde lægens råd og tage på sygehuset. Viktor måtte ligesom i gamle dage hente jordemoder pr. hestevogn. Der var ikke til at opdrive en bil, og da det var den gamle jordemor fru Nielsen fra Ålsø, vi havde, var det jo en lang køretur, men det var værre ved midnatstid, da hun skulle hjem igen. Da oplevede Grenaa den værste nat under hele krigen, da de største forretninger i byen blev bombet. Det var ikke nogen rar køretur at komme ud på. Vi kunne høre bragene ud til os. Der var to nabokoner hos mig, mens Viktor kørte jordemoderen hjem. De sad begge og ventede; de turde ikke selv gå hjem, så dem måtte Viktor følge hjem bagefter, og uheldigvis skulle de i hver sin retning, så det blev hen ad morgenen, inden han kunne gå til ro.

Det var også småt med brændsel, så vi måtte nøjes med at fyre i kakkelovnen om dagen, men nød lærer som bekendt nøgen kvinde at spinde. Jeg lærte i hvert fald at fylde den gammeldags blikvarmedunk med varmt vand og lægge den i fodenden af drengens seng; der kunne hans skiftetøj holde sig varmt. Jeg kom så hans mælk på flaske og pottemålet anbragt ved siden af. Når han vågnede, fyldte jeg varmt vand fra varmedunken i pottemålet og satte mælkeflasken i, så den kunne varmes, mens jeg sad i min seng og skiftede tørt på drengen. Det lyder så enkelt, men det foregik altså ved lyset af en lomme-lampe. Jo, man lærte at klare sig med lidt.

Nu måtte vi så indrette os på en lidt anden måde, men da vi aldrig havde haft vanskelighed med at finde ud af tingene, skiftedes vi til, når vi skulle til nabokom-sammen, at være barnepige hjemme, eller gå til kaffegilde, og jeg lærte også min far at kende fra en helt anden side end den vanlige. Det bedste, han vidste, var at se, når jeg gjorde

drengen i stand. En dag sagde far: "Det kunne være morsomt, om jeg skal opleve at gå med ham ved hånden til stranden" - og det kom far til mange gange siden helt til 1952, da han døde.

Tre generationer

I 1947 havde vi et tørkeår, hvor det hen på vinteren kom til at knibe med foderet, så da kunne vi (jeg tror, det var gennem mejeriet) købe lyng til foder, der blev slået i Vestjylland og fragtet hertil, og kreaturerne åd det med største begærlighed. Hen på foråret slog Viktor marehalm ved stranden, også til foder. På den måde klarede vi os igennem dengang. - Senere hen fik vi købt grutkværn. Så var det slut med at køre til mølle. Det næste, vi fik, var elektrisk lys indlagt. Senere kom malkemaskinen til, men vi prøvede også et år med meget uheld med både køer og grise, og så er der jo bare en ting, vi er sikre på; det er en stor dyrlægeregning, og for at betale den måtte vi køre vores gris, vi selv skulle have haft, på slagteriet; men hvad, kartofler og persillesovs er jo ikke at foragte! - Et andet år, jeg havde fået flere høns, havde jeg i "Julens Glæde" fået sparet 75 kr. sammen til julegaver, men ak og ve! Kort før jul, da Viktor var ved at køre gødning ud, løb hestene af en eller anden grund løbsk og endte på hver sin side af en elpæl og den ene sele splittet ad; så der gik mine 75 kr. til reparationen. Da vi juleaften ønskede glædelig jul, ønskede vi samtidig til lykke med vores nye seletøj. Det

blev vores julegave det år. Vi kunne lige så godt tage det med godt humør.

Sønnen Ole blev efterhånden så stor, at han og hans bedstefar kunne underholde hinanden, så vi gik begge på arbejde hos en nabo, både i roerne og høsten. Gik vi i vore egne roer, gik den af os, der først kom til enden af rækken, hjem og lavede eftermiddagskaffe. Der var aldrig tale om os imellem, hvem der skulle lave hvad. Jeg kørte da også og pløjede, mens Viktor spredte møg. Vi skiftedes også til at tage på familiebesøg i Hinnerup. Ole og den ene af os tog af sted. Den anden blev hjemme og passede kreaturerne. Var det mig, der tog af sted, lavede Viktor selv sin mad, og der stod aldrig så meget som en snavset kop eller gryde, når jeg kom hjem, ligesom der var muget både hos grise og kvæg, når det var Viktor, der var af sted.

1956 til min 50 års fødselsdag fik vi det gamle komfur erstattet med flaskegas. Det var en stor lettelse at tænde gassen i stedet for at hente pinde ind til fyring i komfuret.

*Pastor Sørensen med konfirmanderne 1959.
Ole nr. 2 i bagerste række.*

Da Ole var konfirmeret, kom han ud at tjene. Vi kunne jo sagtens selv klare arbejdet her. Vi havde da sammen med nogle naboer købt selvbinder, så gik høsten lettere. Græsmarkerne blev også hegnet ind, så vi var fri for at flytte køer. Alting blev lettere efterhånden. Ole kom til at tjene på en gård i

nærheden. Der havde de traktor; den lånte han sommetider til at pløje for os. Da Ole blev så gammel, at han fik kørekort til bil, varede det ikke længe, før han fandt ud af, hvor der var en bil til salg, han godt kunne tænke sig, og vor økonomi var, så vi kunne tillade os at købe den. Det var i 1964. Ole kørte så om sommeren, men skulle ind som soldat til november. Da foreslog min niece, jeg skulle lære at køre bilen. Hun fik samme svar, som da Jens Anker Nielsen foreslog, at jeg skulle skrive: "Det kan jeg ikke!" Men hun blev ved, så jeg måtte jo træffe aftale med en kørelærer for at prøve, om jeg kunne. Det var ikke lige sagen for Viktor, at jeg ville lære at køre, men jeg satte min vilje igennem med det resultat, at Viktor blev tavs og ikke sagde et ord i 14 dage. Det lod jeg da bare, som jeg ikke havde bemærket. Da han igen fik mælet, var det bare med at snakke og lade som intet. Et par dage efter min 58 års fødselsdag fik jeg så mit kørekort, og hvor har vi haft megen fornøjelse af bilen og set meget af Danmark, som vi jo aldrig havde set, hvis vi ikke selv kunne have kørt. Især ville vi gerne op omkring Limfjorden, Mors, Fur, Lille Vildmose, og da vi altid tog vores mad med hjemmefra, var det jo ikke dyre udflugter, vi tog på. Vi har også kørt mange aftenture om foråret, når korn og roer var kommet op. For at kunne køre så tidligt som muligt tog Viktor af bordet, mens jeg gik ud for at se efter vand og olie på bilen. Viktor blander sig aldrig i noget, der angår bilen.

I 1965 udskiftede vi hestene med en traktor, da Viktor efterhånden var blevet 72 år og ikke så godt kunne holde ud at gå bag hestene mere, men traktoren bryder jeg mig ikke om at køre med, men det er vel bare øvelsen, der mangler. 1967 blev det nederste stykke af jorden, der går ud til havet, fredet. For de penge, vi fik der, købte vi vandværk. Vi havde indtil da klaret os med hånd-pumpen, og da der var 28 alen til vandet, var det jo ikke noget let arbejde. Jeg fik ved samme lejlighed

en vask i køkkenet. Jeg havde indtil da skullet bære vandet både ind og ud.

Senere hen solgte vi køerne, og for et par år siden holdt vi op med både grise og høns. Vi syntes ikke, det var for tidligt at spænde lidt fra. Viktor kører heller ikke med traktoren mere, men det er da ikke mere end et års tid siden, han selv både harvede og pløjede. I dag har vi maskinstation til en del af arbejdet. En del laver Ole for os, da han bor i nærheden. Høsten foregår med mejetærsker, og kornet bliver hentet i container. Det er lige en halv dags arbejde det hele. Der er forskel på før og nu.

Vores gamle roeskærer, vi havde, mens jeg var barn, holdt ud, så længe vi havde kreaturer. Det var bare et stykke svær planke, sat på fire ben. På planken var sat et stykke jern, hvortil var fastgjort en gammel hakkelsesmaskinekniv. Da vi ikke kunne få flere af dem, brugte vi knive fra gamle brødmaskiner, og roerne blev skåret, som når vi skærer brød.

I dag, hvor vi er henholdsvis 83 og 70 år gamle, vil jeg slutte min beretning om, hvordan min tilværelse har formet sig. Vi har det jo godt nu, bare vi skønner på det.

Kommentarer af Jens Anker Nielsen:

Redningsvæsenet: I sin tid havde man en station i Hammelev, en raketstation. Der fandtes en redningsvej langs stranden, og over Saltbæksrende havde væsenet bygget en bro til kørsel med køretøjerne. Da stationen i Hammelev blev nedlagt, brød redningsvæsenet nævnte bro op, da man ikke mere havde brug for den, og da man ikke ville have udgifter med at vedligeholde den. - Man lukkede vejen med en bom til visse tider - vistnok for at der ikke skulle gå hævd på den.

Opkrævning af penge for "Stensmark": Ejendommene, der måtte betale afgift, har sikkert hørt under "Sostrup" engang, og "Stensmark" har så haft pligt til at kræve pengene op.
Sagen burde nok undersøges nærmere!

Klindt: Overlæge i Grenaa.

"Bitte Fanden": Stor trærive, der blev anvendt på mange små ejendomme, før hesteriven blev almindelig, et anvendeligt, men tungt og besværligt redskab. Jeg kender også redskabet fra ejendom ved Alsø.

"Klyner": Under anden verdenskrig begyndte man at grave tørv i moserne ved Skindbjerg. I sin tid udvandedes store mængder af godt brændsel her, men arbejdet med udvindingen var stort set gået i stå. Under brændsels-mangelen kom der igen gang i sagerne, men mange moser var afgravede, så det var mindre godt at lave skæretørv. Man fandt så simpelthen på at grave jorden op med grebe, så den lå i "knolde" og tørrede uden at blive stablet i stakke. Metoden medførte en mængde smuld, men der blev leveret en mængde godt brændsel, måske mest til centralvarme-kedlerne. Jeg, der netop havde bygget hus med entralvarme, indkøbte 20-25 tons "knolde" og klarede varmforsyningen ganske godt. Der var dog himmelvid forskel på kvaliteterne de forskellige steder fra! Der blev udvundet tørv på en mængde steder på Djursland.

Pastor Krarup: Var aktiv modstandsmand og far til den senere meget bekendte pastor Søren Krarup, født i Hammelev, forfatter og livlig deltager i avisdebatte. Pastor Krarup mindes i egnen som en jævn og bramfri præst.

Sytråd: Jenny Bloch har til Grenaa Egnarkiv indleveret en stor samling rationeringskort, svinekort, legitimationskort og personlige papirer, koppeattester, søfartsbøger osv. fra forældrenes og egne gemmer. Billeder af forældrene på høstarbejde og faderen på kolonnemarch o.m.a. er ligeledes indleveret til arkivet.

Ole: I 1976 er "sønnen" beskæftiget hos produkthandler Arvid. Man brænder gamle bildæk og mange andre ting af, når der er bjærget det, der kan genanvendes eller reali-seres. Denne afbrænding foregår på marken ved Stensmarksvej. Her er der frit og godt til sådanne operationer!

Fredning: Jenny Blochs hjem er et interessant sted. Marken strækker sig fra Stensmarksvej og ned til havet. Langs kysten strækker sig høje skrænter, og der er indhegninger til kreaturer overalt. Der plukkes champignons i pæne portioner på jorden, og det er der mange, der har hittet ud af! Lige så længe Jenny Bloch kan huske, har agtværdige borgere fra by og havn plukket svampe her, som om det var deres egne! Jenny Bloch har skrevet i aviserne og indskærpet, at de kære svampe var hendes og ikke sådan lige at plukke! Det hjalp ikke spor. Endnu i 1976, da dette skrives, forsvinder svampene om morgenen, før Jenny er kommet til stranden.

Fredningen af den naturskønne lokalitet langt ud forbi Fornæs Fyr kom i stand på foranledning af bl.a. overlæge Hovesen, for-manden for Djurslands Museum. Fredningen ønskedes meget længere "ind i land", men lodsejerne protesterede og fik kravene indskrænket noget. Der fandt en livlig bil-parkering sted på stranden, og dette blev nu forbudt, idet "Stensmark" fik en sum penge for at give plads til en parkeringsplads et bestemt sted. Denne plads er dog ikke blevet til noget endnu i 1976 - til ærgrelse for Jenny. Bilerne holder stadig på de fredede områder, og Jenny samler beviser på det ved at fotografere dem .

Sidst i 1976 blev Stensmarksvej udvidet ganske antageligt, idet trafikken på den, måske specielt til den nye Fornæs Camping, blev voldsom. Viktor og Jenny Bloch måtte se deres forhave raseret og indskrænket, og store træer, plantet ved ejendommens bygning, måtte falde. Der ydedes naturligvis erstatning, og der betaltes bl.a. 500 kr. for et stort træ.

Lidt neden for Bloch-ejendommen foregår samtidig etablering af en pumpestation for spildevand fra Grenaa, der skal føres ud i havet ved Fornæs. Fra vinduerne, hvor der er en storslået udsigt ind over Djursland, har man nu også dette nye bygningsværk for øje.